

**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁG- ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI KAR
MOSONMAGYARÓVÁR
AGRÁRÖKONÓMIAI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INTÉZET
AGRÁRGAZDASÁGTANI ÉS MARKETING TANSZÉK**

Programvezető:

DR. SCHMIDT JÁNOS
egyetemi tanár, az MTA levelező tagja

Témavezető:

DR. TENK ANTAL
egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

**MINŐSÉGI MARHAHÚSTERMELÉS SZERVEZÉSÉNEK
EURÓPAI UNIÓS GYAKORLATA ÉS MAGYARORSZÁGI
LEHETŐSÉGEI**

Készítette:

GODA MÁTYÁS

MOSONMAGYARÓVÁR

2003

MINŐSÉGI MARHAHÚSTERMELÉS SZERVEZÉSÉNEK EURÓPAI UNIÓS GYAKORLATA ÉS MAGYARORSZÁGI LEHETŐSÉGEI

Az értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében
a Nyugat-Magyarországi Egyetem Doktori Iskolája

„Az állati termék előállítás biológiai, technológiai, ökológiai,
takarmányozási és ökonómiai kérdései” programja, illetve

„Az állati termék előállítás, feldolgozás és forgalmazás
ökonómiai kérdései” c. alprogram keretében.

Írta: Goda Mátyás

Témavezető: Dr. Tenk Antal

Elfogadásra javasolom (igen/nem)

Alíírás

A jelölt a doktori szigorlaton %-ot ért el,

Mosonmagyaróvár,

.....
a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen/nem)

Első bíráló: Dr..... igen/nem

Alíírás

Második bíráló: Dr. igen/nem

Alíírás

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján..... %-ot ért el.

Mosonmagyaróvár,

.....
a Bíráló Bizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítés.....

.....
az EDT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
1. BEVEZETÉS	9
2. IRORDALMI ÁTTEKINTÉS	15
2.1. Marhahús-termelés jellemzői az Európai Unióban.....	15
2.2. Termelési struktúra.....	17
2.3. A Közös Piaci Szervezet (CMO ¹).....	19
2.3.1. A célrendszer.....	20
2.3.2. Az intézményrendszer.....	23
2.3.3. Információs rendszer.....	24
2.3.4. A piaci szervezet működése, eszközrendszer.....	24
2.4. Piaci zavarok, az élelmiszerszabályozás felülvizsgálatának indokai.....	30
2.5. Piaci kereslet-kínálat alakulása, piaci kilátások.....	32
2.6. Az EU élelmiszerszabályozásának változásai.....	35
2.7. Az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának hatása..	37
2.8. Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer.....	39
2.8.1. Állatnyilvántartás és azonosítás, technikai háttér.....	40
2.8.2. Marhahúscímkézés, eredetbiztosítás.....	40
2.8.3. Vélemények az eredetbiztosítás rendszeréről.....	42
2.9. Minőség management.....	43
2.9.1. Minőség fogalmának meghatározása.....	43
2.9.2. A vágómarha-, és marhahús minőségének meghatározása	47

¹ Common Market Organization

	oldal
2.9.3. Minőségügyi rendszerek felmérése.....	52
2.9.4. Minőséget tanúsító árujelzők, márkák, védjegyek.....	54
2.9.5. Az Európai Unió minőségi védjegyei.....	56
2.9.6. Az eredetvédelem és a különleges tulajdonság tanúsítási rendszeréhez kapcsolható további lehetőségek.....	61
2.9.7. Mezőgazdasági termékek differenciálásának speciális módja, az ökológikus termelés.....	62
2.10. Marhahústermelés, feldolgozás és fogyasztás Magyarországon.....	66
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	80
4. KUTATÁSI EREDMÉNYEK.....	83
4.1. Eredetbiztosítási, minőségügyi rendszerek és védjegyek alkalmazásának tapasztalatai az EU-ban.....	83
4.1.1. A Szarvasmarhák Nyomon-követési Rendszere (CTS ²⁴), regisztrációja az Egyesült Királyságban.....	84
4.1.2. Az eredettanúsítás rendszere az EU-ban (BLS ²⁵).....	87
4.1.3. Marhahús címkézés az Egyesült Királyságban működő séma alapján.....	88
4.1.4. A rendszer felügyelete, az illetékes Minisztériumi feladatok.....	94
4.1.5. Az ír minőségbiztosítási charta.....	95
4.1.6. A holland minőségbiztosítás rendszere.....	96
4.1.7. Integrált rendszer Skóciában.....	99

CTS²⁴ Cattle Traceability System- Szarvasmarha Nyomonkövetési Rendszer
BLS²⁵ Beef Labelling Scheme- Marhahús Címkézési Séma

	oldal
4.1.8. A rendszer bevezetésének gazdasági összefüggései.....	107
4.1.9. Egyéb minőségi termelést elősegítő támogatási lehetőségek az EU-ban.....	108
4.2. Marhahústermelés hazai fejlesztésének lehetőségei.....	110
4.2.1. EU harmonizált minőségi fejlesztés lényege	110
4.2.2. A minőségi marhahús termék fogalmának kiterjesztése.....	112
4.2.3. Eredet-nyilvántartás, és azonosítás, címkézés.....	115
4.2.4. A felvásárlás.....	120
4.2.5. Termékpálya koordináció.....	122
4.2.6. A kibocsátás.....	124
4.2.7. Tovább feldolgozott termékek értékesítésének lehetőségei.....	125
4.2.8. Értékesítési csatornák.....	128
4.2.9. Minőségügyi rendszerek hazai alkalmazásának lehetőségei a termékkör esetében.....	133
4.2.10. Védjegyek alkalmazásának lehetősége.....	144
4.2.11. A biológiai, ökológiai marhahústermelés hazai lehetőségei.....	151
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	157
6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	172
7. IRODALOMJEGYZÉK.....	177
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.....	188

MINŐSÉGI MARHAHÚSTERMELÉS SZERVEZÉSÉNEK EURÓPAI UNIÓS GYAKORLATA ÉS MAGYARORSZÁGI LEHETŐSÉGEI

(Kivonat)

Az Európai Unióban a húsmarha-ágazatot érintő piaci zavarokat követően a gazdasági konszolidáció, illetve a fogyasztók bizalmának helyreállítása érdekében összehangolták a tagállamok egyedazonosítási és nyilvántartási rendszereit, a termékek nyomkövetését biztosító címkézési rendszert vezettek be. Az Unió marhahús-termelésben érdekelt tagállamaiban a termékbiztonság és termékminőség összekapcsolódik és integrált rendszerben jelentkezik a vidékfejlesztés, a környezetvédelem, a foglalkoztatás és a piacvédelem kérdéseivel. A vizsgálatba vont piacok esetében megfigyelhető a termékpálya nemzeti szintű koordinációja, aminek bázisát jellemzően a minőségügyi rendszerek képezik. A tanúsított folyamatokból kikerülő termékek piaci elhelyezése alkalmával nagyban támaszkodnak a kötelező címkézés mellett annak önkéntes változata által nyújtotta marketinglehetőségekre. A nemzeti sajátosságok hangsúlyozására az Unió szinten szabályozott minőségi védjegyek nyújtanak lehetőséget.

A hazai marhahús-termékpálya vizsgálata egyrészt arra irányult, hogy a jelenlegi szabályozórendszeri elemek mennyire felelnek meg az egyre szigorodó elvárásoknak, mely területek számítanak a mennyiségi és szélesesen értelmezett minőségi termékkibocsátás szűk keresztmetszetének. Milyen módon szervezhető meg a termékpálya annak érdekében, hogy egyidejűleg megfeleljen az Unió csatlakozás-

támasztotta követelményeknek, illetve a nemzetközi szintű versenyképességi feltételeknek. Az elvégzett vizsgálatok eredménye az alábbiakban összegezhető:

1. A fogyasztócentrikus minőségi marhahústermékek jellemzőinek szintetizáló feldolgozása, a minőség fogalmának ezirányú kiterjesztése.
2. Az Unióban a marhahús eredetbiztosításának kötelező érvényű bevezetése – a jelenlegi viszonyok fennmaradása esetén – a piaci jelenlét korlátját jelentheti Magyarország várható Európai Unió tagsága során.
3. Az Európai Unióban előírt rendszerekhez igazodó, a nemzetközi sajátosságokat tartalmazó, integrált termékpálya-modell kialakítása, amely egyben a koordinációs kapcsolatok alapját képezheti.
4. Integrált vállaltirányítási rendszerek adaptált alkalmazása segítheti az ágazati termékpálya-modellnek a modern kor kihívásainak megfelelő informatikai háttérének biztosítását.
5. Az ágazat fenntartható fejlődése érdekében meg kell találni a minőség, az ár és a versenyképesség összhangját úgy, hogy a fogyasztók garantáltan egészséges, magas minőségű termékhez jussanak.
6. A marhahús termékek hatékony marketingprogramjához a minőségbiztosított folyamatból kikerülő valamennyi termék esetében (az ún. ökológiai termékek esetében különösen) a

földrajzi árujelzők általános használatára, illetve a különleges tulajdonságok jogszabályi védelmére lesz szükség.

7. A regionális-szintű húsmarha-program kidolgozásakor differenciált megközelítés szükséges az egyes térségek (kistérségek) adottságai, mindenek előtt az ökológiai potenciál tekintetében tapasztalható különbségek figyelembe vételével. Elsődleges szempont az alkalmazkodó és a fenntartható mezőgazdaság ismérveinek (tényezőinek) a figyelembe vétele, illetve a rugalmas alkalmazkodáshoz szükséges feltételek maximális biztosítása.

Olyan ágazati rendszermodell került összeállításra, amely a koordinált termékpályán belül a hazai viszonyokat szem előtt tartva komplex szempontok egyidejű teljesítését teszi lehetővé, mint amilyen:

- a termék nyomonkövetése,
- a teljeskörű minőségbiztosítás,
- a hatékony marketing tevékenység,
- a termékpálya kapcsolatokat komplex módon kiszolgáló informatikai háttér,
- a termékpálya koordináció,
- hatékony termékpálya-menedzsment, valamint
- a rendszer létrehozásához és működtetéséhez szükséges legszélesebb körű külső anyagi források, támogatások bevonása.

PRACTICE OF ORGANIZATION OF QUALITY BEEF PRODUCTION IN THE EUROPEAN UNION AND ITS POSSIBILITIES IN HUNGARY

(Abstract)

Regarding beef markets in the investigated European Union member states the coordination of the food chain is based on national quality assurance systems. The instalment of the obligatory beef labelling system and the increase of severity of quality requirements can restrict market presence of Hungarian beef products due to unpreparedness. In order to guarantee local and international competitiveness a coordinated beef section system model was elaborated, which is able to accomplish different conditions like product traceability, complete quality assurance, effective marketing activity, proper informatics system serving the business connections, well organised food-chain coordination and management in a complex way reaching as many national and international financial sources as possible.

1. BEVEZETÉS

Az elmúlt évtizedben jelentős változások történtek a magyar gazdaságban, amelyek különösen a mezőgazdaságot érintették hátrányosan. Alapvetően változtak a társadalmi és a közgazdasági környezet elemei, melynek következtében főként a '90-es évtized első éveiben jelentős visszaesés volt megfigyelhető az agrárgazdaság egészében, de különösen az állattenyésztési ágazatok vonatkozásában. Mindez annak ellenére következett be, hogy a magyar agrártermelés kedvező ökológiai potenciállal-, Európában és Európán kívül is elismert termelési eredményekkel és termékekkel rendelkezik.

Az 1989-től zajló rendszerváltás során jelentős mértékben csökkent a szarvasmarhalétszám és vele együtt a minőségi terméket produkáló húsmarha-állomány. A csökkenés döntő mértékben a korábban meghatározó nagyüzemi állományokban következett be, főként a húsmarha-ágazat jövedelmi pozíciójának romlása miatt. A gazdaságok gyakran csak az állat-állományuk értékesítésével tudták további működésüket biztosítani.

Magyarország ökológiai adottságai kedvezőek a mezőgazdasági termeléshez. Korábban évszázadokon keresztül a növénytermesztés és az állattenyésztés egymást kiegészítő, egymásra épülő tevékenységek voltak. Az ország földellátottsága, a feltétlen takarmánytermő (gyep) területek aránya, valamint a rendelkezésre álló egyéb mezőgazdasági-, és ipari melléktermékek a jelenleginél jóval több állat tartását tennék lehetővé. A meglévő adottságok ki nem használása nem csak pazarlás, hanem gazdasági hiba is.

Napjaink gazdaságfejlesztésének főbb stratégiai elemei a minőség, a versenyképesség, a fenntarthatóság, valamint az ezekhez szükséges foglalkoztatás biztosítása. Az ágazati fejlesztések megfogalmazásánál

ezen célok figyelembevételére elengedhetetlen. Így van ez a húsmarha-ágazat esetében is, ahol a természeti, és részben a gazdasági feltételek adottak egy mainál jóval nagyobb volumenű és egyben jövedelmezőbb tevékenység folytatásához. Ebben nem jelenthet különösebb korlátot az sem, hogy a hazai marhahús-fogyasztás jelenleg meglehetősen alacsony szinten áll, ugyanis a külpiazi igények a jó minőségű (egyben versenyképes áron felkínált) termékek iránt várhatóan tovább nőnek. Az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan a hazai marhahús-fogyasztás növekedése is reális elvárás.

Egy ágazat fejlesztési stratégiájának kidolgozása során mindig konkrét helyzetelemzésből kell kiindulni, amihez meg kell vizsgálni a nemzetközi és hazai gazdasági környezetet és ki kell jelölni az elérendő célokat. E célok között a minőségnek kiemelt szerepet kell kapnia, ezért a dolgozat készítése során a hazai marhahústermelés minőségi aspektusaira került a fő hangsúly. A marhahústermelés hazai, és régióbeli perspektívájának az új évezred kihívásainak megfelelő, a minőségre és versenyképességre koncentráló vizsgálatok elvégzésénél deduktív megközelítés látszott célszerűnek.

A vizsgálatok színteréül szolgáló Nyugat-Dunántúli Régióban a húsmarhatartás stratégiájának megfogalmazásához szükséges volt a minőségi termék-előállítás törvényi alapjául szolgáló hazai és külföldi szabályozók megismerése. Ennek ismeretében az ágazatot bele lehet helyezni abba a nemzetgazdasági és világgazdasági környezetbe, amelyek a marhahús-termékpálya különböző szakaszain meghatározó jelentőséggel bírnak.

Általános irányítául az Európai Unióban érvényes szabályozás szolgálhat, mivel várható Uniói tagságunk következtében döntően ez fogja a hazai marhahústermelés keretét megadni és lehetséges mozgásterünket behatárolni.

Elsődleges szempont és a gazdálkodók jövedelemszabályozásában meghatározó szereppel az Unióban a termékkör piacsabályozása bír, amely a termék (1) árszabályozását, (2) közvetlen jövedelemszabályozását, (3) az intervenciós felvásárlásokat, valamint (4) a magántároláshoz nyújtott támogatásokat taglalja. Emellett kitér a harmadik országokkal folytatott kereskedelem szabályozására, amely – a hazai termelés exportorientációja miatt – számunkra meghatározó jelentőségű lehet. A szabályozás eddigi, és az AGENDA 2000-ben vázolt – jövőre vonatkozó – elképzelések a termékkör kezelésének csupán csak a vázát szolgáltatják. A terméklánc-szemléletű megközelítés ennél jóval inkább kitér az alkalmazandó és alkalmazható eszközök tárára, és új perspektívákat nyithat számunkra a marhahús termelésben és értékesítésében egyaránt. Ismeretes, hogy a mezőgazdaság az Európai Unió számos országában stratégiai jelentőséggel bír. Annak kezelésében, a liberalizált piacgazdasági viszonyok alkalmazásában azonban már jelentős eltérések vannak. Nyugat-Európában, és az EU-ban a mezőgazdaság mindig is többet jelentett pusztán termék-előállításnál. A mezőgazdaságot és vidékfejlesztés kérdését komplex módon értelmezték és ennek megfelelően is kezelték. Ebből, illetve az alkalmazott szabályozók "európai mezőgazdasági modellre" szabott sajátosságaiból következően a különböző termékek vonatkozásában a "minőség" kategóriája is más megvilágításba kerül, tartalma speciális elemekkel gazdagodik.

Az elmondottakból kiindulva a vizsgálatok célja az Európai Unióban alkalmazott minőségi marhahús-termelés gyakorlatának elemzése, és annak hazai adaptációs lehetőségeinek feltárása. A kutatások ezen első fázisában az alábbi kérdések tisztázása volt a cél:

- melyek azok a tényezők, amelyek a minőségi marhahús fogalmának megalkotásánál szerepet játszanak;

- milyen koordináló tényezők működnek közre a marhahús termékpálya szerveződésénél;
- hogyan alakul a szervezett terméklánc résztvevőinek státusza, különös tekintettel a minőségügyi rendszerekre;
- a régióknak milyen lehetőségeik vannak (lesznek) önálló arculatuk megőrzésére az Európai Unióban működő egységes belső piacon (termék-előállítás, forgalmazás, stb.);
- melyek azok a jogi keretek, minőségi kategóriák, melyekhez az Unió valamennyi tagországának (régiójának, termelőjének) igazodnia kell;
- hogyan alakul(hat) a jövőben a minőségi marhahús fogyasztó centrikus definíciója és ennek milyen kihatásai vannak/lesznek a hazai húsmarha-ágazatra.

A vizsgálatok második fázisában a húsmarha-ágazat helyzetének vizsgálatára került sor, a már felállított: egyedazonosítás, nyilvántartás, címkézés, minőségügyi rendszerek, védjegyek alkalmazásának lehetőségei, illetve ökológikus termelés vonatkozásában. A termékpálya működési feltételeinek részletes elemzését tette emellett lehetővé a feldolgozóipar oldaláról elvégzett kérdőíves felmérés elemzése. Ennek során részletesen kifejtésre kerültek a beszállítói kapcsolatokra, üzemi kapacitásra, termékszerkezetre, az értékesítési csatornákra vonatkozó vizsgálatok eredményei a vertikum minőség-orientált fejlesztési lehetőségeinek megalapozása érdekében. A tisztázásra váró kérdések közül az alábbiak kiemelése látszik a téma szempontjából a legfontosabbnak:

- milyen szabályozás működik a mai hazai marhahús termékpályán és az hogyan viszonyul az EU-ban hatályos szabályozáshoz;
- hogyan alakult a hazai marhahús-termelés és –fogyasztás, milyen

- a termelés potenciális helyzete;
- hogyan működik jelenleg a hazai és vele együtt a regionális marhahús-termékpálya,
 - hogyan alakulnak az egyes szintek közti kapcsolatok termékfeldolgozás szintjén vizsgálva, eltérő gazdasági méretek vonatkozásában;
 - a jelenlegi viszonyok (feltételek) mennyiben felelnek meg a minőségi termék előállításnak (technológiai, technikai, informatikai feltételek);
 - hol tart a minőségügyi rendszerek hazai alkalmazása és mekkora azok hatékonysága az ágazatban;
 - milyen mértékben alakult ki Magyarországon a marhahús-termékpálya egységes (koordinált) rendszere;
 - ki és milyen módon szervezi, illetve a jövőben szervezheti meg a termékpályát;
 - az Európai Unió szabályozásával konform ágazati szabályozási termékpálya modell kidolgozása.

A kutatások első két fázisában végzett vizsgálatok és elemzések alapján kapott eredmények lehetőséget adnak a húsmarha-ágazat „jövőképe” felvázolására, és ennek figyelembe vételével a fejlesztési célok (irányok) kijelölésére. Olyan célokról és eszközökről van szó, amelyek fokozatosan megteremthetik az ágazat fenntartható fejlődésének feltételrendszerét, aminek három alappillére a minőség, a versenyképesség és a jövedelmezőség.

A húsmarha-ágazat aktuális helyzetéből kiindulva a kutatások harmadik fázisának célrendszere az elvégzett vizsgálatok regionális szintre emelésére irányul. E szerint a feltárt tényezők rendszerezésével

SWOT (Strengths-Erősségek, Weaknesses-Gyengeségek, Opportunities-Lehetőségek, Threats-Veszélyek) analízis formájában indokolt az egyes tényezők számbavétele a következők alapján:

- A Nyugat-Dunántúli Régió húsmarha-ágazatának lehetséges jövőképe (termelési irány, - volumen, üzemi forma, stb.).
- A minőség, a versenyképesség és a jövedelmezőség befolyása a Nyugat-Dunántúli Régió húsmarha ágazatának fejlesztési lehetőségére és fenntartható fejlődésére.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az irodalmi feldolgozás során a termelés forgalmazás és fogyasztás folyamatainak bemutatása azon meghatározó tényezők hangsúlyozására irányul, amelyek a marhahús szektor, illetve valamennyi vele összefüggésbe hozható tevékenység, szinte a teljes élelmiszerszabályozás felülvizsgálatát kiváltotta az elmúlt évtizedben. Ezen folyamatok és változások figyelmen kívül hagyása veszélyeztetheti a hazai marhahústermelés kilátásait, különösen a Európai Unió csatlakozási felkészülés meghatározó, végső szakaszában.

2. 1. Marhahús-termelés az Európai Unióban

Megállapítható, hogy a különböző húsok közül abszolút és relatív értelemben is a marhahús a nemzetközi kereskedelem leggyakoribb terméke. A világ két legjelentősebb exportőrének e termékkör vonatkozásában az EU és Ausztrália számít. (1. táblázat)

1. táblázat

A nemzetközi marhahús szektor főbb piaci szereplői 1995-2000-ben

	Termelés		Fogyasztás				Export		Import	
	Millió t vágott súly		Millió t		Kg/fő		Millió t		Millió t	
	1995	2000	1995	2000	1995	2000	1995	2000	1995	2000
USA	11,6	12,3	11,7	12,5	44,6	44,0	0,9	1,1	1,6	1,4
EU- 15	8,0	7,4	7,5	7,3	20,1	19,3	1,2	0,6	0,4	0,4
Brazília	5,1	6,5	4,9	6,0	31,3	33,8	0,3	0,5	0,2	0,1
Kína	4,2	5,3	4,0	5,3	3,3	4,1	0,1	0,1	-	0,2
Argentína	2,5	2,9	1,9	2,5	56,3	60,1	0,6	0,4	-	-
Ausztrália	1,7	2,0	0,6	0,7	34,0	42,4	1,1	1,3	-	-
Japán	0,6	0,5	1,6	1,5	12,8	9,9	-	-	1,0	1,0
Világ össz.	55,3	57,1	-	-	9,7		4,7	-	-	-

Forrás: [1] [2]

A világ marhahústermelése 57 millió tonnára tehető, amelyben az Európai Unió részesedése az USA- t követően a második. Az Európai

Unió marha és borjúhús termelése az utóbbi időben 7,5 millió tonna körül alakult (2. táblázat), amelynek eléréséhez a tagországok közül leginkább Franciaország, Németország, Olaszország és Nagy Britannia járultak hozzá. Ezek az országok együtt a Közösség termelésének kétharmadát adják.

2. táblázat

Az Európai Unió marhahúsmérlegének alakulása

	1000 t					%
	1997	1998	1999	2000	2001	2001/1997
Bruttó termelés	7937	7668	7747	7452	7698	-3,01
Nettó termelés	7896	7654	7697	7401	7268	-7,95
Állományváltozás	195	-116	-448	-65	307	-
Import	392	353	391	385	350	-10,71
Export	971	694	872	579	495	-49,02
EU belső kereskedelem	1811	1901	2001	2203	-	-
Belső felhasználás	7122	7422	7664	7272	6719	-5,65
Bruttó fogyasztás (kg/fő/év)	19,0	19,8	20,4	19,3	17,7	-6,63
Önellátás (%)	111,4	103,3	101,1	102,5	114,5	-

Forrás: [3]

Az Eurostat adatai szerint az EU marha és borjúhús importja évente 400 ezer t körül mozog, bár valamelyest növelhet ezen a 10 közép-, és kelet-európai országgal megkötött "kettős 0" megállapodás. Ám kevésbé vonzóvá teheti a Közösség szerint a nyugat-európai piacokat a várható további árcsökkenés. Az export az 1995-ben még 1 millió tonna feletti szinthez képest az élelmiszerbotrányoknak köszönhetően 2001-ben 500 ezer tonna körül alakult. A legutóbb megfigyelhető, a piaci viszonyok konszolidálódását egyértelműen az orosz piac megnyílásának tulajdonítják, amelynek köszönhetően 2003-ra már 820 ezer tonna exporttal számolnak. [4]

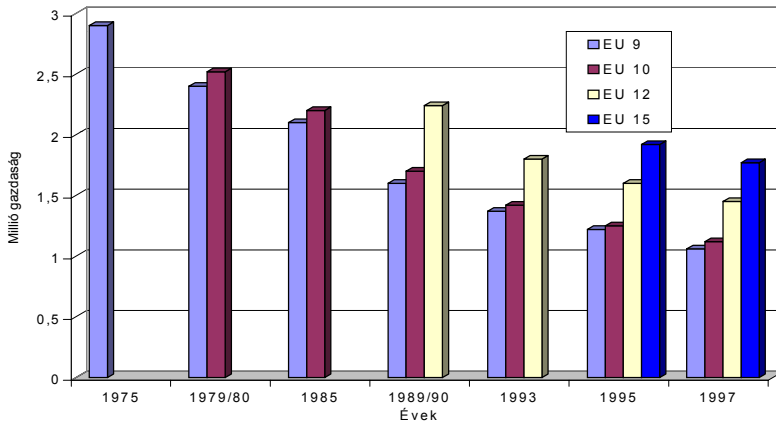
2. 2. Termelési struktúra

Az Európai Unióban 2000-ben 82,7 millió szarvasmarhát tartottak nyilván, amelyből a tejelő tehénállomány 21,8 millióval, az anyatehén állomány 9,9 millióval részesedett. (1. melléklet)

Bizonyos tagállamokban, így különösen Spanyolországban, Franciaországban és Írországban a marhahús ágazat nemzetgazdaságon belüli szerepe meghatározó, ezen kívül valamelyest kisebb súllyal de Portugáliára, Belgiumra és az Egyesült Királyságra is komoly marhahús orientáció jellemző. A tejtermelő állományok szaporulatát – a tenyésztési célra nem szükséges borjakat – sokhelyütt nem nevelik fel, évente 6-7 millió borjút vágnak le. A tenyésztő és hizlaló gazdaságok szakosítottak. [5].

Az EU anyatehén állományának kétharmada három tagországra koncentrálódik: Franciaországra, majd az azt távolról követő Egyesült Királyságra és Spanyolországra. Régiók szerint az állatok leginkább Írországban, Skóciában, Franciaország egyes régióiban található (2. melléklet), amíg a tejelő állományok tagállamok közti megoszlása sokkal egyenletesebb képet mutat. A rendelkezésre álló gyepterületek viszonylatában Dánia, Hollandia, Franciaország bizonyos részei, Olaszország és Görögország érdemelnek említést. (3. melléklet) Számunkra is jelzésértékű lehet, hogy az Unió anyatehén állományának közel 65%-a a kedvezőtlen adottságú területeken található.

A Közösség szarvasmarhát (tej-, és hús típusú) tartó gazdaságainak száma, a 7,8 millió mezőgazdasági farm közül mintegy 1,5 millióra tehető (1. ábra). A nyolcvanas évek közepe óta tendencia, hogy a farmok száma évente 5 %-kal csökken, miközben az átlagos méretük, az állatok gazdaságonkénti számában kifejezve, folyamatosan növekszik.

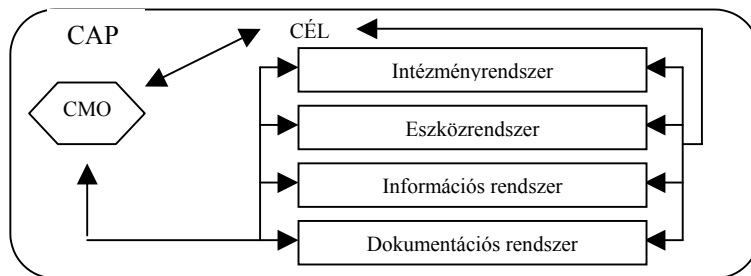
1. ábra: A szarvasmarha-tartó gazdaságok számának alakulása az EU-ban, 1975-1997 között

Forrás: [6]

Megfigyelhető, hogy a tejlő tehenet tartó gazdaságok száma gyorsabban csökkent, ezzel ellentétben az anyatehén tartó gazdaságok száma növekedett, mivel a tejlő állományok csökkenését is húshasznú állományok beállításával kompenzálták, az 1984-es tejkvóta bevezetése után. Abban az időben átlag négy anyatehenet állítottak be tíz tejlőtehen kivágásakor, napjainkban azonban az arány már az egy az egyhez közelít. A nemtejlő-tehén állományának gazdaságonkénti megoszlását a 4. melléklet tartalmazza. Ráki és Guba [7] vizsgálatai szerint EU-ban a nem tejlő tehen állomány 87%-a található a 100 db-nál kevesebbet tartóknál, míg a Magyarországon a telepek 17,7 %-a tartozik ugyanebbe a kategóriába.

2. 3. A Közös Piaci Szervezet (CMO²)

A marhahús piaci szervezet működése Fekete Pál Közös Agrárpolitikára (CAP³) kidolgozott kibernetikai rendszermodelljének adaptálásával került kidolgozásra az értekezésben. A rendszer zártan működik, egyes részei között megfigyelhetjük a folyamatos információáramlást, miközben az állandó visszacsatolásnak és monitoringnak lehetünk tanúi (2. ábra).

2. ábra: A CAP felépítése és működése

Forrás: [8]

A Marhahús rendtartása ellentétben például a sertés és baromfi rendtartással, ahol csak korlátozott mértékben avatkoznak be a piaci folyamatokba, ilyenformán az úgynevezett "nehéz típusú rendtartások" közé sorolható, amelyek eszköztárában az árszabályozás mellett a mennyiségi szabályozással, export-import licencekkel, értékvámokkal, beléptetési-, és minimumárakkal, illetve export-visszatérítéssel is találkozhattunk. [9]

² Common Market Organization

³ Common Agricultural Policy

2.3.1. A célrendszer

Mivel a Közös Agrárpolitika is egy folyamatosan változó rendszer, ezért a hozzá való közelítés is adaptív megközelítést kíván. A közösségi agrárpolitikát érő folyamatos kihívásokra adott válaszok legutóbb Agenda 2000 programcsomagban öltöttek testet. A program esetében elsődleges prioritásként egy versenyképes és életképes mezőgazdaság fenntartása szerepelt, egy jól működő vidéki környezetbe ágyazva. Emellett a megváltozott feltételekhez való alkalmazkodás érdekében a következő konkrét célkitűzések egyeztetésére került sor a marhahús-ágazatban:

- piaci stabilitás megvalósítása;
- a farm bevételek stabilizálása;
- a termelők ösztönzése a még extenzívebb termelési módszerek alkalmazására;
- eszközt biztosítani a tagállamok számára ahhoz, hogy a szabályozás egyes elemeihez könnyebben alkalmazkodjanak;
- Megfelelés a fogyasztók által támasztott magasabb elvárásoknak, a biztonság és a minőség területén. [10]

Az EU-ban működő eltérő termelési feltételek figyelembevételével, a Közösség különböző formában fog közvetlen jövedelemtámogatást nyújtani:

- Az intervenciós ár csökkenésének kompenzálására. (Vágási és a speciális prémiumon keresztül)
- A minőségi specializációt elősegítendő a bevétel növekedését támogatva. (Borjas tehén prémiumon keresztül)
- A termelőket további extenzifikációra buzdítva. (Extenzifikációs prémiumon keresztül)
- A kedvezőtlen adottságú területen gazdálkodók támogatására, illetve

- a magasan specializált marhahústermelésre. (Kiegészítő borjastehén prémiumon keresztül)
- A piaci egyensúly megőrzésére. (Deszezonalitási prémiumon keresztül)
 - Ugyanakkor a tagállamok számára lehetővé kívánják tenni a sajátos termelési rendszerek támogatását. (Nemzeti borítékokon keresztül)
- [11]

Az agrár környezetvédelem és vidékfejlesztés integrált megjelenése

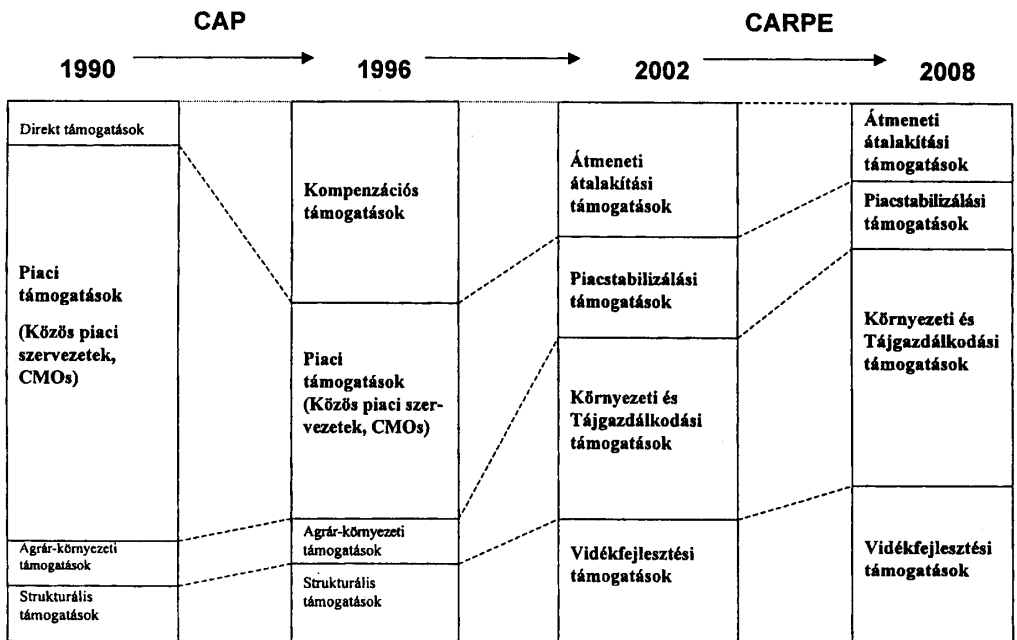
A GATT⁴ Uruguay-i fordulójának eredményeként 1992-től középpontba kerülnek a környezetvédelmi és vidékfejlesztést szolgáló intézkedések. Ennek keretei közt a fenntartható mezőgazdasági fejlesztés egyik döntő alapelve a természeti erőforrások hosszú távú védelmének biztosítása lesz. Az agrár környezetvédelem az alábbi két fő területre összpontosul:

1. a természeti erőforrások védelmére
2. a fogyasztásra, illetve felhasználásra kerülő termékek minőség biztosítására, szennyező anyagoktól való mentességére, és élelmiszerbiztonság fokozására.

A Közös Agrárpolitika 1992-es reformja keretében bevezetett 2078/92. számú EU Tanácsi rendelet valamennyi tagállamban előírta olyan támogatási rendszerek bevezetését, amelyek elősegítik a környezet-, természet-, és tájvédelmi célok integrálását a mezőgazdasági termelésbe. Agenda 2000 reformcsomag megalkotásánál egy szakértői csoport által elkészített jelentésben a CAP nevének megváltoztatásával is hangsúlyozni kívánták a Közös Agrárpolitika irányvonalának elmozdulását a komplex vidékfejlesztési és környezetvédelmi politika irányába: Európa

⁴ General Agreement on Tariffs and Trade 21

Közös Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Politikája (CARPE⁵). [12] (3. ábra)

3. ábra: A CAP és a CARPE elemei

Forrás: [13]

Az új vidékfejlesztési politika a multifunkcionális mezőgazdaság integrált megközelítését követi a vidéki térségek fejlesztése során. Az új megközelítésben a vidékfejlesztési politikát megpróbálják egyetlen csomagba foglalni. A rurális térségek számára a szabályzókat és a támogatásokhoz való hozzáférést gyakorlatilag három cél köré építik:

1. Egy erőteljesebb mezőgazdasági és erdőgazdasági szektor létrehozása. A fő szabályzók a gazdálkodó egységek

⁵ Common Agricultural and Rural Policy for Europe

modernizációjára, illetve a minőségi mezőgazdasági termékek feldolgozására és piaci értékesítésének elősegítésére irányulnak.

2. A vidéki térségek versenyképességének fejlesztése. Ebben az esetben az alapvető cél a vidéki közösségek életminőségének javítása, a tevékenységek diverzifikációjának támogatása. A szabályzók a gazdák alternatív jövedelmeinek, illetve a foglalkoztatás növelésére irányulnak, vidéki közösségek kialakítása érdekében.
3. A környezet, és az egyedülálló európai örökség megőrzése. Agrár-környezetvédelmet segítő szabályok a környezetbarát gazdálkodási módokat helyezik előtérbe. Emellett, ahogy egy kiegészítő jellegű rendelet is utal a CAP „zöldiesítésére”, a hagyományos kompenzációs kifizetések a kedvezőtlen adottságú térségek esetében ki lesznek terjesztve azokra a területekre is, ahol a gazdálkodást speciális környezetvédelmi kötıtségekkel korlátozzák.

Hangsúlyozni kívánják, hogy a vidékfejlesztés a Tanács döntéseinek eredményeként a CAP második pillérévé válik. [14]

2.3.2. Az intézményrendszer

Az agrárpolitika nemzetek feletti szintre emelésével létrejöttek az ágazathoz kapcsolódó centralizált intézmények, amelyek igazából a Közösségben megszokott döntési mechanizmus érvényesítésében játszanak szerepet. Az agrárpolitikai intézkedések finanszírozására szolgáló Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EAGGF⁶) által folyósított összegek felől a Brüsszeli központ rendelkezik. Az intézkedések végrehajtásról már teljes egészében a tagállam kénytelen gondoskodni. A CAP intézkedéseit végrehajtó nemzeti intézmények így erősen technikai jellegűek, leginkább

⁶ European Agricultural Guidance and Guarantee Fund

intervenciós ügynökségekből és a különféle prémiumokat kifizető egységekből állnak.

Szintén tagállami szervezetek végzik az elszámolási, regisztrálási és bizonyos ellenőrzési feladatokat. [5]

2.3.3. Információs rendszer

Az Európai Unió marha- és borjúhús közös piacszervezésének lényeges eleme az árszabályozás, mely a Közösség piacain kialakult árakon alapul. Az ármechanizmus működése, illetve a piaci zavarok elkerülése érdekében Brüsszel naprakész árinformációs rendszert alkalmaz. Az Európai Unió tagállamaiban az a tapasztalat, hogy ezt a többirányú összetett funkciót nem a "hagyományos" statisztikai adatgyűjtő rendszerek végzik, hanem az erre a célra létrehozott külön piaci ár- és mennyiség-figyelő rendszerek [15]. A Közösség azonban legutóbbi fejlemények hatására nem állt meg az árjellegű információk gyűjtésénél. Annak érdekében, hogy a farmok megfeleljenek a modern társadalom és gazdaság szigorú elvárásainak és kihívásainak, a Bizottság közösségi szintű farm nyilvántartási rendszerek bevezetését tervezi a gazdaságok szintjén. Ezen rendszerek segíthetik a gazdálkodókat az anyagi és tárgyi folyamataik figyelemmel kísérésében. [16]

2.3.4. A piaci szervezet működése, eszközrendszer

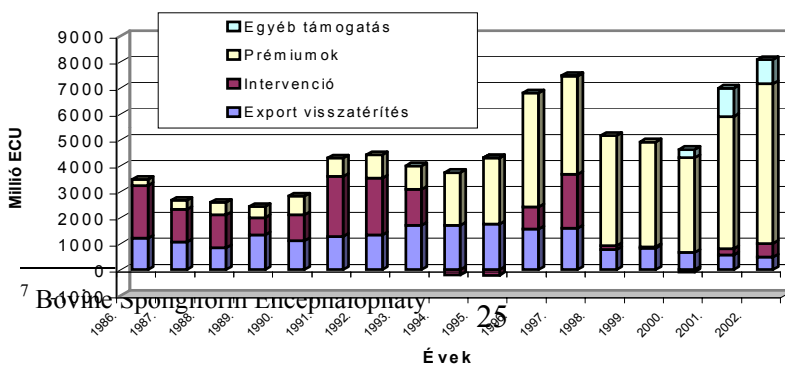
A marhahús piaci szervezet szabályozásának kezdete 1964-től datálódik, amikor elhatározták, hogy a marhahús közös piacszervezését lépésenként valósítják meg. A termékkör valódi piacsabályozása a Közösségen belül 1968 július 29.-ei hatállyal bevezetésre kerülő egységes marhahúsárak kihirdetésével valósult meg. A piacsabályozás részleteit a még abban az

évben kiadott 805/68-as számú Tanácsi rendelet tartalmazta.

Az alapvető szabályozás a termelők életszínvonalának növelése és jövedelem biztonságuk garantálása érdekében egy olyan piaci ártámogatási mechanizmust alkalmazott, amely megkísérelte a Közösség piaci árainak a lehető legközelebb tartását a megállapodott Közösségi árszínvonalhoz. [17]

Költségvetési kiadások

A marhahúsrá szánt költségvetési kiadások a kilencvenes évek elején haladták meg először a 4 milliárd ECU-s határt, amikor a termelés is elérte a csúcst, azzal együtt, hogy a Mezőgazdasági Garanciális és Orientációs alap teljes összegéből is mintegy 14 %-kal részesültek. Ezt követően a költségvetési kiadások a termelés visszaesésével párhuzamosan 1994-ig csökkentek, majd ezután az alkalmazott magasabb prémiumok miatt újra nőni kezdtek. 1996-tól, illetve 2000-től a BSE⁷ krízishez, és a száj- és körömfájáshoz kapcsolódó további kiadások merültek fel növelve a marhahús részesedését a teljes költségvetésen belül. 2002-ben az agrárköltségvetés 18,3 %-át, 8,095 milliárd eurót-t költöttek az ágazatra.

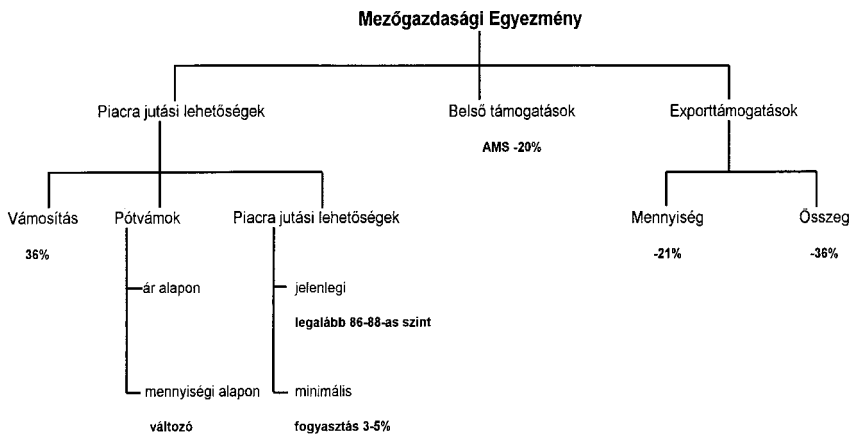

4. ábra: A marhahús részesedése a Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból, illetve annak címek szerinti megoszlása

Forrás: [16], [3], [5]

A harmadik országokkal folytatott kereskedelem

A GATT megállapodás életbelépését megelőzően vám és változó lefölözés egyaránt sújtotta a tagországokba érkező importot. A harmadik országokkal folytatott kereskedelem során az adott termékekre a közös vámtarifa tételeit kell alkalmazni. A bizottság minden hónapban megállapította az alapelefölözést a szarvasmarha és a hús importjára. A közös piaci szervezetekben alkalmazott szabályozás egyrészt biztosította a magas belső piaci árakat és olyan piacvédő intézkedéseket alkalmazott, amely megakadályozta az olcsóbb importtermékek beáramlását. [19] A harmadik országokkal folytatott kereskedelemben a GATT Uruguay-i fordulóján született mezőgazdasági megállapodásnak (5. ábra) megfelelően az import lefölözést 1995-től a vámtarifa egyenérték váltotta fel, amely marhahús vonatkozásában egy értékvámot és ehhez kapcsolódó specifikus tonnánkénti korlátozást jelent, amelyeket hat éven belül évi 36 %-kal kellett leépíteni.

5. ábra: A GATT Uruguay-i Fordulójának Mezőgazdasági Egyezménye

Forrás: [20]

3. táblázat

A marhahús szektor piacvédelme az Európai Unió határain

		Alap szint	1995	2000	Leépítés
Élő állat	Ad valorem	16,0 %	15,0 %	10,2 %	36 %
	Specifikus (ECU/t)	1454	1367	931	36 %
Marhahús	Ad valorem	20,0 %	18,8 %	12,8 %	36 %
	Specifikus (ECU/t)	2763	2597	1768	36 %
Tartósított Hús	Ad valorem	26,0 %	24,4 %	16,6%	36 %

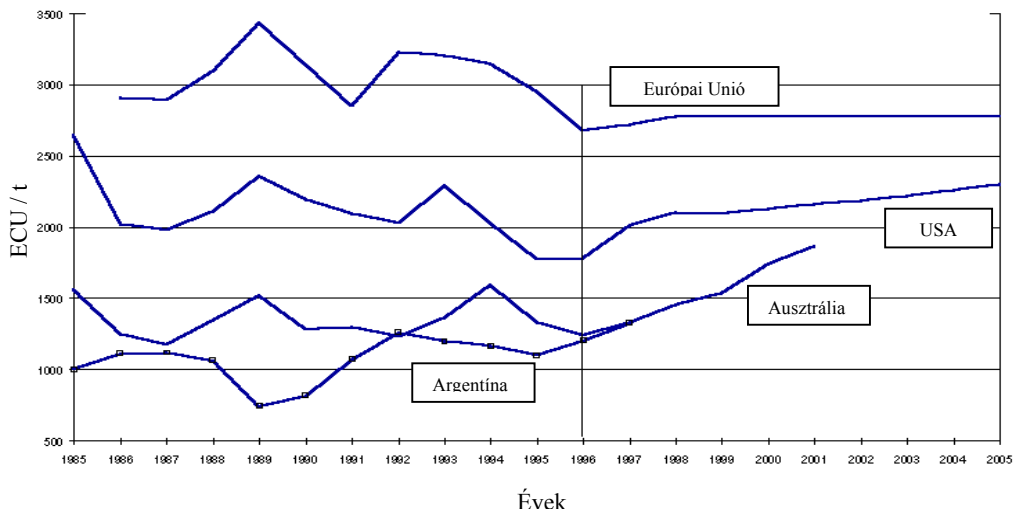
Forrás: [1]

Az Európai Megállapodások a csatlakozni kívánó országok számára további preferenciális piacra-jutási lehetőséget biztosítanak az élőállatok mellett leginkább a marhahús vonatkozásában. Az EU és Magyarország közötti kereskedelmi kapcsolatok liberalizálásában, jelentős előrelépést jelentett a 2000 júliusától érvényes egyezmény. A megállapodás keretében a „kétnullás” lista termékeinél mindkét fél kölcsönösen eltörli a vámokat, mennyiségi megkötés nélkül, ide tartoznak egyebek mellett: tenyészállatok, belsőségek; a „klasszikus” lista az 1991. évi Társulási Megállapodásban rögzítettekhez hasonló vámkedvezményes kvótákat tartalmaz, a magyar export jelentős tételei itt a marhahús-készítmények. Juhász és Szabó [21] vizsgálatai alapján elmondható, hogy hazánk az eltelt rövid idő alatt, Európai Unióval ellentétben még nem volt képes kihasználni az egyezmény nyújtotta lehetőségeket.

A csatlakozásra váró országok, – köztük Magyarország is – a kedvezményes kvótákat nem mindig tudták kihasználni és a mostanra kialakult

szinteken túl az EU e téren igazából középtávon sem számít számottevő növekedésre. Az élő állatok, a hűtött-, és fagyasztott marhahús számára a piacvédelem szintjét az EU – a 36 %-os csökkentés után – a preferenciális import szintjén látja lehetségesnek. A Közösség egyébiránt leginkább a tartósított húskészítmények importjának növekedésével számol.

Export vonatkozásában az EU és az egyéb fő marhahús exportáló országok közötti árrés várhatóan tovább zsugorodik az előttük álló időszakban, de továbbra is túl nagy lehet ahhoz, hogy a támogatás nélküli export megvalósuljon. (6. ábra)

6. ábra: A marhahús termelői árának alakulása a főbb világszereplőknél

Forrás: [1]

Az OECD becslése alapján 1996 és 2001 között a főbb importőrök: Japán, és az egyéb Ázsiai országok, amelyek 30% körüli kereslet-növekedést támasztottak a piacon, túlszárnyalva a NAFTA⁸-t (USA, Kanada, Mexikó) napjaink legjelentősebb import régióját. Az ezt követő időszakban a FAPRI⁹ előrejelzése szerint Korea mellett Oroszország importja lesz számottevő [22]. Kevésbé dinamikus növekedést vár az EU tradicionális piacain, így Észak-Afrikában, a Közel-Keleten, Kelet és Közép Európában. A legfőbb termelő országok között a közeli jövőben az USA mellett Ausztráliát, Új Zélandot és néhány latin amerikai államot fogunk találni. Figyelemreméltó: Kína jelentős mértékű termelés-növekedése mellett a marhahús kereslet is határozott növekedést mutat. [23]

⁸ North American Free Trade Association

⁹ Food and Agricultural Policy Research Institute

2.4. Piaci zavarok, az élelmiszerszabályozás felülvizsgálatának indokai

A legutóbbi időkben ismertté vált élelmiszerekkel kapcsolatos botrányokkal számtalan irodalmi forrásban találkozhattunk. A piacot jelentős mértékben zavarók között említhetjük az ausztriai borok botrányát, az 1981-es spanyolországi anilin mérgezést, 1987-ben Svájcban, később kétszer Franciaországban (1992-ben és 1999-ben) előforduló liszteriózis fertőzést; 1995-ben belga tenyésztők hormonkezelt borjúkat vittek vágóhídra. A közelmúltban végzett "Eurobarometer" felmérésből egyértelműen látszik a megingott bizalom, amely szerint a franciák 90%-a tartja a legfontosabb kérdésnek az élelmiszerbiztonságot, és azt a legkevésbé fontosnak ítéelő finneknél is 40%-os az arány. [24] A legutóbbi dioxinos mérgezéseket követően pedig egyes politikusok már úgy fogalmaztak: "Az élelmiszerek biztonsága ugyanolyan alapvető kérdés, mint a katonai biztonság." [25]

Az Közösségi élelmiszerszabályozás átalakításának indokai között kiemelkedő szerepet játszott a szarvasmarhák 1986 óta ismert a prionok által előidézett idegrendszeret károsító BSE betegség, amelyhez fűződő járvány kialakulása több tényező együttes hatásának volt köszönhető:

- költségcsökkentés céljából 1981-ben Angliában megváltoztatták a húsliszt és a csontliszt előállítási technológiáját. Ennek során alacsonyabb hőmérsékletű kezeléseket alkalmaztak, és elhagyták a nyersanyagok kémiai oldószeres zsírkivonását, és tették mindezt egy ugyancsak kérődző állat, a juh tetemeinek feldolgozásakor. A juhoknál a surlókór már régóta ismert volt, eddig szarvasmarhára valószínűleg azért nem terjedt át, mert az elhullott juhokból és vágóhídi hulladékaikból készített húsliszttel nem etették a szarvasmarhákat.

- Ugyancsak gazdaságossági okokra hivatkozva a 80-as évektől Angliában a borjak szemestakarmányát állati hulladékokból készített húsliszttel dúsították.
- Tovább gyorsította a járvány terjedését, hogy a BSE-ben elhullott állatok tetemeit is hús és csontlisztté dolgozták fel, amit szintén szarvasmarhákkal etettek meg. [26]

A botrány kirobbanásához vezető végső lökést azonban az a tudományos közlemény okozta, amely a szarvasmarhák szivacsos agyvelőgyulladására, illetve a humán Creutzfeldt-Jakob szindróma közötti közvetlen összefüggés lehetőségét 1996-ban publikálta. [27]

A kór leküzdésére hozott állategészségügyi intézkedések a következőket foglalták magukban:

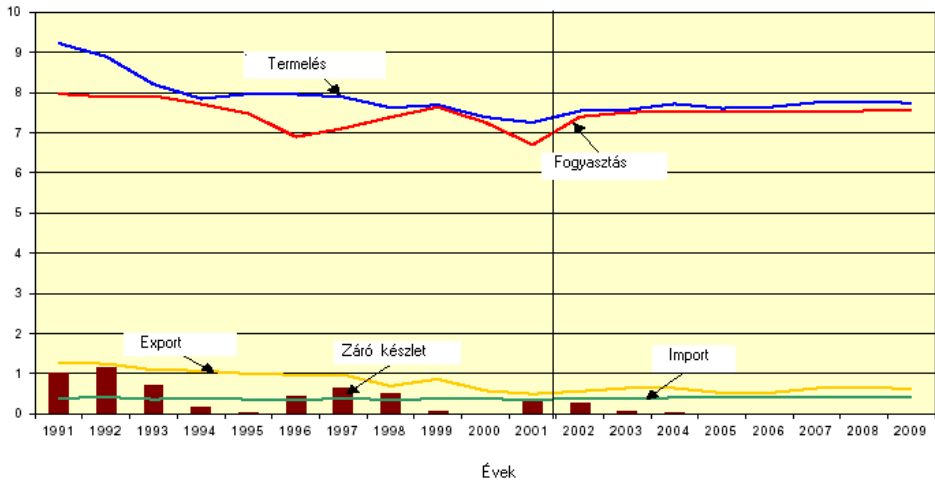
1. A BSE-kór terjedésének megakadályozására 1996 márciusában tilalmat rendeltek el élő marhák, sperma, embrió, tőkehús, húskészítmények kiszállítására az Egyesült Királyságból, akár élelmiszer, akár humán orvosi, kozmetikai, gyógyszeripari célra.
2. Megtiltották továbbá a szarvasmarha-eredetű takarmányfehérjék exportját. Minden nem növényi alapanyagot eltávolítottak a farmok szarvasmarháinak takarmányozásából.
3. Minden BSE-gyanús állatot levágtak és tetemét megsemmisítették.
4. Levágták és eltávolították az élelmiszerláncból a 30 hónapnál idősebb szarvasmarhát,
5. Valamennyi szarvasmarha belsőseget – az agyat, a gerincvelőt, a szemet és zsigereket – el kell távolítani és megsemmisíteni.
6. Bármely szarvasmarha, juh- és kecske fej nem volt értékesíthető emberi fogyasztásra.
7. Hús Higiéniai Szolgálatot állítottak fel és ellenőrző szabályokat dolgoztak ki.
8. Új szabályokat és tesztekkel vezettek be a takarmánygyártóknak.

9. Valamennyi fertőzött takarmányt visszahívták és eltávolították a farmokról.
10. Sajátos selejtezési gyakorlat alkalmaztak a magas rizikójú állományokban.
11. Tökéletesített elektronikus nyomomonkövethetőséget dolgoztak ki a húsfeldolgozó üzemekben.

A fertőzött állatokat leölés után megfelelő berendezésben elégették, vagy égetés előtt húslisztté dolgozták fel. Az égetőművi kapacitás elégtelensége miatt előfordult, hogy a testeket hűtőhajókon átmenetileg hűtve tárolták [28]. 1996. május-november között heti 55 000 állatot öltek meg, amivel a brit kormány a legnagyobb európai logisztikai programot valósította meg [29]. 1997-ig mintegy 1,7 millió szarvasmarha esett a szabályozás áldozatául, amelyre a Közösség 0,8 ECU támogatást fizetett élősúly kilogrammonként a tehének, és 0,9 ECU az egyéb szarvasmarhák után [30], amely nyilvánvalóan csak átmeneti megoldást jelentett a gazdáknak.

2.5. Piaci kereslet-kínálat alakulása, piaci kilátások

A Közösség a marhahústermelésének csúcsát valamikor 1991-ben érte el a 8,7 millió tonnás termelésével (EU-15-re vonatkoztatva 9,5 millió tonna). A fellendülés egyrészt a német újraegyesítésnek, a keletnémet szarvasmarha-állományok erőteljes felszámolásának, és a kelet-európai országokból származó növekvő állatbeáramlásnak volt köszönhető. (7. ábra).

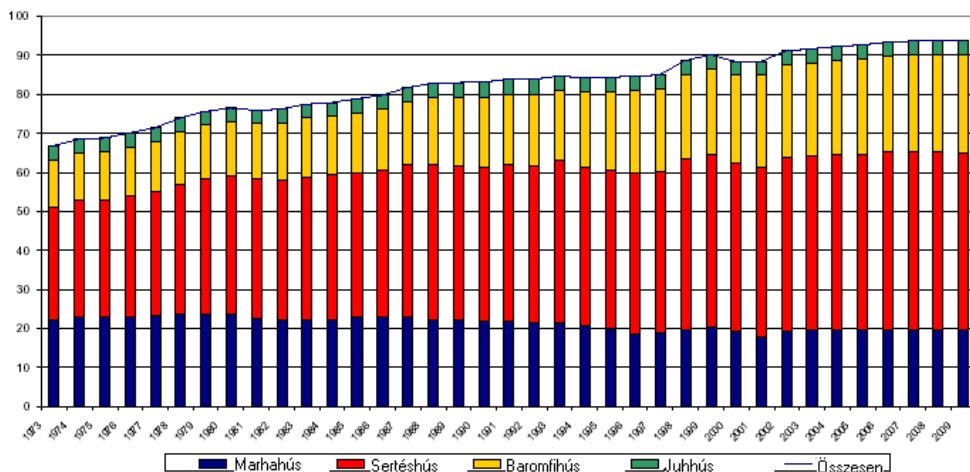
7. ábra: Az Európai Unió marhahús termelésének, fogyasztásának és intervenciós készleteinek alakulása (millió t)

Forrás: [4]

Ezt követően a termelés és vele együtt a fogyasztás folyamatosan csökkent, majd a BSE krízis 1996. márciusi kitörése újabb zavarokat okozott. Abban az évben az egy főre vetített fogyasztás további 7 %-ot meghaladó mértékben esett vissza. A 2000. év közepére a marhahús-fogyasztás visszaállt a BSE krízis előtti szintre, az export megfelelőképpen alakult, nem voltak magas intervenciós készletek, az árak jellemzően az intervenciós küszöbök felett alakultak. Októberben azonban a folyamatok újabb drámai fordulatot vettek. A száj és körömfájásnak köszönhetően decemberre a húsfogyasztás az előző év azonos időszakához képest 27 %-kal esett vissza, amely éves szinten 5%-ot tett ki (7,26 millió tonnával). 2001-ben ez a csökkenés további 10%-ra tehető. A 2000 év végére az árak jelentős mértékben csökkentek, amely részint visszafogta a termelést, részint 2001 évben az intervenciós készletek elérték a 190 000 t értéket. [4]

A marhahús-fogyasztásban bekövetkezett csökkenést az emberek

leginkább a sertés és baromfihús fogyasztásukkal igyekeztek kompenzálni. A fogyasztás átrendeződésének okai között elsőként említhetjük a sertés-, és baromfihúsok relatív olcsóságát, a vöröshúsokkal szemben kialakult fogyasztói ellenérzést illetve a marhahús „imidzsét” a BSE mellett tovább rontó hormonkezeléseket is (8. ábra).

8. ábra: Az Európai Unió húsfogyasztásának megoszlása

Forrás: [4]

Közösségi tanulmányok a 90-es évek végén még azzal számoltak, hogy 2001 után a termelés újra elérhette volna a potenciális szintet és a fogyasztás is visszaállhatott volna a megszokott hosszú távon enyhén csökkenő tendenciájára, viszont a készletek újra felhalmozódását vetítették előre a GATT által korlátozott export lehetőségek. [4]

2.6. Az EU élelmiszerszabályozásának változásai

Keleti és Rácz szerint [31] a mezőgazdasági termék, termény a feldolgozott élelmiszer nem a termékcsoporthoz sokaságának egyike, hanem különleges, kitüntetett szerepe van. Rendszeres és mással nem helyettesíthető szükségleteket elégít ki, fogyasztása elemi életfeltétel. Döntően befolyásolja az emberi egészséget, továbbá – a legnagyobb értékben vásárolt termékcsoporthoz lévén – a fogyasztó érdekeit és a piaci verseny tisztaságát is. Az e téren működő szabályozás éppen ezért különösen lényeges.

Az 1987-ben elfogadott Egységes Európai Okmány (Single European Act) egyik legfőbb célja az áruk, köztük az élelmiszerek valóban szabad Közösségen belüli mozgását akadályozó eltérő szabályok, az ún. technikai akadályok lebontása volt.

A belső határok eltörlésével párhuzamosan létrejövő importvédelmi rendszer azonban komoly nemzetközi feszültségek forrása lett. Mint Incze Kálmán írja: „Az Európai Uniónak később azt is figyelembe kellett vennie, hogy a GATT Uruguay-i Forduló végén a WTO¹⁰ keretében két megállapodást is tető alá hoztak. Az egyik megállapodás az egészségügyi és növény-egészségügyi intézkedésekről, a másik megállapodás a kereskedelem technikai akadályairól rendelkezett. Ezeknek a megállapodásoknak az a céljuk, hogy az emberi egészség védelmét és a fogyasztók biztonságát célzó törvényi előírások ne eredményezzenek igazolhatatlan (nem indokolható) akadályokat a szabad kereskedelemmel szemben. [26].”

A Közösségben kezdetben az ún. "Euro-recept elvet" alkalmazták, amely azt jelentette, hogy minden egyes termékre közösségi termék-előírást kell létrehozni. Azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy az Euro-recept

¹⁰ World Trade Organization

elv életképtelen. A legtöbb fogyasztási cikk, így az élelmiszerek esetében sem sikerült egyetértésre jutni arról, hogy egy-egy terméknek milyennek kell lennie.

Az Euro-recept elv kudarca után világos lett, hogy a termékek helyett inkább az összes, vagy több termékre vonatkozó, általános követelményeket célszerű szabályozni. Azt, hogy milyen adalékanyagot, csomagolóanyagokat szabad használni, hogy milyen adatokat kell az élelmiszereken feltüntetni, hogyan kell őket ellenőrizni. Ezeket – a valamennyi, vagy több élelmiszere vonatkozó szabályokat – nevezzük horizontális szabályoknak.

Korlátozott mértékben azonban szükség volt a termékeket, vagy a szűkebb termékcsoport tulajdonságait meghatározó szabályokra is. Ezeket az egy termék v. termékcsoport konkrét tulajdonságait előíró szabályokat nevezzük vertikális szabályoknak. Elsősorban néhány élelmiszer-higiéniai szempontból különösen veszélyes terméket szabályoztak ily módon, köztük a friss húst, a darált húst és húskészítményeket, illetve egyes húsféleségek minősítési szabályai is itt találhatóak. (pl.: az 1208/81 sz. rendelet a hasított marha minősítéséről)

A közösségi szabályok első negyedszázada a horizontális szabályozás fokozatos kiterjedését, a vertikális visszaszorulását hozta.

A tagállamok többsége az élelmiszerekre vonatkozó szabályok megalkotására az "Élelmiszer Könyv" szabályozási formát választotta. Az évtizedek óta működő FAO/WHO¹¹ Codex Alimentarius szabályozási rendszernek mára 157 ország a tagja. Szerepét rendkívül felértékelte a már említett WTO megállapodás is, ugyanis a Codexet nevezi meg olyan dokumentumként, amely mértékadó a nemzeti szabályozások számára.

¹¹ Food and Agricultural Organization / World Health Organization

Az Európai országok élelmiszer könyveinek termékleírásai, irányelvei nem jogilag, hanem a gazdasági gyakorlatból következően kötelezőek. [32]

2.7. Az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának hatása

Minden gazdaságpolitikai rendszer deklarált legfőbb célja az ember, a fogyasztó védelme, vagyis számára a lehető legmagasabb szintű életminőség biztosítása [33]. Az utóbbi éveket az élelmiszerbiztonság szempontjából erőteljes folyamatok jellemezték az ellenőrzési szabályok megszilárdításával a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban egyaránt, amely annak garantálására irányult, hogy az összes jogszabályt megfelelőképpen alkalmazzák a termék-előállítási lánc valamennyi stádiumában.

Az Európai Parlamentben 1997-ben felmerült a bizalmatlanság az EU Bizottsághoz tartozó tudományos bizottságok működése, az állat-egészségügyi rendszer ellenőrzése kapcsán. A BSE-ügyet az Európai Parlament tárgyalta, felszólították az EU Bizottság elnökét a teljes irányítási rendszer felülvizsgálatára, az ipari, egészségügyi, mezőgazdasági, fogyasztóvédelmi főigazgatóságok együttműködésére [23].

Az EU Bizottság elnöke, Jaques Santer olyan élelmiszer-politika létrehozását hangsúlyozta, amelyben első helyen a fogyasztó védelme és egészsége áll. A megvalósítás módja két dokumentumban jelent meg. Egyik az élelmiszertörvény általános elveivel foglalkozó Zöld Könyv (Green Paper), amely szerint a jövő évezred szabályozásának egyik legfontosabb alapelve az egészségvédelem, amely még az áruk közösségen belüli szabad forgalmának elvét is megelőzi. [34]

"Zöld Könyv" szerint a közösségi élelmiszer-szabályozás alapvető célkitűzései a jövőben a következők lesznek:

- biztosítani a fogyasztók egészségének és érdekeinek védelmét az élelmiszerbiztonság révén;
- biztosítani az áruk szabad áramlását a belső piacon belül;
- biztosítani az európai ipar versenyképességét és előmozdítani exportlehetőségeit;
- a biztonságos élelmiszer-ellátás elsődleges felelősségét az iparra, termelőkre és beszállítókra helyezni a HACCP¹²-típusú rendszerek alkalmazásával, amelyet hatékony hatósági ellenőrzés és végrehajtás támogat;
- biztosítani, hogy az élelmiszer jogalkotás átlátható, ésszerű és felhasználóbarát legyen.

Ezen célok elérése érdekében a Zöld Könyv leszögezi, hogy

- a szabályozásnak ki kell terjednie a teljes élelmiszerláncra az elsődleges mezőgazdasági termeléstől a fogyasztó asztaláig, ezért a mezőgazdasági termelést és élelmiszer-feldolgozást azonos, általános szabályok alá kell vonni;
- a közösségi élelmiszer-jogalkotás egyszerűsítése és ésszerűsítése szükséges, ezért csak olyan intézkedéseket szabad hozni, amelyek a fogyasztók egészségének és érdekeinek védelmében szükségesek;
- egészséges egyensúlyt kell teremteni a törvénykezésben a horizontális és vertikális előírások között, valamint a kötelező jellegű és az önkéntesen vállalt eszközök, mint például a szabványok vagy a helyes gyártási gyakorlat terén;
- biztosítani kell a tudományos tanácsadók és tudományos bizottságok függetlenségét a jogalkotás minden szintjén;
- a tudományos érvek elsődlegességének elismerése azonban nem

¹² Hazard Analysis Critical Control Point 38

zárja ki a fogyasztói érdekek figyelembevételét a döntéshozatal során;

- olyan intézkedéseket kell hozni, amelyekkel erősíthető a hatósági ellenőrzés függetlensége, objektivitása, egyenértékűsége és hatékonysága a biztonságos élelmiszer-ellátás és a fogyasztók védelmében. [35]

A másik dokumentum a fogyasztó egészségéről és az élelmiszerek biztonságáról kiadott bizottsági közlemény, amely a fogyasztóvédelem módosított elvi és intézményi alapjaival foglalkozik.

Uzonyiné [29] szerint a továbbiakban az EU Bizottság a nemzeti hatóságokat a koordinált ellenőrző programok fejlesztéséhez szükséges olyan iránymutatással és ajánlásokkal kívánja támogatni, amelyekkel a teljes élelmiszerlánc lefedhető.

2.8. Integrált Igazgatási és ellenőrzési rendszer

Ez idáig a kibernetikai rendszermodell első három eleméről rendelkezésre álló információk rendszerezésére került feldolgozásra, a tárgyban megjelent irodalmi források felhasználásával. A modell negyedik eleme a dokumentációs rendszer, amely az európai szabályozás egyik legjelentősebb, dimenziójában a legösszetettebb szabályozási eleme. A szabályozás a vizsgált marhahús termékkör vonatkozásában több, egymással funkcionális kapcsolatban álló elemre épül. Alapját az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer képezi, amelynek bevezetését az EU Tanácsának 3508/92 számú, illetve a Bizottság 3887/92-es számú rendelete írta elő.

2.8.1. Állatnyilvántartás és azonosítás, technikai háttér

Az ellenőrzés technikai háttere tulajdonképpen az a számítógépes adatbázis, amely kettős ellenőrzést végez: egyrészt a termelő által

deklarált adatokat a földnyilvántartási adatokkal, másrészt a kitöltött adatlapokon bevallott állatok nyilvántartási számát visszakeresi a központi állatnyilvántartó rendszerben.

A vonatkozó szabályok értelmében az integrált rendszert 1993. február elsejétől kellett alkalmazniuk a szarvasmarhák azonosítására, regisztrálására és ellenőrzésére. A működő rendszer átalakítására kényszerült azonban a Közösség a BSE kór kialakulásával létrejövő új viszonyok közepette. A járvány miatt elveszett fogyasztói bizalom visszaállítása érdekében a korábbi szarvasmarha állatazonosítási előírásoknál lényegesen szigorúbb követelményeket kívántak a tagállamok életbe léptetni. A marhahús teljes – az állat születésétől a vágásig terjedő nyomon követhetőségének biztosítása érdekében új egységes állatazonosítási és nyilvántartási rendszer alapjait, továbbá a marhahús címkézési intézkedéseket vezettek be. [18]

2.8.2. Marhahúscímkézés, eredetbiztosítás

A megrendült fogyasztói bizalom visszaszerzése érdekében az EU Bizottság, a tagországok állat-egészségügyi hatóságai az Európai Parlamenttel egyetértve felújítják és EU-szinten harmonizált számítógéprendszerre emelték a szarvasmarhák jelölését és nyilvántartását. Ettől az új nyilvántartási eljárástól várják minden egyes állat vissza-kereshetősége mellett az állatjárványok lokalizálhatóságát, az állatok eredetének biztonságos ismeretét.

A tagországok 1997 második felében állapodtak meg a marhahús eredetének címkézésében és az élőmarha egész EU-ban érvényes nyilvántartási rendszerében. A 820/97 számú Tanácsi rendelet, majd a 1760/2000/EK rendelete fektette le az új egységes állatazonosítás és nyilvántartási rendszer alapjait, továbbá a marhahús eredetbiztosítási intézkedéseket.

1998 szeptemberétől már működés

közbeni tapasztalatait gyűjthették az Egyesült Királyságban, 1999 végéig pedig már a többi tagországban is alkalmazni kellett az új szabályokat.

A szarvasmarhák integrált azonosítási és regisztrációs rendszere a következő négy fő elemet tartalmazza:

- Az egyed azonosítást lehetővé tevő dupla füljelzők;
- Gazdaságonként önálló nyilvántartási kötelezettség;
- Állat-útlevelek;
- A tagállamokra kiterjedő számítógépes nyomkövetési rendszer.

[37]

Az eredetbiztosítási rendszer kezdetben önkéntesen működött, 2000 év szeptemberétől azonban annak EU szinten kötelező alkalmazását több lépcsőben valósítják meg. Így először az adott címkéknek kötelezően tartalmaznia kell a hús és az élő állat közti kapcsolatot biztosító referencia számot, azt, hogy hol vágták le az állatot: a vágóhíd azonosító számát (akár EU, akár külföldi) és a továbbfeldolgozás, manipulálás adatait. A következő lépcsőben 2002. január elsejétől már az állatok eredetével, tenyésztésével és takarmányozásával kapcsolatos információkat is tartalmaznia kell a címkéknek [38]. A 2000/13-as irányelvet a tagállamoknak 2003. január elsejétől kell a nemzeti szabályozásukban alkalmazniuk, amely a belsőségek, egyes tartósított húskészítmények, például félszáras-, szárazárúk – kolbászok esetében rendelkezik a címkézéssel. [39]

2.8.3. Vélemények az eredetbiztosítás rendszeréről

Az eredetbiztosítás kormányzati és szakmai oldalról történő értékelése

rámutat a Séma gyakorlati hasznosságára, amelyet néhány idézettel szeretnénk érzékelteni.

"A fogyasztók lesznek a nyertesei a friss hűtött és fagyasztott marhahús előírt szabályok szerinti jobb címkézésének!" – nyilatkozta Jack Cunningham miniszter (MAFF¹³). Véleménye szerint az új rendszer biztosítja azt, hogy a feldolgozók, előállítók által megfogalmazott követelményeknek a marha- és borjúhús címkék pontosan és hitelesen tegyenek eleget. Ilyen címkék akár az egyes önálló hússzeleteken is láthatóvá teszik, hogy mely állatból származnak – hol született, hol vágták le, és milyen körülmények között hogyan tenyésztették az illető állatot. A gyártóknak igazolniuk kell, hogy az információk, amelyeket a marhahús címkéken elhelyeztek korrektek, és megfelelnek az illetékes minisztérium követelményeinek. Hangsúlyozta, hogy: „csak az új szabályok betartása biztosíthatja a krízisből való kilábalást, a fogyasztók bizalmának helyreállítását.” [40]

Woodhouse [41] szerint, amíg a jogi felelősség egyelőre csak a kiskereskedőkön nyugszik, az illetékes agrár-minisztérium már további értékesítési csatornáktól (nagykereskedőktől, vágóhidaktól, stb.) is elfogad jelentkezéseket az általa felügyelt eredetbiztosítási rendszerbe. Szerintük ebben rejlik a potenciális lehetőség arra, hogy elkerüljék a termelési és elosztási egységek ismételt hitelesítésének szükségességét. Ugyanakkor ez arra fogja bátorítani az egyes kereskedőket, feldolgozókat, hogy még több, a fogyasztók által keresett információval lássák el címkéiket.

2.9. Minőség management

Az utóbbi időkben lejátszódott, főként állategészségügyi problémákra visszavezethető krízisek következtében, a fogyasztói bizalom és a

¹³ Ministry of Agriculture Fisheries and Food

lecsökkent árak helyreállításának elősegítésére, a marhahúsból készült termékek biztonságának garantálására a Közösségben jellemzően a címkézést, illetve azzal párhuzamosan minőségügyi rendszereket alkalmaznak.

2.9.1 Minőség fogalmának meghatározása

Mindenek előtt a napjainkban sokat emlegetett "minőség" fogalmának tisztázására szeretnék vállalkozni, miközben felhívom a figyelmet az egyes megközelítések közös jellemzőire, eltéréseire, a termékkör vonatkozásainak specialitásaira. A nemzetközi ISO¹⁴ 8402 (1994) szabvány a minőség fogalmát úgy definiálja, miszerint „a létező (termék, szolgáltatás, folyamat, tevékenység, rendszer, szervezet, személy) jellemvonásainak olyan összessége, amely összefüggésben áll a kitűzött és elvárt szükségletek kielégítésének képességével.”

A nemzetközi szabványban rögzített műszaki jellegű fogalom-meghatározás, tehát a kitűzött és elvárt paraméterekre koncentrálnak. A szabványok felülvizsgálata során az egyes fogalmak, így a minőség fogalmának árnyalása is megtörténik. Az új szabványtervezet Földesi [42] szerint a minőség valamely termék, folyamat vagy rendszer saját jellemző együttesének az a képessége, hogy kielégítse a vevők és más érdekelt felek követelményeit. Ez a meghatározás már nem tartja szükségesnek, hogy meghatározott és elvárt igényekről beszéljen, hanem helyette követelményeket említ, de tisztázni kívánja, hogy kinek a követelményeiről van szó: a vevők és más érdekelt felek követelményeiről, amely jelentheti az előállítót, a tulajdonost, a saját munkatársakat, és az egész társadalmat.

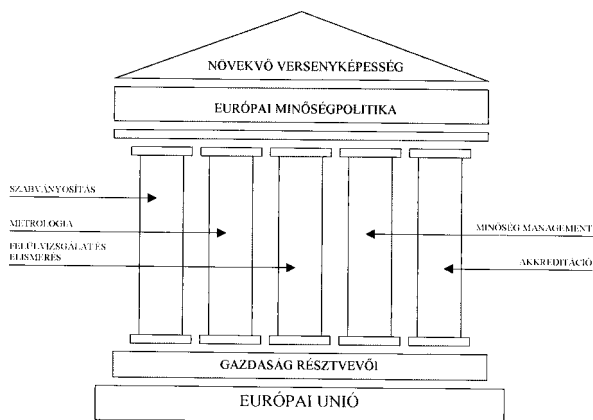
¹⁴ International Organization for Standardization

Egy az Európai Unió III. sz. Igazgatósága által publikált anyag [43] szerint a társadalom napjainkban már kimondottan igényli a minőségi termékek előállítását. A minőséget napjainkban nem csak termékek és szolgáltatások szintjén értelmezhetjük, hanem szervezeti és management aspektusai is léteznek. A termékek és szolgáltatások minőségi vonatkozásai olyan mértékben lényegesek, hogy az illető termék vagy szolgáltatás eleget tudjon tenni a termékleírásban foglaltaknak, a használat megfelelőségének, ugyanakkor sugallja a termék kiválóságát egy versenyképes áron. Ez társítható valamennyi tevékenységgel, amely a minőség managementhez kapcsolódik, a minőségbiztosítással és a minőségellenőrzéssel, az elismeréssel és az akkreditációval, minőségjegyekkel és címkékkel.

Ha a minőség elmúlt években vagy évtizedekben lejátszódott történetére gondolunk vissza, akkor megállapítható, hogy a fogalom folyamatosan kiteljesedett. Valaha pusztán a termékek és szolgáltatások vizsgálatára fókuszált, ezt követően az 1930-as években a minőségellenőrzés került előtérbe, amely során a súlypont a termékminőségről a folyamat minőségére tevődött át. Az 1950-es években a minőségbiztosítás koncepcióját vezették be, amely már az adott szervezet minőségére fókuszált. Napjainkban a Total Quality Management (TQM) olyan szervezeti management megközelítésre vonatkozik, amelynek középpontjában a minőség áll, a teljes körű rendszerirányításra vonatkozik, és nem csak az alrendszerekre, elkülönült folyamatokra vagy funkcionális részlegekre.

Abból a célból, hogy a minőségi termék fogalmához kapcsolódó lehetőségeket a Közösségen belül nyomatékosítsák, az egységes belső piacnak szüksége volt arra a homogén, átlátható, és hiteles környezetre, amiben az állami hatóságok, a gazdaság résztvevői, a felhasználók és fogyasztók is megbízhattak. Ennek a bizalomnak az egyes részek egységén és hozzá kapcsolódó szakértelmen kell nyugodnia, amit

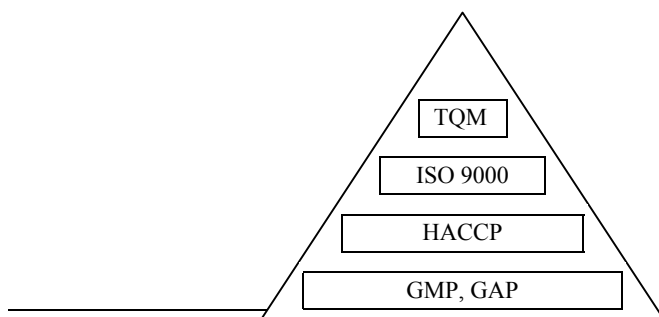
„Európai Minőségház” nevezünk (9. ábra).

9. ábra: Az Európai Minőségház

Forrás: [43]

Csete és Láng [44] szerint a minőség-ellenőrzést, a minőségbiztosítást és az élelmiszer-biztonságot szolgáló, egymásra épülő rendszerek (10. ábra) mindegyike alkalmazható az iparban, így az élelmiszeriparban is, de a mező- és erdőgazdasági üzemekben ez bonyolultabbnak ígérkezik. Eddigi tapasztalatok szerint a TQM és a HACCP az élelmiszeripar, a kereskedelem oldaláról kezdeményezve, a GMP¹⁵ és a ISO 9000 pedig a mező- és erdőgazdasági üzemből indítva jöhet szóba megoldásként.

¹⁵ Good Manufacturing Practice

10. ábra: Minőségellenőrzési és minőségbiztosítási rendszerek egymásra épülése

Forrás: [44]

Hazai viszonyok között véleményük szerint a mezőgazdasági üzemek általában nem képesek önállóan elkülönülten eljutni a minőség auditálásáig és tanúsításáig de a TQM integrációba kapcsolódva ez könnyebben megvalósítható.

Sembery [45] szerint volt olyan időszak, amikor élenjártunk Európában, illetve amikor állni tudtuk a versenyt ezen a téren. A legutóbbi időben azonban az amerikai kontinensen és Nyugat-Európában a minőségügyi rendszerek elterjedt alkalmazásaihoz képest a jelentős hazai lemaradásról lehet beszámolni.

Lehota szerint [46] az élelmiszer-előállítás és felhasználás különböző szakaszai esetében a marketing szakirodalomban a minőséget eltérően értelmezik. Így megkülönböztetnek:

- termékorientált minőséget, amely az objektív terméktulajdonságok összessége, mint pl. a zsírtartalom, a szín stb;
- folyamatorientált minőséget, amely döntően az előző tulajdonságok és a termelési, feldolgozási valamint forgalmazási folyamat technológiai kapcsolataira épül;
- a minőség-ellenőrzést, amely a folyamatok keretében a stabil minőség kialakítására irányul, illetve
- fogyasztó orientált minőséget, amely a fogyasztó által észlelt szubjektív minőséget jelenti. Jelentősen függ a felhasználás, fogyasztás helyzetétől, az élelmiszerelkészítés módjától, a társadalmi kulturális feltételektől.

Egyes szerzők meghatározásai megegyeznek abban, hogy a komplex élelmiszerminőségek 4 fő követelményi körből tevődnek össze, amelyek

a következők:

- élelmezés-egészségügyi biztonság, azaz az élelmiszerek a fogyasztó egészségét nem károsíthatják;
- táplálkozásbiológiai érték, azaz az élelmiszereknek az emberi szervezet működéséhez szükséges energiát és anyagokat szolgáltatniuk kell;
- élvezeti érték, azaz az élelmiszerek érzékszervi tulajdonságainak kívánatosnak, étvágygerjesztőnek kell lenniük;
- alkalmasság, azaz az élelmiszereknek egyrészt meg kell őrizniük tulajdonságaikat egy megadott ideig, ha a tárolás előírás szerű, másrészt olyan csomagolásban és előkészítésben kell a forgalomban megjelenniük, ahogyan a fogyasztó, ill. a fogyasztó technikai háttere megkívánja. [47].

2.9.2. A vágómarha-, és marhahús minőségének meghatározása

Annak eldöntése, hogy egy vágómarha-, és főként marhahús terméket mikor nevezünk minőséginek az idők folyamán folyamatosan változott. A változás hátterében egyrészt a különböző korok és helyek ízlésvilágának változásait, másrészt a tudományos ismeretek bővülésének hatását ismerhetjük fel. Meghatározó emellett a hazai termelés-feldolgozás színvonala, társadalom jövedelmi helyzete és ízlésvilága.

Szerdahelyi szomorúan számol be a hazai marhahús minőségi helyzetéről, mint írja: *„A jól érlelt (esetleg márkázott) marhahús ritka hazánkban, mint a fehér holló, de az ilyen húst kereső fogyasztó sem gyakran jelentkezik a boltok pultjánál. Az ipar és a fogyasztók igénytelensége is hozzájárul a szarvasmarhatartás elhúzódó válságához, az állatállomány folyamatos csökkenéséhez.”* [48]

Szabó és munkatársai [49] szerint a vágómarhának csaknem minden

szerve, szövete valamilyen módon hasznosítható. A szűken értelmezett minőség az adott termék mennyiségi és minőségi jellemzőire, illetve azok becslésére alapozódik. Véleményük szerint a húsmínőség és a vágóérték nem ugyanazt jelenti, azonban a közvélemény a szarvasmarha vágóértékét általában a hasított test értékével azonosnak tekinti. Nemzetközi tapasztalatokra alapozva elmondható a marhahús más húsféleségekhez hasonlítva is nagy biológiai és élvezeti értékű, általában az igényes piacokon jól értékesíthető táplálék. Természetesen a minőségi jellemzők a fajtától, az ivartól, a takarmányozástól, a szállítás módjától, a vágás technológiájától, a vágási életkortól és élősúlytól, továbbá egyéb tényezőktől függően nagymértékben változnak, sőt eltérő az egyazon állatból kitermelt, különböző húsok minősége is. Nehezíti a minőség egységes megítélését, hogy a szarvasmarha eltérő húsrészeiből az ételek viszonylag nagy választéka készíthető, és az élvezeti érték az előkészítéssel, a konyhatechnikai műveletekkel nagymértékben manipulálható. A szerzők felhívják a figyelmet a "húsmínőség" és "minőségi hús" fogalmak megkülönböztetésére. Az előbbi magára a hústra vonatkozik, utóbbi viszont fogyasztói megítélésen alapul. A húsmínőséget befolyásoló külső tényezők csoportjai az alábbiakban foglalták össze: (1) biológiai, anatómiai és fiziológiai faktorok, (2) poszt mortem ható tényezők (3) mechanikai, fizikai és kémiai műveletek.

A minőségi marhahússal szemben támasztott követelményrendszer jellemzői a szerzők véleménye szerint:

- világosan látható márványozottság, illetve finom és egyenletes eloszlású faggyúbeépülés,
- optimális, 2,5-4,5% közötti intramuszkuláris zsírtartalom,
- legfeljebb 0,5 cm-es szubkután faggyúborítás a hasított testeken szépítés után,
- erőteljes, tipikus cseresznyepiros szín (34 és 40 körüli L érték),
- 5,8 körüli végső pH,
- inaktól és hártóaktól mentes izomszövet finom rostozattal,

- kiváló élvezeti érték (porhanyósság, lédúság, íz).

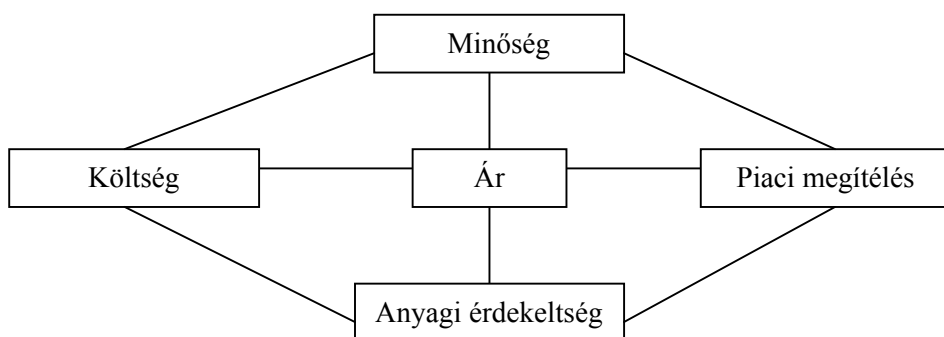
Szabó és Márton [50] 1999-ben megjelent, a marhahús minőségét taglaló írásukban a fogyasztó orientált minőségi kategóriáról számolnak be a marhahús vonatkozásában. A minőség meghatározásában kiemelik a fogyasztói értékítélet földrajzi alapon történő eltéréseit. Amíg szerintük az igényesebb európai piacok a kevésbé faggyús, de kissé márványozott húst, addig a tengerentúli országok, és különösen az ázsiai, távol-keleti országok (Japán, Korea) a márványozottabb, faggyúsabb húst részesítik előnyben.

A minőségi vágómarha- és marhahús általános ismérveit az alábbiakban foglalták össze:

1. Élelmiszer-biztonsági szempont az alábbi káros anyagok hiánya, illetve korlátozott jelenléte:
 - mikrobiológiai szennyeződések, például coli, clostridium, salmonella stb.;
 - kémiai szennyeződések, növényvédőszer-maradványok, gombatoxinok; - gyógyszer-, antibiotikum-maradványok;
 - húskészítményekkel terjeszthető betegségek (pl. BSE) kórokozói.
2. Táplálóérték, egészségre gyakorolt hatás:
 - táplálóanyag-tartalom;
 - étrendi hatás;
 - zsírtartalom, energiaérték;
 - szív- és érrendszeri megbetegedéseket előidéző anyagok (pl. koleszterin);
 - rákkeltő anyagok.
3. Fogyasztói követelmények:
 - optimális faggyútartalom (márványozottság);
 - könnyű elkészíthetőség, kényelmi szempontok;

- íz, élvezeti érték.

A minőségi ismérvek közötti napjainkra egyre jelentősebb egyensúly-eltolódás figyelhető meg a hús érzékszervi tulajdonságai, tápláléértéke, higiéniai, technológiai követelményeknek való megfeleléséről a termék-előállítás folyamatának minőségével kapcsolatos ismérvek irányába. Ezek egyben fogyasztóvédelmi szempontok is, amelyek ellenőrzése a minőségbiztosítás során a jövőben a szerzők szerint világszerte egyre inkább teret nyer. A minőség megítélése természetesen a termék árában is kifejezésre jut. Az adott fogyasztói körben jobb minőségűnek tartott termékért többet, a gyengébbért pedig kevesebbet fizetnek. A piacon értékesíthető termék minőségét azok a tulajdonságai határozzák meg, amelyek alapján a vevő megveszi azt. Egy termék adott minősége a konkrét piaci kapcsolatban az árral függ össze. (11. ábra)

11. ábra: A költség-ár-piaci megítélés összefüggése az anyagi

érdekeltséggel és az árral

Forrás: [47]

A piacgazdaság keretei között a minőség elsősorban értékjelző, ami azt jelenti, hogy a fogyasztó az általa jobbnak ítélt termékekért többet fizet. A német nemzeti agrármarketing szervezet a CMA¹⁶ felmérése is, amely szerint a Marhahús vásárlás közben a fogyasztók általában a hús íze mellett a termékbiztonságra ügyelnek leginkább. Ezért a kiskereskedelmi egységeknek, hentesüzleteknek, a húsiparnak, az élelmiszeriparnak de az éttermek személyzetének is képesnek kell lenni pontos adatokat szolgáltatni arról, hogy az általuk forgalmazott hús honnan származik, az illető állatokat hogyan tenyésztették, mivel takarmányozták őket, milyen monitoring és minőségi előírásoknak kell megfelelniük. [51]

Bánáti [34] az EU élelmiszerszabályozását vizsgálva hangsúlyozza, hogy az élelmiszerbiztonság garantálása mellett egyre több tagállam követeli meg az élelmiszer előállítóktól a "kellő gondosságot" (due diligence). Amennyiben a vállalat a tőle elvárható gondossággal jár el, tehát mindent megtesz a biztonságos élelmiszer-előállítás érdekében, például megfelelően hatékony veszélyelemző és elhárító rendszereket alkalmaz, akkor egyrészt a veszélyhelyzetek vagy megelőzhetők vagy valamely probléma felbukkanása esetén a termék előállítási folyamatban részt vevők enyhébb büntetésre számíthatnak. Felhívja a figyelmet arra, hogy egyre kevésbé elegendő a jogszabályok követése, betartása, mert az előállítók felelőssége folyamatosan nő. Ma már nem ellenőrizni kell a minőséget, hanem biztosítani. A hatóságoknak az élelmiszer-ellenőröknek nem az élelmiszerek rendszeres és folyamatos ellenőrzése révén kell dönteniük egyes termékek piaci megfelelőségéről, hanem

¹⁶ Centrale Marketing Gesellschaft der Deutschen Agrarwirtschaft

csupán az előállítók által működtetett rendszerek eredményességéről kell(ene) megbizonyosodniuk

2.9.3. Minőségügyi rendszerek felmérése

Az egyes Európai Unió tagállamaiban működő nemzeti húsminőség-ellenőrző rendszerek között végzett felmérés [52] szerint „A Holland Integrált Lánc Ellenőrzés Programok (PVE/IKB¹⁷) a legjobbak Európában”. A sertéshúsról, borjú és marhahúsról vonatkozó független vizsgálatokat egy neves német kutatóintézet az EHI¹⁸ végezte.

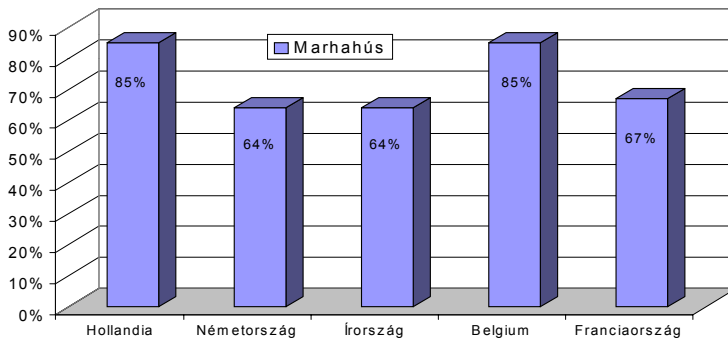
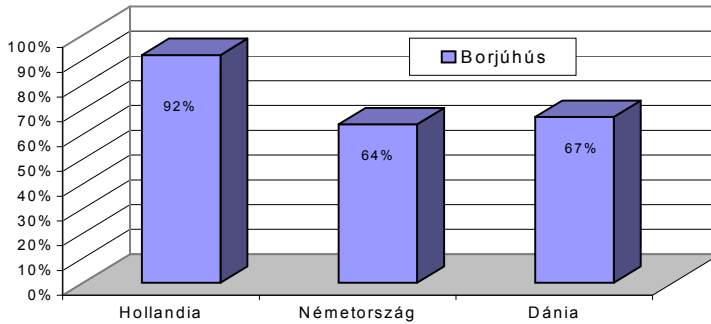
A nemzeti szinten koordinált minőségbiztosítási rendszereket azért hozták létre, hogy garantálják a húsok nyomon követhetőségét és a termelési előírások betartását egy egységesített rendszerben. A vizsgálatot 1997-ben azokban az uniós országokban végezték, amelyekben a húságazat szerepe jelentősnek volt mondható, különös tekintettel az egyes nemzeti hús minőség ellenőrző rendszerek szerkezeti és szervezeti jellemzőire. A vizsgálat eredményét a 6. melléklet tartalmazza.

A különböző nemzeti rendszereket országonként és állatfajonként vizsgálták. Ebből kifolyólag ellenőrzési listát állítottak össze, amely magában foglalta a rendszerek összes lényeges aspektusát. Ezek a szempontok kapcsolódtak az egyedazonosításhoz, és nyilvántartáshoz, független vizsgálatokhoz, szankciókhoz, a minőségbiztosítási rendszerek működési területére, az információáramlásra, illetve a rendszer nemzeti jelentőségére.

A vizsgálat során Hollandia szerezte meg a legtöbb pontot a többi országgal történő összehasonlítás után. A Holland PVE/IKB program erősségei a nyomonkövetésben (eredet), a független vizsgálatokban és a hatékony szankcionálási rendszerben nyilvánultak meg. A borjúhús

¹⁷ Productschappen Vee, Vlees en Eiern / Integrale Keten Beheersing

szektorra kidolgozott rendszer különösen egyedülállónak számított Európában, az egyes nemzeti minőségbiztosítási rendszerekben való részvételi arány szempontjából. A marhahús szektor esetében Hollandia Belgiummal osztozott az első helyen. (12. ábra)

12. ábra: A minőségbiztosítási rendszerek összehasonlításának eredménye

Forrás: [52]

2.9.4. Minőséget tanúsító árujelzők, márkák, védjegyek

Tattay [53] a védjegyek történetét feldolgozó művében megállapítja, hogy a védjegyek az árujelzők körébe tartozó megjelölések. Az árujelzők történelme egyidős a kereskedelemmel. Már a Krisztus előtti IV. évezredben kialakultak az Ókor kereskedelmi útjai és létrejöttek a hagyományos árucserre lehetőségei. Az arabok, majd a föníciaiak, később pedig a görögök és a rómaiak közvetítésével távoli területek áru

terjedtek el az alábbi földrajzi megjelölések révén

- libanoni cédrus,
- kínai tea,
- kínai porcelán,

ezek voltak az ókor "márkái". A kereskedelem, a kézműipar és a közlekedés fejlődésével még inkább alkalmazták az árujelzőket.

A céhes kereskedelemben és az iparban egészen a XIX. század közepéig, az üzletek és az áruk megjelölésére a céhek különböző jelvényeket és megjelöléseket használtak. Földrajzi árujelzőket is szívesen alkalmaztak (brüsszeli csipke, bordói bor).

Az ipar a nemzetközi kereskedelem, a közlekedés rohamos fejlődése és az urbanizáció tette szükségessé a XIX. században a mai értelemben vett védjegyek kialakulását. A tömegtermelés a közszükségleti cikkeket, így a szerszámokat, a ruházati cikkeket, a mezőgazdasági termékeket nagy mennyiségben gyártotta. A nagytömegű áru, más szállítók áruival együtt talált a belföldi és külföldi piacokon gazdára. Az áruk különböző gyártói és eladói érdekeltek voltak abban, hogy azokat megkülönböztessék a konkurencia áruitól.

A XIX. század második felében az árujelzők különböző fajai elkülönültek egymástól. Ettől az időtől különböztetünk meg:

- védjegyeket,
- földrajzi árujelzőket, ezen belül:
 - ▶ eredetmegjelöléseket
 - ▶ és származási jelzéseket,
- kereskedelmi neveket.

A védjegyek olyan megjelölések, amelyek alkalmasak valamely gazdálkodó szervezet áruinak másokétól való megkülönböztetésére. Lényegi különbség a védjegy és a márka között, hogy a védjegy jogi kategória. A védjegy a márkanev kizárólagos használatára jogi védelmet

biztosító jelzés. [54]

A földrajzi árujelzők az áruk termelésének a helyére utalnak. Az eredet-megjelölés ország, táj, vagy helység neve, melyet az onnan származó áru megjelölésére használnak, amelyeknek tulajdonságait kizárólagosan vagy lényegében a földrajzi környezet határozza meg, ideértve a természeti és emberi tényezőket is. Az árujelzőket a fő funkciók azonosságai (megkülönböztető, védelmi, minőségjelző és reklám funkciók) kötik össze. [53] A Földrajzi árujelző fontos jellemzője még, hogy nem egy termelő vagy gyártó elidegeníthető tulajdonát képezi, hanem egy adott térséghez kötődő termékre vonatkozó oltalmat jelent. [55] Emiatt kitűnően alkalmazható közösségi marketing eszközként.

2.9.5. Az Európai Unió Minőségi védjegyei

Az Európai Bizottság olyan, az élelmiszertermékekre vonatkozó logokat dolgozott ki, amelyek a minőség védelmére létrehozott ellenőrzési rendszerekre támaszkodnak. A közösségi felfogás szerint úgy lehet fogyasztók számára garantálni a minőséget, hogy a fogyasztók már vásárlásaik alkalmával a **PDO**¹⁹ (Védett Eredet Megjelölés) a **PGI**²⁰ (Védett Földrajzi Jelzés) és **TSG**²¹ (Garantáltan Hagyományos Különlegesség) védjegyekkel könnyen azonosíthatják a megkülönböztetett termékeket. (13. ábra)

¹⁹ Protected Designation of Origin

²⁰ Protected Geographical Indication

²¹ Traditional Speciality Guaranteed

13. ábra: A TSG, PDO, illetve PGI logók

Forrás: [56]

A különböző logók a termék-előállítókat abban segítik, hogy a termékeik iránti fogyasztói bizalom növekszik. A termék hitelességének garanciáját az adja, hogy a logo arra a különleges minőségre utal, amely valamely régióhoz kapcsolható, ahol az illető terméket előállították.

Másrészt az EU azért hozta létre a **PDO**, **PGI** és **TSG** rendszereket, hogy a hagyományos élelmiszereket támogassa és megvédje. Ezekre a termékekre információs adatbázis létrehozásáról is döntöttek.

Az organikus termelés szabályai mellett az európai minőségpolitika két fő tartópillérét egyrészt a **PGI** és a **PDO** szabályai jelentik, amelyeket a 2081/92 EEC rendelet tartalmaz, másrészt a **TSG** szabályai adják amelyeket a 2082/92 EEC rendeletben rögzítettek.

A **TSG** (Garantáltan Hagyományos Különlegesség) nem a termék eredetére vonatkozik, hanem annak hagyományosan különleges tulajdonságát hangsúlyozza, úgymint az előállításához felhasznált hagyományos nyersanyagokat és előállítási módokat.

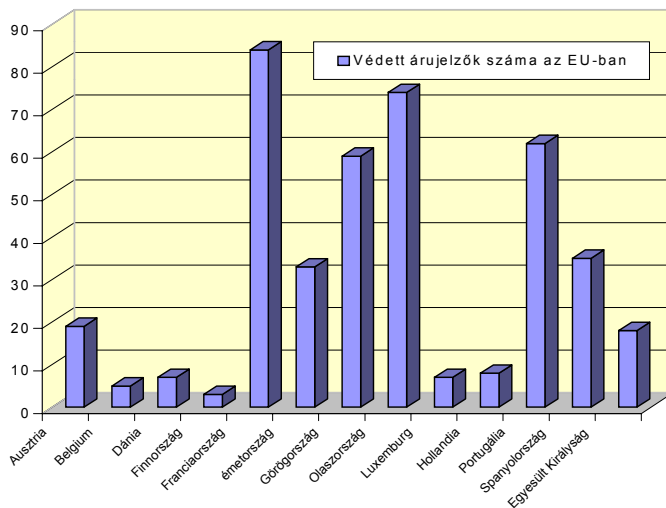
A **PDO** (Védett Eredet Megjelölés), a Védett Eredet Megjelölés olyan termékek leírására alkalmazzák, amelyeket elismerten magas szakértelem segítségével, adott földrajzi környezetben, meghatározott módon termeltek, illetve dolgoztak fel.

A **PGI**(Védett Földrajzi Jelölés), a Védett Földrajzi Jelölés abban az

esetben alkalmazható, amikor a termelési, feldolgozási vagy kikészítési folyamatok legalább egy szakaszában valamilyen igazolható földrajzi kapcsolat jelenik meg, amelyből a termék hírneve is származik.

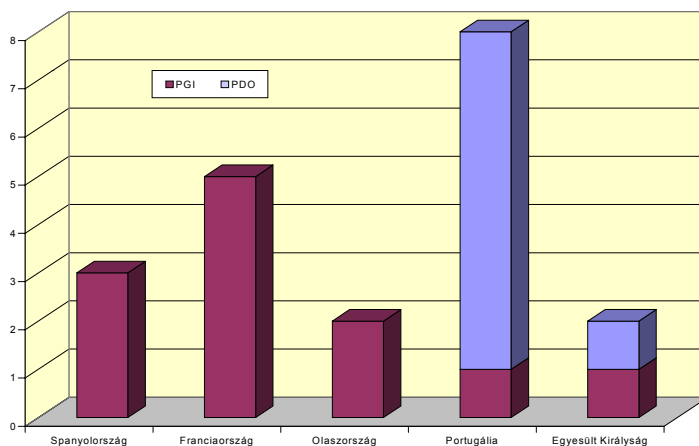
A Védett Eredet Megjelölés, és a Védett Földrajzi Jelzés

A 2081-2082/92 rendeletekkel létrehozott eredetvédelmi rendszer iránt rendkívül nagy az előállítók érdeklődése az EU-ban. Az Európai Bizottság által elfogadott első listán az 1400 kérelemből még 318 védett eredet-megjelölés (PDO) és földrajzi jelzés (PGI) került elfogadásra (14. ábra). Közülük napjainkig mintegy húsz friss marhahús termék viselheti az uniós címkéket, így például a Scotch Beef (PGI), Orkney Beef (PDO) Skóciából; Carne de Avila (PGI), Ternera Gallega (PGI) Spanyolországból; a Boeuf de Chalosse (PGI), Boeuf de Maine (PGI) Franciaországból; Vitallone bianco dell' Appenino Centrale (PGI) Olaszországból; Vitela de Lafoes (PGI), Carne Marinhoa (PDO) Portugáliából származik. A marhahús alapú készítmények között pusztán egy termék részesült PGI szerinti védelemben: a Bresaola della Valtellina Olaszországból. (15. ábra)

14. ábra: Védett árujelzők az Európai Unióban

Forrás: [57]

15. ábra: PGI és PDO alkalmazások száma az EU-ban a marhahús termék-körben

Forrás: [11]

Mint az ábrából is látható, Európa ismét két részre szakad valamely kérdés kapcsán. Egyes régióiban, ahol a hagyományos termékeknek,

esetünkben a marhahústermelésnek megfelelő bázisa és társadalmi elismertsége van, a védjegyek is jellemzően nagyobb számban fordulnak elő, a fogyasztók már egyfajta különleges igényt támasztanak az általuk felhasznált és fogyasztott termékek iránt, többet várnak a megbízhatóságnál.

A Bizottság felkérésére az International Research Associates felmérést végzett az Európai Unióban a fogyasztók földrajzi árujelzőkkel kapcsolatos ismereteiről. Mivel az 1996 márciusában nyilvánosságra hozott eredmények szerint az EU-n belül a fogyasztók 77 %-a nem ismeri az eredet-megjelöléseket és földrajzi jelöléseket, a Bizottság népszerűsítő kampányt hirdetett, amely évről évre egyre eredményesebb. A program célja, hogy ösztönözze a termékek előállítóit a regisztrációra, felkeltse a kereskedők érdeklődését e termékek iránt és megismertesse ezen jelölések jelentőségét a fogyasztókkal. A programot eredetileg 3 éves időtartamra tervezték és 8,8 millió ECU-t szántak rá, de később meghosszabbították és a forrásokat bővítették. A felmérés adatai szoros összefüggést mutattak az egyes tagországok bejegyeztetett termékeinek számával, illetve a nemzeti eredetvédelmi rendszerek létezésével és működésével. [57]. Mint látható a tagállamok megalkották a minőség egyéb aspektusait lefedő védjegyeiket és óriási erőfeszítéseket tesznek azok meg-, és elismertségének fokozásáért. Ez tulajdonképpen egyfajta eszközként is felfogható az EU-s marhahús piaci pozícionálására és megkülönböztetésére, a globalizációs folyamatok fékezésére.

A termékek regisztrációjához a termelői csoportoknak precíz termékleírást szolgáltatva kell a termékeket meghatározniuk. A jelentkezési lapot a termékleírás kíséretében az egyes országok ebben illetékes nemzeti hatóságaihoz kell eljuttatni. Az országos szintű elemzés után az anyagokat az Európai Bizottsághoz továbbítják, ahol minden részletre kiterjedő vizsgálat következik. Amennyiben a beadvány

megfelel a követelményeknek, az Európai Unió hivatalos lapjának az Official Journal-nak a hasábjain értesítik az érdekelteket.

2.9.6. Az eredetvédelem és a különleges tulajdonság tanúsítási rendszeréhez kapcsolható további lehetőségek

A francia Kulináris Művészetek Nemzeti Tanácsa (CNAC²²) 1989-ben kapott felkérést a francia kormánytól a hagyományos termékek listájának elkészítésére. A francia regionális élelmiszerek listájának összeállítása során elért sikeres tevékenységük alapján 1992-ben az EU Bizottság VI. Mezőgazdasági Főigazgatósága – az eredetvédelmi és hagyományosan különleges tanúsítási rendeleteinek (2081/92 és 2082/92 számú rendelet) megjelenése után – a fenti szervezetet bízta meg egy európai szervezet létrehozásával és az európai hagyományos termékek listája elkészítésének irányításával.

A program filozófiája és gazdasági aspektusa röviden a következőképpen foglalható össze:

- Szintén az élelmiszer minőségének megszokott technicista megközelítése mellett működő emocionális megközelítési módot helyezi előtérbe, amely a számszerűsített kémiai, fizikai paraméterek mellett a termékhez kötődő hagyományokat, tájat és kultúrát is a termék fontos minőségi jellemzőjének tekinti.
- Az emberek élelmiszer-fogyasztási szokásainak kulturális vetülete van, és a nemzeti identitáshoz az élelmiszerfogyasztási szokások is hozzájárulnak. Ezért a hagyományos és tájjellegű élelmiszereket a nemzeti örökség részének tekintjük.
- Gazdasági szempontból az élelmiszerek fogyasztása két pólus irányában koncentrálódik, jelenleg döntő mértékben a tömeg-

²² Centre National D'Art Contemporain

termékek, kis mértékben a nagy hozzáadott értéket tartalmazó, különleges termékek irányába. Az EU Bizottsága által végeztetett felmérés alapján a különleges termékek fogyasztása jelenleg 7 %-ot tesz ki, de a piackutatási tanulmányok szerint ez az arány 5 év alatt várhatóan 12 %-ra nő. A kulináris nemzeti örökség megismerése lehetővé teszi különböző gazdasági tevékenységek elindítását ezen piaci lehetőségek kiaknázása érdekében. [58]

2.9.7. Mezőgazdasági termékek differenciálásának speciális módja, az ökológikus termelés

J. Rodale volt az első, aki az organikus jelzöt használta ("Organic gardening and farming"-1942), az angolszász szakirodalomban ma is ezt használják öko-, vagy bio- helyett. [59]

Az utóbbi időben az organikus gazdálkodás vált az EU legdinamikusabban növekvő mezőgazdasági szektorává. 1993 és 1998 között ez a szektor évi 25%-os növekedést produkált, bár mindezzel együtt még mindig csak az EU mezőgazdasági területének 2%-án, illetve a gazdaságok 1%-ban alkalmazzák. Az Európai Unióban az élelmiszerkereskedelmen belül képviselt aránya szintén folyamatosan növekvő tendenciát mutatott az elmúlt időszakban és az ágazattól azt várják, hogy az elkövetkező években a forgalom megkétszereződik, egyes vélemények szerint megháromszorozódik.

Zelenák [60] szerint Az ökológiai gazdálkodás iránti igény a 80-as években kezdődött Európában. Napjainkban a biotermékek egyik legjelentősebb piaca Németország, ahol az élelmiszerekre elköltött 138 milliárd euró 3,5%-a (5 Mrd euró) származott ökológikus termelésből 2001-ben, amely 30%-os növekedést jelent az elmúlt évhez képest. Ehhez nem csekély mértékben járult hozzá a BSE járvány és a

fogyasztók fokozott érdeklődése a garantáltan biztonságos élelmiszerek iránt Az európai uniós rendelkezések szerint az organikus gazdálkodás: a növénytermesztés és állattenyésztés során környezetbarát módszereket alkalmaz, nem használnak szintetikus műtrágyákat, növekedési hormonokat, növekedésserkentő antibiotikumokat, szintetikus peszticideket és gén manipulált szervezeteket. Az organikus gazdálkodás célja kialakítani és fenntartani a talaj-növény, növény-állat, állat-talaj kölcsönös egymásrautaltságát.

A legutóbbi időben főként Nyugat-Európában kialakult egy olyan vásárlói réteg, amely bizonyos feltételek megléte esetén, az átlagos termékáraknál jóval magasabb árat is hajlandó megfizetni. A bio-, vagy öko-, eco- organikus termékek eleinte a növénytermelés területén váltak elérhetővé. A Közösség jogszabályalkotása ezen a téren 1991-re nyúlik vissza, amikor elfogadták a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek organikus termeléséről és jelöléséről szóló EEC 2092/91 számú Tanácsi Rendeletet. A Közösség 1999 júliusában fogadta el azt az új rendeletet (EC No 1804/1999), amely a szabályozás hatályát kiterjeszti az állattenyésztés termékeire, illetve a felhasznált takarmányokra. Az új rendelet egyenlőre a fő állatfajokra alkot szabályokat, úgymint a szarvasmarhafélékre, sertésekre, juhokra, lovakra és baromfiakra.

A felhasználásra kerülő takarmányokkal kapcsolatosan olyan megelőző intézkedéseket és szabályzókat fogadtak el, amely azok címkézésére, folyamatos és részletekbe menő vizsgálataira vonatkoznak. Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy jelen pillanatban azért a jogszabály még lehetővé tesz bizonyos kiegészítők és a feldolgozást segítő anyagok alkalmazását a takarmányok készítésénél. A rendelkezés további hiányaként emelhető ki, hogy a termékfeldolgozást még mindig nem

foglalja magába a szabályozás, illetve a nem élelmiszer céljára termelt termékek már nem minősülnek feldolgozatlan mezőgazdasági termékeknek, így szintén nem terjed ki rájuk a szabályozás hatálya. [61]

Az organikus gazdálkodás és annak vizsgálati rendszerének elfogadtatása és elterjedtségének növelése érdekében 1999 decemberében az EU egy új egységesített logót is elfogadott. (16. ábra)

16. ábra: Organikus termék logo

Forrás: [11]

Természetesen a már korábban is organikus gazdálkodást folytató farmok számára átmeneti időszakot biztosít a szabályozás a szükséges igazolt állományokkal, a helyigénnyel, a takarmányokkal és legelőkkel, kapcsolatban. Bizonyos feltételek mellett, átmeneti idő közbeiktatásával az új szabályozás szintén lehetővé teszi a farmok konvertálhatóságát korábban nem organikus gazdálkodást folytatók számára, akik majd teljesíteni tudják a nemzeti, illetve a nemzetközi előírásokból fakadó követelményeket. Az állattenyésztési termékek előállítása során az organikus gazdálkodás esetében a szabályozás a gyakorlatban ezen túlmenően megköveteli, hogy az állatok számára akár zárt, akár nyitott tartás esetén megfelelő terület álljon rendelkezésre, hogy természetes viselkedésükben ne legyenek korlátozva. Lényeges, hogy az állategészségügyi kezelések során alapvetően természetes alapú készítményeket alkalmazzanak. A rendszer tiltja antibiotikumok és más gyógyszerkészítmények takarmányokban történő alkalmazását. Emellett az állatok takarmányozásában organikus gazdálkodásból származó

takarmányok felhasználására kell törekedni. Az egyes fajták kiválasztásánál célszerű figyelembe venni a rendelkezésre álló környezeti feltételeket és a betegségekkel szembeni ellenálló-képességet. A szervestrágya kezelés során a trágya szennyeződését el kell kerülni. [61]. Fehér [62] az ökológiai gazdálkodás közgazdasági jellemzőit taglaló írásában kiemeli, hogy az e tevékenységet végzők termelési értéke a hagyományos közgazdaságtan eszközeivel nem mérhetőek, a gazdálkodásban a profitmotívum lényegesen gyengébb. Felhívja a figyelmet arra az érdekes megfigyelésre is, hogy az ökológiai gazdaságok átlagos mérete az EU-ban meghaladja a hagyományos gazdaságok méreteit, amelyet leginkább a kedvezőtlen adottságokkal magyaráz.

Az elérhető árelőny viszonylatában a rendelkezésre álló adatok tükrében megállapítható, hogy 1996-ban marhahús vonatkozásában mintegy 15% körüli prémium volt elérhető organikus gazdálkodási körülmények között [63]. Későbbi irodalmak 23 %-ot említenek, de igazából nem mondható jelentős különbségnek a hagyományos termelési módszerekkel összehasonlítva, különösen, ha a tej vonatkozásában megfigyelhető 37%-os vagy a sertéshús esetében megfigyelhető 95%-os, vagy tojás esetében elérhető 166%-os prémiumot vesszük alapul. [64].

2. 10. Marhahústermelés, feldolgozás és fogyasztás Magyarországon

Várható Európai Unió tagságunk kapcsán számos vélemény lát napvilágot a várható hatásokról, következményekről. A hatások egyrészt az új tagországok szintjén jelentkező belső változások, másrészt a közösség szintjén az átrendeződésből származó kumulatív környezeti

hatások, ilyenek Benet [65] szerint a mobil munkaerő megjelenése, vagy az agrárkérdés közösségen belüli kiéleződése. Lukács [66] szerint a hamarosan számunkra is megnyíló Közös Piac „a következőket nyújtja:

- termelési biztonságot és a stabil piaci környezetet,
- a gazdálkodók méltányos jövedelemigényének kielégítését,
- az egységes belső piac védelmét az EU-n kívüli országokkal szemben,
- a fogyasztók megfizethető áron történő élelmiszerellátását,
- a fogyasztók által elvárt minőség és élelmiszerbiztonság megteremtését.”

A fentebb vázolt lehetőségek és előnyök kiaknázása érdekében a hazai marhahústermelésére vonatkozó agrárstratégia megalkotásához – a klasszikus tervezési elemek felhasználásával mindenek előtt az elmúlt időszak termelési-, fogyasztási eseményeit, trendjeit kell megvizsgálni.

Hivatkozva az Európai Unióban tetten érhető termelési hagyományok felértékelődésére, az ágazat valós gazdasági potenciáljának megítélésakor nem nélkülözhető a történelmi áttekintés sem. Lényeges, hogy milyen hagyományai vannak a magyarországi, a régióbeli marhahústermelésnek, a múltban és a jelen helyzetből kiindulva azok milyen fejlesztési elképzelések alapját képezhetik. A hazai marhahústermelés rendszer-váltásig tartó történetét több szerző, így Szabó Ferenc [67], László Gyula [68], ifj. Barta János [69], Orosz István [70], Tóth Zoltán [71], Széles Gyula [72], Für Lajos [73], Kövér Fidél József [74], Gunst Péter [75], Boda Imre, Bodó Imre, Dohy János, Holló István, Iváncsics János, Nagy Nándor, Stefler József, [76] e témakört érintő munkái feldolgozásával végeztem el.

Sokszor hallhatjuk azt a kifejezést, hogy a történelem ismétli önmagát. A múlt lehetőséget adhat arra, hogy okuljunk elkövetett hibáinkból, hogy

sok, a jelenben felmerülő problémára megtaláljuk a választ a megelőző nemzedékek cselekvéseiben. Természetesen nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy amíg évtizedekkel vagy évszázadokkal korábban a mezőgazdasági szakemberek és döntéshozók a gazdaság egyik legjelentősebb ágazatának sorsáról értekeztek, addig napjaink szakértői egy erejét veszített, a fennmaradásért küzdő, a gazdaság egyéb ágazatihoz képest kisebb súlyt képviselő ágazat érdekében kell, hogy megszólaljanak. Az alapfelvetés tehát más, a felmerülő gondok és problémák viszont nagyon hasonlóak és tanulságosak.

Terjedelem hiányában a történeti áttekintésből e helyütt – a teljesség igénye nélkül, az egyes írásokból leszűrhető napjaink szintjén értelmezett tanulságokat emelném ki:

- Egészen a rendszerváltásig, többször a vágómarha-, és marhahús ágazat gazdasági súlya meghatározó jelentőséggel bírt (főként az exportban), amely kezelésének indokait is szolgáltatta.
- A túlzott exportorientáció viszont hazai marhahúsfogyasztás színvonalát érinti kedvezőtlenül, a hazai piacra a rosszabb minőségi áru került, a belső fogyasztás érdem növelését emiatt sohasem sikerült elérni.
- A külpiazi lehetőségek adott esetben rugalmas alkalmazkodást követelnek meg a termékpálya résztvevőitől.
- A mezőgazdasági export jelentősége a nyersanyagok és ipari termékek importjában.
- A piacvédelem aktív eszközei továbbra is a vámok, bár ezek leépítése napjainkban időszerűvé vált.
- A megfelelő árakat biztosító exportpiacokon a termelők – főként a kis-, és közepes méretű gazdaságok – minimálisan képviseltették magukat, a hasznot a kereskedelem fölözte le.
- A jövedelem fokozás és a kockázatok csökkentésének eszköze a

több lábon állás, és a jövedelem-diverzifikáció.

- A lakosság növekvő élelmiszerigényének ellátása akkoriban a rendelkezésre álló, napjainkban a potenciálisan megtermelhető élelmiszerekkel, állati termékekkel, köztük a marhahússal biztosítható.
- Az élelmiszerellátás megfelelő szintű-, és minőségű biztosítása aktív állami szerepvállalást követel.
- Támaszkodni kell a hagyományokra, a hagyományos termékekre, törekedni kell a komparatív előnyök kiaknázására. Az egyes területek adottságaira épülő hagyományok meghatározó szerepe.
- Míg korábbi „Bécsi” agrárpolitikában a hazai termelésnek a „húsbánya” szerepét szánták, addig később a monarchia már mint versenyző termékre tekintett, amely nagyban gátolta az ágazat fejlesztését-Európai Unió belüli szerepkör.
- A gazdaságos állattartás egyik kritériuma a minél olcsóbb és minél rövidebb ideig tartó téli takarmányozási időszak.
- Az istállózás többletköltségei hazai viszonyok között elhagyhatók a hús típusú szarvasmarháink esetében.
- A takarmánygazdálkodás (rét-legelőgazdálkodás, tömeg-takarmány-, és abrak-takarmánytermelés) színvonalának állandó előtérbe kerülése.
- A legelőgazdálkodás megfelelő színvonala biztosítja a legeltetési időszakot, a legeltethető állatok számát.
- A szarvasmarha-állomány takarmányellátásában szóba jöhető legelőterületek még kiterjedtebben állnak rendelkezésre, eltartó képességük azonban fajtától függ.
- Az abraktakarmányokkal történő híztlalás kérdései nagyon lényegesek. Régebbi korokban mennyiségileg nem állt rendelkezésre elegendő abraktakarmány, manapság a gabonák ára

határozza meg felhasználhatóságukat a hízalásban, illetve az sem mindegy, hogy milyen áron és hol jelentkezik a termék árában.

- Az állatállomány takarmányellátása szempontjából meghatározóak lehetnek szántóföldi melléktermékeink. (pl.: kukorica tarló)
- Társadalmi, gazdasági átalakulások alkalmával a mezőgazdaság és benne az állattenyésztés jellemzően háttérbe szorul.
- A hazai termelést évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt sokkal inkább jellemezte a területi specializáció mint napjainkban. Regionális termelő feldolgozó centrumok kialakítása indokolt lehet.
- Folyamatosan számolni kell a piaci viszonyok térnyerésével, a mezőgazdaság liberalizációjával, amelyre a versenyképesség növelésével lehet válaszolni.
- Az üzemi méret minőségi termeléssel való összefüggései lényegesek.
- Méretökönómia, a tőkeerős, szilárd jövedelempozícióval rendelkező gazdaságok, és a kisgazdaságok szerepvállalása a fejlesztési elképzelésekben. Esélyek és lehetőségek.
- Az állományfejlesztés során a hazai és a külföldi lehetőségek számbavétele, reális értékelése.
- A fajta és típus kiválasztásnál a hazai adottságok maximális figyelembevételére.
- A területi- és fajta-specializáció mellett a koncentráció jelentősége.
- Horizontális és vertikális koordináció szerepe.
- Az árszabályozás, az agrárrolló szerepe a termelők jövedelem pozíciójának biztosításában is meghatározóak.
- A szarvasmarha-ágazat termékeinek egymáshoz viszonyított áráránya a termelés orientációjában döntő lehet.
- Az 1972-es kormányprogram szarvasmarha-tenyésztés szakosítását célzó fejlesztésénél a takarmánytermeléstől a feldolgozásig terjedő ágazatfejlesztési koncepciót dolgoztak ki, ma úgy mondanánk: az

akkori elképzeléseket terméklánc szemlélet jellemezte.

- A magas értékű egyedek igénylik a szakszerű bánásmódot. A szakképzettség hiánya a minőségi termékellátás korlátja.
- Nagyon lényeges a mezőgazdasági munkaerő biztosítása, még inkább annak megtartása.
- Sok múlik azon, hogy a fejlesztési elképzelések gyakorlatba való átültetése során a hazai szakmai közvéleményt és szakembereket mennyire sikerül megnyerni a célok elérése érdekében.

Nagy [77] szerint Magyarországon a húsmarhatartás jövedelmezőségi okok miatt nem hozta meg a várt eredményt. Ennek eredőjét nem a fajták hiányában kell keresnünk, hanem abban, hogy a magyar legelők csak korlátozottan felelnek meg a marhahízlalás követelményeinek. Ennek egyik lényeges okaként említi, hogy a legelők általában eleve a rosszabb adottságú területeken létesültek, ott, ahol a szántóföldi növénytermesztés már nem kivitelezhető.

Szabó [78] szerint azonban a jelenkori teljesítmények ellenére külföldi és hazai szakemberek is kedvezőnek ítélik a hazai húsmarha-tenyésztési lehetőségeinket. Természeti adottságaink alapján 200-230 ezer, mások szerint 300 ezer húshasznú tehén és szaporulata eltartása is lehetővé válna.

Kalmár és Keszi [79] írása szerint a szarvasmarha ágazat esetében a közvetlenül mérhető költség-jövedelemviszonyokon túl számolni kell közvetett hatásokkal is, így többek közt a képződött szerves trágya, mint melléktermék gazdasági hasznával, mintegy 1,14 millió ha gyepterület az évente 4-5 millió t mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermék hasznosításával, a termelés hiányában az elmaradt haszonnal és az ezzel összefüggésben jelentkező szociális, kulturális, vidék és területfejlesztési hatásokkal.

Horn [80] a húsmarha-ágazatot a nem közvetlenül versenyszférába

tartozó ágazatok közé sorolja. Az itt található termékek vagy hungaricumok fejlesztése során – véleménye szerint – környezetgazdálkodási, tájgazdálkodási, turisztikai, foglalkoztatási, vidékfejlesztési, illetve olyan ágazati mellékhatások is lényegesek, amelyek nem részei közvetlenül egy adott termék közvetlen versenyképességének

A hazai szarvasmarha-állomány, illetve vágómarha termelési trendeket, a következő, 4. és 5. táblázatokban követhetjük nyomon. Ráki és Guba [10] a hazai rendszerváltás igazi veszteseként tartják számon a szarvasmarha-ágazatot, vagy ahogy sokan nevezik: a mezőgazdaság nehéziparát. Vizsgálataik alapján a vágómarha-termelés visszaesése a tejágazat termelés-csökkenését is felülmúlta.

4. táblázat

A szarvasmarha-állomány alakulása

Időszak	Szarvasmarha Állomány (ezer db)	Tehén állomány				
		Összes ezer db	Kettős hasznú		Húshasznú	
			ezer db	ezer db	%	ezer db
1981-1985 átlaga	1888	732	277	37,8	87	11,9
1986-1990 átlaga	1650	658		-	86	13,1
1991-1995 átlaga	1083	468		-	25	5,3
1995	928	421	92	21,8	23	5,5
1996	909	414			22	5,3
1997	871	403			22	5,5
1998	873	407			23	5,7
1999	-	-			-	-
2000	805	380	74	19,4	21	5,5
2001	783	368	59	16,0	22	6,0
2001/ '81-'85 (%)	41,5	50,3	21,3	-	25,3	-

Forrás: [7] [78] [81] alapján saját számítás

5. táblázat

A termékmennyiség és a termelési színvonal változásai a vágómarha termelésben Magyarországon 1981-1998 között

Évek átlaga	Tehén, 1000 db	Vágómarha termelés		Felvásárlás	
		1000 t	Kg/tehén	1000 t	Kg/tehén
1981-1985	732	333	445	305	408
1986-1990	658	282	422	249	373
1991-1995	468	198	381	136	258
1991	559	263	418	201	319
1995	421	127	307	86	207
1996	414	120	286	82	195
1997	403	115	277	83	200
1998	407	112	278	80	-
1999	413	102	272	84	-
2000	380	117	279	85	-
2001	368	100	272	70	-
2001/1981-'85 (%)	50,3	30,0	61,1	23,0	-

Forrás: [7] [82] alapján saját számítás

A táblázat alsó sorában számított százalékos viszonyszámok önmagukért beszélnek.

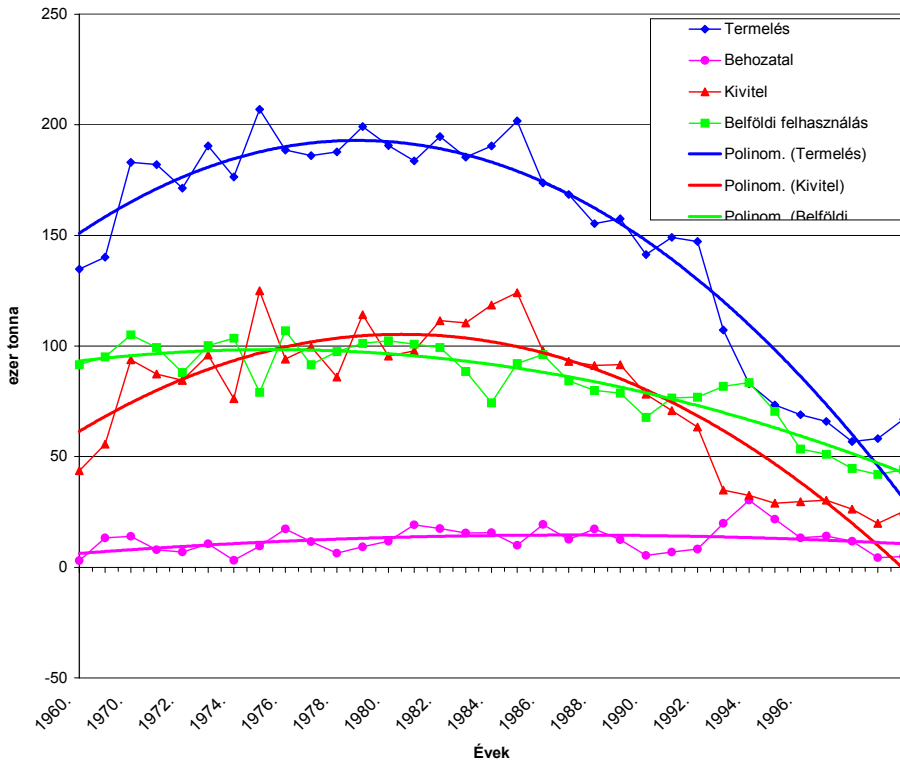
A marhahústermelés alakulásának egyik alapvető befolyásoló tényezője,

hogy a magyar húsipar egyes képviselői szerint a feldolgozóipar a gyengébb húsminőségű – holstein-fríz vérségű – hízóbikát nem igényli, a jó minőségű – magyartarka, illetve egyhasznú hústípusok hízómarháit pedig nem tudja megfizetni. [10]

2002 áprilisában a 370 ezret számláló tehénlétszámon belül 22 ezer húshasznú és 60 ezer kettős hasznú állományt számláltak. Az előzőek 77%-a a gazdasági szervezeteknél, az utóbbiak 78%-a az egyéni gazdálkodóknál volt. A jelenlegi fajtaszerkezet alapján a vágómarhatermelés 70%-a származik tejelő típusoktól, amely az EUROP minősítés szerint leginkább R és O minőségeket jelent. [81] A tenyésztés oldaláról szemlélve, a fentebb említett lehetőségek kihasználására esősorban a tehát a hazai termelési potenciál, illetve a fajta-szerkezet jelentkezik korlátozó tényezőként.

Egy ország mezőgazdasági színvonalát jól lehet jellemezni azzal, hogy az állattenyésztés termelési értéke a mezőgazdasági termékek bruttó termelési értékén belül milyen arányt képvisel. A fejlett nyugat-európai országok termékeik nagyobbik részét az állattenyésztésen keresztül, élőállatok és még inkább feldolgozott állati termékek formájában értékesítik. [83]

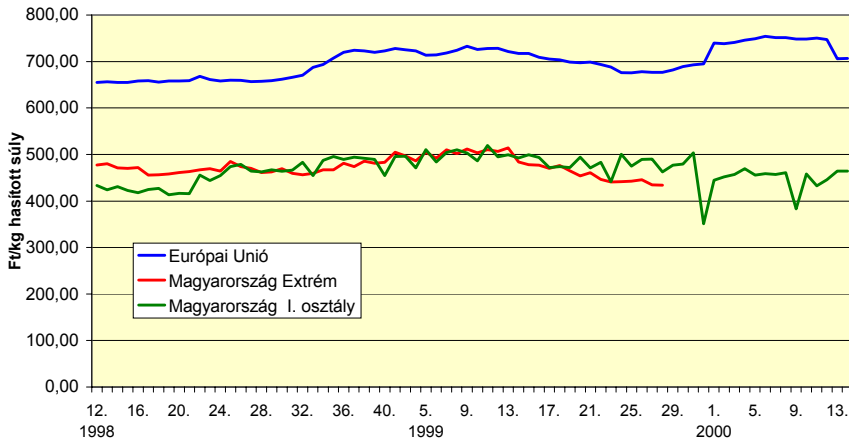
Az alapoknál tetten érhető negatív folyamatok természetesen továbbgyűrűznek és a feldolgozás szintjén is megjelentek. Amennyiben megvizsgáljuk a hazai marhahúsmérleget, annak összetevőit jellemző trendeket (17. ábra), akkor megállapítható, hogy drasztikusan csökkenő termelés mellett az utóbbi időben valamivel kevésbé csökkenő belső felhasználás volt tapasztalható, amelynek háttérében az enyhén növekvő importtendenciák húzódtak meg.

17. ábra: Magyarország marhahúsmérlege 1960 és 2000 között

Forrás: [84] [85] [81]

Csak a legutóbbi időszakban figyelhető meg valamiféle konszolidáció, amelyet az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársai [86] szerint, csatlakozásunk az Európai Unióhoz tovább javít (7. melléklet). A táblázat adatai perspektivikusnak ítélik az ágazat helyzetét, amelyet a szerzők leginkább a Közösség és Magyarország közötti különböző, így például a felvásárlási árak színvonalában is fellelhető jelentős árkülönbségekkel magyaráznak. (18. ábra).

18. ábra: A vágómarhák felvásárlási árainak alakulása az Európai Unióban és Magyarországon ("R3" minőségi kategória)

Forrás: [87]

A szerzők növekvő termelés és export mellett az import szinten tartását, csökkenését prognosztizálják.

A marhahús ágazat exportbevételének jelentős részét az élőmarha kivitel adja (6. táblázat), melynek meghatározó eleme a borjú (160-300 kg) exportja. A marhahús ágazat export bevétele az 1990-es évek közepéig 75-80 millió USD volt, amely azonban 1997-től kezdődően jelentős csökkenést mutat, az AKII²³ [90] adatai szerint ugyanez 2001-re az előző évi felére 10 millió USD-re csökkent, az EU 90%-os részaránya mellett. Az Orbánné [88] szerint export relációs szerkezete aszerint is eltér, hogy élőmarháról vagy marhahúsról van szó. Az élőállat kivitel egy jelentős része a délszláv államokba irányult. A friss marhahús legnagyobb és állandó vásárlója Olaszország, Franciaország és Spanyolország tehát EU államok.

²³ Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet

6. táblázat

Élőmarha- és marhahúsexportunk alakulása 1995-2000 között

Millió USD

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
EXPORT						
Élőmarha	49,5	51,0	46,8	39,3	27,7	36,6
Marhahús	24,5	28,1	25,1	19,7	22,7	21,3
Együtt	74,0	79,1	71,9	59,0	50,4	38,9
IMPORT						
Élőmarha	0,8	1,3	2,2	4,8	2,8	2,2
Marhahús	24,0	14,2	19,0	17,4	5,3	5,8
Együtt	24,8	15,5	21,1	22,2	8,1	8,0
EGYENLÉG	49,2	63,6	50,8	36,8	42,3	30,9

Forrás: [88] [89]

Az alacsony termelési háttér következtében az erre épülő feldolgozási kapacitás is alacsony szinten mozog. 1992-ben a Phare²⁴ program támogatásával eljáró FAO munkacsoport a marhavágóhidak kihasználtságát 35%-osnak találta. Ugyanez az érték az AKII [91] adatgyűjtése alapján 1998-ban még mindig 30% volt országosan. Botos szerint a termelési kapacitás kihasználtságának növelése tájkörzeti szakosodással megoldható. [92]

Jelentős problémaként vetik fel az egyes szerzők a termékpálya szervezett kapcsolatainak – az integráció és a koordináció hiányát. Az Agrármarketing Centrum (AMC) gondozásában megjelent kiadvány [93] megállapítja, hogy húsvertikumban korábban a horizontális integráció volt jellemző. Az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején elindult egy kezdetleges vertikális integráció annak érdekében, hogy a húsipari vállalatok jobban tudják érvényesíteni a mennyiségi és minőségi igényeket. A húsipari vállalatok tenyészállatokat és takarmányt helyeztek ki, pénzügyi támogatással és szaktanácsadással vettek részt az

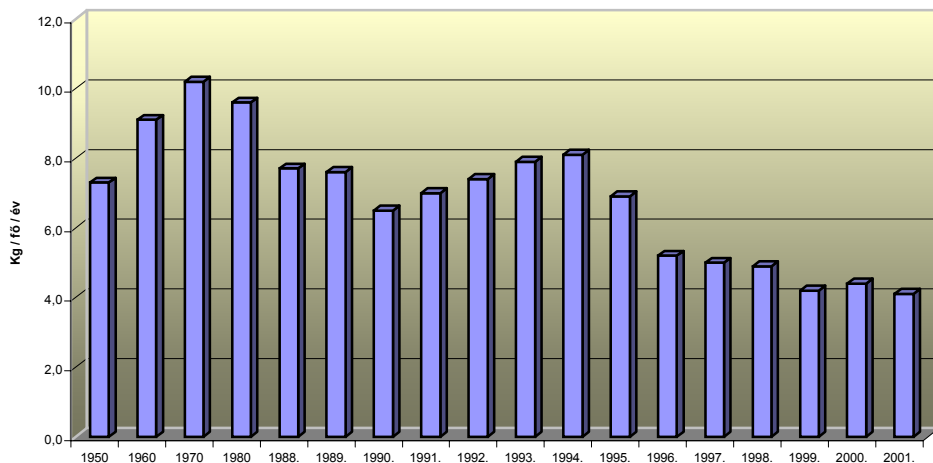
²⁴ Poland and Hungary Assistance for Restructuring of the Economy

integrációban. Ez a folyamat a 90-es évektől megszakadt. A vertikum egyes fázisai tulajdoni alapon és érdekeikben is elkülönülnek egymástól. Jelenleg az egyes fázisokban előállított termékek árai szolgálnak érdekegyeztetésre, ugyanakkor nem érvényesül az azonos befektetéssel elérhető azonos jövedelem elve.

Endródi [94] szerint Magyarországon ma alacsony szervezettségű az integráció. Jellemzően egy tevékenységre összpontosít: az értékesítésre. Hiányzik a közös beszerzés, és a közös program szerinti termelés-szervezés. Legtöbben, mint Stummer [95] is amellet foglalt állást, hogy a húsipari vállalatoknak az eddiginél tudatosabban kell felvállalniuk az integrátor szerepét a vertikumon belül. Szakértői véleményekre hivatkozva Incze és munkatársai [96] is úgy nyilatkoznak, hogy az integrátor szerepét a húsiparnak kell felvállalnia, mert a mezőgazdasági termelő "túl messze" van a piactól, ezért nem lehet integrációs pólus; a kereskedelem viszont a mezőgazdasági termelőktől van "messze". A tulajdonosi integráció alapanyag-termelőktől való kiindulását a jelenlegi privatizációs megoldások nem teszik lehetővé, mivel nem segítik elő a mezőgazdasági termelők élelmiszeripari tulajdonhoz jutását. Emellett felhívja a figyelmet, hogy mivel a mezőgazdasági tulajdon meglehetősen elaprózódott, tőkeerő tekintetében viszont a húsipar egyre inkább koncentrálódik, a mezőgazdasági termelők kiszolgáltatott helyzete tovább fog fokozódni.

Az Ugrin [97] által javasolt megoldás, mely szerint cél: *„hogy a termelés –feldolgozás –értékesítés hármásának egy kézben lévőse minél nagyobb mértékben megszerveződjön”* szintén nem reális elképzelés napjaink piacgazdasági körülményei között.

A hazai fogyasztás hullámzó trendjét a következő, 19.sz. ábra szemlélteti.

19. ábra: A marha-, és borjúhús fogyasztás alakulása az elmúlt 50 évben Magyarországon

Forrás: [98] [99] [100] [101]

Mint az ábrából látható a hazai marhahúsfogyasztás mindig is alatta volt az európai átlagnak, az egy főre jutó fogyasztás jellemzően és megfelelő jövedelem-színvonal esetén is csak jelentős marketingmunka árán növelhető. Mivel azonban a fogyasztás különösen a közgazdasági feltételek javulása ellenében az élelmiszerbotrányok hatását viseli inkább magán a kilencvenes évektől, célszerű volna a hazai fogyasztói bizalom növelésére is erőfeszítéseket tenni.

Pénzes [102] vizsgálatai szerint a hazai húsfogyasztás az alábbiakkal jellemezhető:

- A vásárlók többsége nem tulajdonít jelentőséget a magyar előállítású termékeknek, az ár és a minőség (megbízhatóság) függvényében döntenek a húsipari termékek vonatkozásában.

- A biotermékek iránti kereslet, ha lassan is de emelkedik, ezekért a termékekért a vásárlók magasabb árat hajlandók fizetni.
- A termékekhez kapcsolódó reklámtevékenység szerepe folyamatosan nő.

Az Agrármarketing Centrum által 1999-ben készített, boltvezetői megkérdezés [103] alapján a marhahúsforgalom visszaesésére a boltvezetők 33%-a, változatlan forgalomra 40%-uk hivatkozott a vizsgált mintákban.

Az EU-val kötött Tárulási Szerződés keretében jelentős lefölözési kedvezményt élveztek a hazai húsipari termékek a kilencvenes években. Ennek ellenére mégsem javultak az Unió piacán árpozícióink, köszönhetően többek közt a sajátos termékválasztéknak a szegényes kiszerelésnek, csomagolásnak, a nem megfelelő marketing munkának [93].

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A disszertáció alapját képező kutatómunka a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar, Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszékén folyt.

A kutatás bázisát hazai és külföldi – elsősorban Európai Unió tagországokban (Egyesült Királyság–Brooksby Collage; Franciaország–La Roche Sur-Yon; Olaszország–Azienda Sperimentale Vittorio Tadini; Németország–Universitat Hohenheim; Ausztria–Boku) bonyolított – tanulmányutak, konferenciák, nemzetközi szakkonferenciák (Royal Show, SIAL) során szerzett információk, dokumentációk, rendszer-leírások, stratégiai tervek, adatok képezték.

A szabályozórendszer vizsgálata az irodalomból ismert rendszer-modell alapján történt, amely a Közös Agrárpolitikát (CAP) egy kibernetikai rendszerként azonosítja. A CAP termékspecifikus szabályozása a marhahús termékpályára vonatkozóan ebben a megközelítésben jól vizsgálható. A marhahús termékkör Közös Piaci Szervezetének elemzésekor főként a dokumentációs rendszerre, illetve az ehhez kapcsolódó – nem tisztán piacsabályozással összefüggésben alkalmazható – eszközök vizsgálatára, így az eredetbiztosítás, márkázás különféle aspektusaira került sor.

Vizsgálatokhoz felhasznált adatok elsősorban az Európai Bizottság, és a FAO statisztikai adatbázisai mellett a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Győr-Moson-Sopron Megyei FM hivatal, a Győr-Moson-Sopron Megyei Statisztikai Hivatal adatbázisaiból származó elsődleges adatok, részben már publikált irodalmi források, információk, amelyek új szempontok szerinti csoportosítása,

feldolgozása képezte a szekunder kutatás alapját.

Az irodalmi források feldolgozása mellett a disszertáció lényeges részét képezik a hazai és Európai Unió – a hazai jogrendbe már beépült, illetve még nem honosított – jogszabályok bemutatása.

A kutatás célkitűzéseinek megvalósítása érdekében folyó adatgyűjtés részben közvetlenül a termékpálya résztvevőire, így főként a Nyugat-Dunántúli Régióban található marhahústermeléssel foglalkozó gazdaságoktól, feldolgozással és forgalmazással foglalkozó húsipari vállalkozásoktól származnak. A saját vizsgálatok meghatározó részét a hazai feldolgozóipar állapotát és lehetőségeit, a kitűzött célok figyelembevételével vizsgáló kérdőíves felmérés képezte. Ennek keretében 10 húszüzem által visszaküldött kérdőívek kiértékelésére került sor Microsoft Excel táblázatkezelő program segítségével regionális szinten (Nyugat-Dunántúli Régió -, illetve egyéb), valamint méretkategóriák szerint (nagy-közepes, illetve kisüzemek). Ez utóbbi csoportosítás alapját az egyes üzemek saját tőke, árbevétel, illetve foglalkoztatottak száma adatok határozták meg.

Az adatgyűjtéssel párhuzamosan, személyes interjúk folytak kutató-intézetekben (az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, az Agrármarketing Centrum), és más kutatóhelyeken. Ezenkívül további vállalatok, vállalkozások (pl.: minőségbiztosítási rendszerek bevezetésével, tanúsításával, integrált vállalatirányítási rendszerek forgalmazásával foglalkozó cégek) képviselőinek, hivataloknak (Pl.: Állategészségügyi állomás), szakmai szervezeteknek (Pl.: Vágóállat és Hús Termék Tanács) a folyamatos megkérdezésére is sor került.

Emellett a kutatásokhoz jó alapot szolgáltat a Győr-Moson-Sopron megyei és a Nyugat-Dunántúli Régió regionális mezőgazdasági és vidékfejlesztési programok összeállításában történő személyes közreműködés.

A disszertáció szerkesztését a fentiek alapján az Európai Unióban működő szabályozórendszeri elemek szintetizáló, feltáró jellegű bemutatása, feldolgozása, majd ezt követően a hazai viszonyokkal való összevetése, az egyes részterületek adaptációs lehetőségeinek vizsgálata képezi.

4. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

4.1. Eredetbiztosítási, minőségügyi rendszerek és védjegyek alkalmazásának tapasztalatai az EU-ban

A Közösség marhahús piacának stabilitása, illetve a belső fogyasztás növelése érdekében mindenekelőtt olyan intézkedések meghozatalára volt szükség, amelyekkel növelhető a termék útjának átláthatósága, illetve a fogyasztói bizalom. Az Európai Bizottság a tagállamokkal közösen olyan programok kidolgozását határozta el, amely során az egyes tagállamok közösségi források felhasználásával a marhahús termékkörhöz kapcsolódó információs és promóciós kampányokat szerveztek.

A különböző élelmiszerbotrányoknak, de különösen a BSE krízisnek köszönhetően az élelmiszerszabályozás, benne az élelmiszerbiztonság, a fogyasztó-védelem és a minőségi termék-előállítás kérdései együttesen kerültek a figyelem középpontjába.

A marhahús piaci rendtartásának elemei közül az előzőekben már tárgyalásra kerültek a célrendszer, az intézményrendszer és az árjelentési rendszer elemei. A rendszerhez kapcsolódik – aminek szerepe napjainkra nagymértékben megnövekedett – a dokumentációs rendszer is. A BSE kór megjelenéséből fakadó piaci zavarok kezelésére hozott operatív intézkedések rövidtávon enyhítették a problémákat, a piac hosszú távú stabilitását a termelők orientációját, a fogyasztók bizalmának helyreállítását azonban a kapcsolódó jogszabályok, irányelvek, a szabályozás nyújtotta keretek racionális kiaknázása jelentheti.

Ebből a szempontból a dokumentációs rendszer játssza a

kapocs szerepét a piacszabályozáshoz, illetve a kapcsolódó egyéb szabályzókhoz, mindazon részben agrár-, részben tágabb gazdaságpolitikai alrendszerekhez (fogyasztóvédelem, minőségpolitika, vidékfejlesztési politika,) amelyek ismerete a terméklánc-szemlélet alkalmazásához a napjaink marhahússal foglalkozó szakemberei számára nélkülözhetetlenül fontosak. E módszerek gyakorlati alkalmazásának elemzésére külföldi tanulmányutak révén nyílt lehetőség.

4.1.1. A Szarvasmarhák Nyomon-követési Rendszere (CTS²⁴), regisztrációja az Egyesült Királyságban

Az állategészségügy, a termékbiztonság, illetve fogyasztóvédelem kérdéskörének összekapcsolását a BSE kór elterjedésének következtében a földrajzilag is leginkább veszélyeztetett térségben, Angliában volt lehetőség tanulmányozni. A helyszínen végzett felmérések, vizsgálatok adtak betekintést az Európai Unió szabályozás (export-tilalom, stb) által kiváltott események végrehajtási folyamatába, illetőleg az ottani nemzeti-, ágazati szabályozás meglehetősen rendhagyónak nevezhető válságkezelési stratégiájába.

Az Egyesült Királyságban alkalmazott szarvasmarha nyomonkövetési rendszer (CTS) az állatokat születésüktől halálukig tartó időszakban regisztrálja, valamint követi azok mozgásait, számítógépes rendszer alkalmazásával. A CTS igazából a szarvasmarha útlevel rendszer kiterjesztése. Az ezt szabályozó rendeletek meghatározzák a gazdák nyilvántartási kötelezettségeit állataik születésekor, mozgásakor és halálakor. A rendszer előnyeiként azokat az ismérveket tartják, amelyek elérésére a megváltozott körülmények közepette számítottak, így :

²⁴ Cattle Traceability System

- általa könnyen ellenőrizhető, hogy a szarvasmarha hol tartózkodott élete folyamán,
- valamely állatbetegség felbukkanása esetén az állatok könnyebben utolérhetőek,
- meggyőzőbb biztosítékokkal szolgál az állat "élettörténetéről" a fogyasztóknak,
- segít visszaállítani a marhahús iránti bizalmat kül-, és belföldön egyaránt.

A tevékenység kivitelezésére az Egyesült Királyságban egy társadalmi szervezetet hoztak létre, amely jelenleg még az illetékes Minisztérium fennhatósága alatt áll, azonban a közeli jövőben várhatóan önálló privát vállalkozássá, vagy a Minisztériumot képviselő ügynökséggé alakul át. A brit szarvasmarhák nyomon követésére specializálódott társaság feladatai a következők:

- fenntartja a szarvasmarhák születésének, halálozásának és importálásának regisztrációs rendszerét;
- szarvasmarha útleveleket bocsát ki;
- a gazdák által a változást rögzítő úrlapon küldött szarvasmarha mozgások információját dolgozzák fel, és továbbítják a számítógépes adatbázisba.
- 2002/2003-tól a rendszer működésének költségéhez való hozzájárulásokat szedi be.

A társaság mintegy hárommillió szarvasmarha útlevél kibocsátását tervezi, és közel húszmillió állatmozgás regisztrálásával számol évente.

[104]

A rendszer elemei:

- a füljelző;
- a farmon és piacokon rögzített adatok;
- a szarvasmarha útlevél.

A regisztrációs rendszer egyrészt hagyományos, bizonylatokra alapozott, de a gazdák egy része már elektronikus úton, közvetlenül juttatja el adatait a központba. Nagy Britanniában 1996-ban vezették be e rendszert, valamennyi szarvasmarhára kötelező jelleggel. Azok a szarvasmarha féltettek, amelynek az egyedeire nem váltottak ki útlevelet, emberi fogyasztásra nem használhatók fel. Az útlevél tartalmazza az alapvető azonosítási információkat az állatokról: egyedi számot, az állat tartózkodási helyét, születés idejét, nemét, szülői adatokat, minden mozgást, a végrehajtott egészségügyi ellenőrzéseket. A vágás csak az útlevél bemutatása alapján történhet.

A CTS a visszavezethetőséget tehát nem az értékesítés helyéig, hanem az állat levágásának helyéig biztosítja, bár a kereskedelmi egységek dolgát így is megkönnyíti, mivel bizonyos termékek vonatkozásában ők is könnyebben tudnak megfelelni a jogszabályból eredő címkézési követelményeknek. [37] A nyomonkövethetőség és az azonosítás számítógépes eljárásai teszik tehát lehetővé, hogy a születésétől a végső feldolgozásáig az állatot vissza lehet követni. Ebből a szempontból az üzemek informatikai háttere meghatározó.

4.1.2. Az eredettanúsítás rendszere az EU-ban (BLS²⁵)

Az uniós szabályozás az egyedazonosítást összekapcsolja a termék nyomonkövetését biztosító címkézési rendszerrel (Séma), amely az értékesítés helyéig követi a marhahús további útját.

A címkézés alapjául szolgáló regisztrációs rendszer eredetileg 1998 január elsejével került volna bevezetésre, az Európai Bizottság azonban az alkalmazás kétszeri elhalasztása mellett döntött, mivel egyes tagországokban késlekedtek a Séma jogi környezetének adaptálásával és a harmadik országból származó jelentkezők jóváhagyásai is késtek. Az Egyesült Királyságban nem támogatták a halasztást, ezért a kiskereskedőket arra buzdították, hogy mielőbb hajtsák végre a Séma alkalmazásából fakadó teendőiket. Hasonlóan más országok is az eredetbiztosítás mielőbbi kötelező bevezetése mellett álltak ki, közéjük tartozott Franciaország, Finnország és Belgium is. Az Egyesült Királyságban a forgalmazott marhahús címkék jelentős részében megtörtént azok jóváhagyása, csatlakozott a rendszerhez az összes szupermarket hálózat és az egyéb kiskereskedelmi egységek jelentős része is. Ez azt jelenti, hogy az Egyesült Királyságon belül a marhahús értékesítés döntő hányada a BLS szerint jóváhagyott címkéssel működik. A címkézés végrehajtásának szabályait helyi hatóságok felügyelik a szokásos kereskedelmi, környezetvédelmi és egészségügyi előírásaik alkalmazásának részeként.

²⁵ Beef Labelling Scheme

4.1.3. Marhahús címkézés az Egyesült Királyságban működő Séma alapján

A címkézéssel a Közösség célja az volt, hogy a fogyasztókat megbízható információkkal lássák el a vásárolt marhahúsról. Ennek értelmében előzetes jóváhagyás szükséges a címkéhez, amely jóváhagyást a folyamatban résztvevők csak bizonyos intézkedések (rendelkezések) meg-tétele után kaphatják meg, melyek garantálják, hogy a hús tényleg olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amit a címke tanúsít. Ehhez a kibocsátóknak egy független igazoló szervezetet kell alkalmazniuk, amely ellenőrzi a címkén levő információk helyességét.

Egyre több tagállamban, – így az Egyesült Királyságban is – arra törekedtek, hogy a kötelező uniós szabályozáson túlmenően még szigorúbb, még bővebb nyomonkövetési rendszert dolgozzanak ki és alkalmazzanak. Ezt a kialakult piaci viszonyok tették indokolttá. A tanulmányutak során több farmot meglátogatva figyelemreméltó tapasztalat, hogy alig volt olyan gazdaság, ahol ne fordult volna elő BSE megbetegedés. Személyesen meggyőződés, hogy nem a média által keltett hisztéria, hanem reális kockázatokat jelentő problematika állt a intézkedések háttérében. Ennek tükrében sokszor a „Brüsszelben” hozott intézkedések sem tűntek kellőképpen szigorúnak. Példaértékű azonban a szigetországi termékelőállítók összefogása e probléma kapcsán és ugyancsak figyelmet érdemlőek a hazai gyakorlat számára a fogyasztói bizalom helyreállítására, a fogyasztás növelésére tett intézkedések.

Az eredetbiztosítás bizonyos feldolgozott marha- és borjúhús termékekre egyenlőre nem vonatkozik. Nem szükséges jóváhagyást kérni például hamburgerre sem. Ennek indoka az ilyen termékekhez fűződő információk körében, de még inkább a technikai problémákban

rejlük. A jövőben azonban mindenképpen várható, hogy a szabályozás kiterjed valamennyi tovább-feldolgozott marhahústermékre, amint ennek feltételei egy minimális szinten megteremthetők az érintettek körében. Jelenleg tehát a BLS azokra terjed ki, akik vágóhidat, húscsomagoló üzemet, nagykereskedelmi raktárt, kiskereskedelmi egységet, (például húsboltot), közétkeztetési létesítményt vagy farmon levő boltot üzemeltetnek. Egy szupermarket hálózatnak például az egész hálózatra kiterjedő jóváhagyást kell kérnie az általa használt marhahús címkékre.

A Séma írott információt jelent a vásárlóknak az eladás helyén. Ez a csomagolóanyagon, valamint a termék melletti címkén feltüntetett információkat foglalja magában. De ezzel együtt vonatkozik az eladás helyén, hirdetésekben, posztereken, hirdetményekben, vagy a termék mellé járó szóróanyagokon feltüntetett egyéb információkra is.

A szabályozás szerint minden olyan információra jóváhagyás szükséges, amit nem lehet könnyen az eladás helyén ellenőrizni. Ilyen információ az eredet helye; az állat felnevelésének helye; az állat levágásának helye; fajta/tenyészet vagy keresztezett; az állat kora vagy neme; az állat azonosító száma; a termelés módszere: (ökotermelés, minőségbiztosított farmon nevelt, legelőre alapozott) levágás módja (halal, kóser) levágás dátuma; érlelés módszere és hossza.

Jóváhagyást kell kérni egy termékcsoporthoz név esetében is, ahol valamennyi termék bizonyos jellemzője megegyezik. Ez magában foglalhat például egy farm-minőségbiztosítási sémát, mely szerint valamennyi marhahús kizárólag olyan farmokról és vágóhidakról származik, ahol bizonyos szigorú előírásoknak kellett megfelelniük és meghatározott helyről származniuk.

A hús jellemzőiről csak akkor adható információ, ha az valamennyi állatra vonatkozik, amelyekből a felcímkézett hús ered. Amíg ezt valaki nem tudja garantálni, addig ez az igény nem hagyható jóvá.

A vásárlóknak adott információknak egyértelműnek kell lenni, és nem lehetnek félrevezetőek. Például ha valaki a marhahúst "Galloway-ként" jelöli, akkor azt várják el, hogy az állat (amiből a hús ered) fajtatiszta, a szülők közül a bika és a tehén is galloway fajtájú volt. Ez addig így érvényes, amíg az eladás helyén ezt másképp fel nem tüntetik. Azonban ha például csak a bika volt galloway, akkor ezt a jelölésen úgy kell feltüntetni, hogy "Galloway keresztezett" vagy "Galloway bikától". Az egyéb kifejezéseknek is egyértelműnek kell lenni a vásárlók számára.

Ugyanakkor nem kell jóváhagyást kérni olyan információkra, melyek az eladás helyén könnyen ellenőrizhetők, és amelyek feltüntetését törvény írja elő, illetve létezik egyéb jogcím is, amely alapján felmentés adható. Nem szükséges a jóváhagyás: a termék vagy a húsrész neve; a termék súlya; az összetevők listája (ha van ilyen); az eltarthatóság dátuma; tárolási vagy felhasználási feltételek/körülmények (pl. hűtve tárolandó); használati utasítás (pl. főzési útmutató); a gyártó, csomagoló vagy eladó neve és címe esetében. Olyan megállapítások, mint pl.: a terméket védőgázos csomagolással látták el stb.; olyan megállapítások, melyek a féltest minősítésére vonatkoznak; a Friss Hús Direktíva egészségügyi jele és egyéb állategészségügyi jelölések; illetve a PDO, PGI és hasonló karakterű elfogadott jelölések ugyancsak ebbe a körbe tartoznak.

A rendszer tagjainak igazolniuk kell, hogy a feltüntetett információk a valóságnak megfelelnek. Erre a célra, saját finanszírozás mellett egy független ellenőrző szervet kell alkalmazni, amely szervnek szerepelni kell a kormányzat által elfogadott igazolói listán. A szervezet minden a címkékkal szemben támasztott követelményt hitelesít. Az elsődleges minisztériumi jóváhagyás után hat hónapon belül először az ellenőrzési rendszert hitelesítő auditálást végzik el, majd a második auditálást (reaudit) a gazdálkodó ügyvitelének megfelelően, de legalább egy éven

belül meg kell történnie.

A rendszerben való részvétel feltétele jelentkezési lap kitöltése, amelyre fel kell vezetni azokat az információkat, amelyeket közölni szeretnének a vásárlókkal a címkén, valamint azt, hogy hogyan tervezik garantálni az információk pontosságát, kit alkalmaznak igazolóként/ellenőrként, és mit kívánnak tenni abban az esetben, ha valamilyen probléma merülne fel.

Az akkreditált ellenőrnek minden időben betekintést kell engedni a különböző helyiségekbe, illetve az ott vezetett nyilvántartásokba. Az értékesítést végzőnek egy saját rendszert kell tehát felállítania, hogy a vásárlóknak adott információ pontosságát garantálhassa. Ez tőle, illetve beszállítójától is különböző intézkedéseket követel meg. A rendszernek garantálnia kell a kapcsolatot a marhahús és az állat, vagy az állatok csoportja között, más szavakkal, vissza kell tudnia vezetni a marhahúst egy állatra vagy állatcsoportra.

A BLS előírja átfogó nyilvántartások vezetését. Mindenkinek minimálisan annyi adatot kell rögzítenie, amely elegendő ahhoz, hogy a vásárlóknak adott információ helyessége egyértelműen igazolható legyen. A nyilvántartásokba bejegyzett információk pontossága függ az ellátási lánc minden szereplőjétől, valamint azok működésétől.

A címkén egy referencia kódot vagy számot, illetve a cég nevét vagy logóját kell feltüntetni, amelyek az egyes húsokat kísérik vagy a csomagolás mellett található. A referencia egy kód, vonalkód vagy szám, amivel a hús tehát visszavezethető egy állatra vagy állatcsoportra, amelyből származik. Lehet ez például az állat hivatalos egyedazonosító száma, vagy egy egyedülálló kód, egy egyidőben levágott rendhagyó állattétel jelölésében. Ha feljegyzik a jóváhagyott információkat, de nem tünteti fel azokat a hús melletti címkén, a megfelelő dokumentációknak akkor is mindig rendelkezésre kell állniuk a marhahús visszavezethetősége céljából.

A címkézés effektív folyamata, – az egyedi nyilvántartást követően – a megfelelően megjelölt állat vágóhídon történő átvételével folytatódik. A Nyugat-Európában bevett gyakorlat szerint átvételnél vagy kézi úton vagy szkennel segítségével begyűjtik az állatútlevél adatait, a származási adatokat, majd a vágás során ezekhez hozzárendelik a vágási körülmények (kábitás, húsvizsgálat stb.) adatait is, és az állatokat egy azonosítási számmal jelölik meg. Ezek alapján történik a címke kinyomtatása, amely a szövegen felül EAN²⁶ 128-as rendszerű vonalkódot is tartalmaz. 2000-ben az EAN nemzetközi szervezet kimondottan a marhahús eredetbiztosítás gyakorlati alkalmazásának bevezetésére egy Európai Hús Szakértő Csoportot is létrehozott. A felvásárlás előzetes tervek és szerződések alapján, szervezeten zajlik. A feldolgozóüzemek a termelők csoportjával, legtöbbször a termelőket tömörítő szövetkezetek-vel állnak kapcsolatban és hangolják össze a keresleti és kínálati oldalt. Az egyedek azonosítását és nyomkövetését segítő dokumentumokat még az egyedek szállítójárműre való felhajtása előtt ellenőrzik. Létezik minimális, illetve maximális azonosítási lehetőség. Minimális azonosításnál a vágóhidra érkező egyedeket egy tételbe (általában egy beszállítótól származó állatok egy tételt alkotnak) foglalják, és a származási tanúsítási adatokat ezen tételhez, illetve az ebből származó darabolt húsrészekhez rendelik hozzá. Előnye, hogy kisebb a szervezési igénye és a beszállítók jól megítélhetők ily módon. Maximális azonosíthatóságról beszélhetünk akkor, ha az állatokra egyedenként, illetve azok darabolt húsrészeire vonatkoztatva adják meg a címkén a származás tanúsítását. Ez utóbbi megoldás természetesen problematikusabb (főképpen fogyasztói csomagolások tekintetében). Minden adatot azonban nem visznek fel a címkére, ezért a vevő az Interneten vagy a cég ügyfélszolgálatán/forró dróton (szóban vagy

²⁶ European Article Number

írásban, faxon) keresztül kaphat információt az adott azonosítási szám alapján az állat eredetére, kezelésére vonatkozóan.

A szabályok egyértelműen vonatkoznak azokra a tagállamokra is, ahonnan az Egyesült Királyságba kínálnak fel marhahúst, illetve amikor onnan olyan tagországba exportálnak marhahúst, ahol hasonló sémát alkalmaznak. Magyarország számára azonban természetesen az lesz lényeges, hogy a harmadik országból felkínált marhahúsra milyen kitételek vonatkoznak, milyen szintű nyomonkövetést követelnek meg a piaci jelenlét érdekében.

Amennyiben valamely nem EU országból importált marhahúst kívánnak értékesíteni és azt a jóváhagyást igénylő bármely címke-információval ellátni, akkor a szállító azokat az információkat tüntetheti fel a címkén, melyekről az Európai Bizottságot a szóban forgó ország értesítette és az információt a Bizottság jóváhagyta.

Az ilyen jellegű rendszerek alkalmazásának kritikus eleme a folyamatos monitoring, illetve a nem megfelelő működés szankcionálása. A Brit gyakorlat szerint a Kereskedelmi Előírásokért Felelős Hivatal vagy a Környezet Egészségügyi Hivatal alkalmazottai végzik az ellenőrzéseket azzal a céllal, hogy a szabályok betartását biztosítsák. Ez magában foglalja azok ellenőrzését, akikre a Séma vonatkozik, és azokat, akik nem igényeltek jóváhagyást (pl. ha olyan információt közölnek a vásárlókkal, amihez nem szükséges a jóváhagyás). Amennyiben a BLS előírásait valaki nem alkalmazza következetesen, akkor a forgalmazott marhahúst kivonhatják a kereskedelemről mindaddig, amíg a címkét le nem veszik vagy a húst a szabályok szerint fel nem címkézik. Ezt követően további lépések megtételére is kötelezhetőek a tagok hibáik kiküszöbölésének érdekében. A Séma szabályainak súlyos megsértése azonban akár 5000 angol fontig terjedő bírság kivetését is maga után vonhatja.

4.1.4. A rendszer felügyelete, az illetékes Minisztériumi feladatok

A Minisztérium – jelen esetben a MAFF²⁷ – a jelentkezési lapok beérkezését követően átnézi azokat, hogy a jelöltek tervei mennyiben felelnek meg a Séma elvárásainak. Ha bármilyen kérdésük merül fel a tervvel kapcsolatban, akkor megkeresik az illetőt, vagy egyéb módon veszik fel vele a kapcsolatot. Amennyiben elfogadják jelentkezését és megadják a jóváhagyást, akkor ezt írásban közlik és azt követően a jelölt már a jóváhagyásnak megfelelően címkézheti az egyes marhahúsokat. Amikor a jelölt megkapja a jóváhagyó levelet, azonnal kapcsolatba kell lépnie a független igazoló szervezettel, és egyeztetniük kell az első ellenőrzés teljesítéséről. A jóváhagyás kezdő napját követő 6 hónapon belül a jelöltnek meg kell küldenie a választott független ellenőr jelentésének egy példányát a Minisztériumba. A jelentés fényében újra meg fogják vizsgálni a jóváhagyást. Ezt követően évente kell jelentést készíteni. A Minisztérium adott részelei, mint illetékes hatóságok elsősorban arra használják a rendszer tagjai által nyújtott információkat, hogy a jelentkezéseknél a Marhahús Címkézési Séma szabályainak való megfelelést eldöntsék, de emellett monitoring célokra is felhasználják az adatokat (például a Séma kiértékeléséhez). Ezen túlmenően a Minisztérium egy segélyvonalat is működtet, amely a sémában érdekeltek számára a nap huszonnégy órájában áll rendelkezésre, bármely, az Egyesült Királyságon belül felmerülő kérdés kapcsán. Azzal együtt, hogy a rendszer alapvetően az élelmiszerbiztonságot szolgálja, egyidejűleg bizonyos hatékonysági felmérések, elemzések elvégzését is lehetővé teszi az egyes szinteken, akár a feldolgozóüzemek

²⁷ Ministry of Agriculture Fisheries and Food

esetében is, akik a képződött adatok számítógépes feldolgozására képesek.

4.1.5. Az ír minőségbiztosítási Charta

Annak ellenére, hogy a BSE krízis jelentős problémákat okozott az ír exportőröknek, az ír marhahús világhírveve töretlennek tűnik. Köszönhető ez többek között annak az agresszív marketing munkának amelyet e termékkör kapcsán kifejtettek. A Közösségen belül Írország marhahús orientációja, gazdaságban betöltött szerepe alapján Európában az elsők között van. A környezeti feltételeknek köszönhetően Írország marhahústermelése nagyon gazdaságos. Többek közt ez teszi lehetővé Európa egyik legszigorúbb, megfelelően szervezett, számítástechnikai háttérrel leginkább támogatott rendszerének kiépítését is.

A hivatalos eredetbiztosítási rendelet által megkövetelt ellenőrzéseken kívül az Írországi Mezőgazdaság és Élelmiszeripar Támogatásának Hivatala létrehozott egy minőségbiztosítási Charta-t a marhahúsvertikum szereplői által alkotott szervezet számára, amelynek célja, hogy a fogyasztóknak optimális biztonsági szintet garantáljon. A tagok körében minden termelő és feldolgozó üzem elkötelezi magát, hogy betartja a minőségbiztosítási rendszer követelményeit, illetve a jó gyakorlat kódexét (GMP²⁸) a termék-előállítás alkalmával. Ez tehát szintén egy integrált típusú megközelítést jelent, amennyiben a forgalmazás fázisáig a rendszer integrálja a termelőket, és a feldolgozókat. A Minőség-

²⁸ Good Manufacturing Practice

biztosítási Charta-t az ISO 9000²⁹ szabvány alapján dolgozták ki. Az ehhez csatlakozók el kell, hogy kötelezzék magukat arra, hogy gazdaságaik vagy üzemeik megfeleljenek azoknak a szigorú előírásoknak, amelyet külön erre a feladatra akkreditált független szervezetek ellenőriznek.

Az ír szarvasmarhák születésüktől kezdve az egyedi azonosító rendszer alanyai. Ez a rendszer működik a vágástól a feldolgozáson át egészen a hús végső kondicionálásáig. A fogyasztónak szánt darabolt húson lévő vonalkódos címkék egy mindenre kiterjedő integrált követhetőséget garantálnak, és lehetővé teszik, hogy a terméket a kiindulási tenyészetig visszakövethessék. Írország az északi félteke legnagyobb szarvasmarha exportőre. Az itt alkalmazott minőségi követelményeket állandóan felülvizsgálják, hogy az ír marhahús sikerét biztosítsák. A független ellenőrzések tárgyát képező minőségbiztosítási charta pedig garantálja a minőséget és a nyomon-követhetőséget a világ több mint 70 országában. (8. melléklet)

Nem véletlen, hogy a szigorú szabályozásnak köszönhetően Írország az elsők között volt, akit száj és körömfájás-mentesnek nyilvánítottak 2002 elején, szabad utat engedve a húskereskedelem újbóli megindulásának.

4.1.6. A holland minőségbiztosítás rendszere

Mivel a minőségbiztosítási rendszerek először az ipar területén terjedtek el, mezőgazdasági alkalmazásuk is az ipari jellegű ágazatokban

²⁹ International Organization for Standardization

kezdődött. Sertéshústermelés vonatkozásában Hollandia az elsők közé tartozott, aki minőségügyi rendszereket alkalmazott, így mára már "nagy hagyományokkal", kiterjedt tapasztalatokkal rendelkezik ezen a téren.

Hollandiát évek óta a legjelentősebb húselőállító országok között tartják nyilván szerte a világon. Komparatív előnyeik között említik az intenzív termelési rendszereiket, illetve a jelentős forgalmat bonyolító kikötőkből származó olcsóbb takarmányforrásokat.

A nagyon intenzív, ugyanakkor precízen megvalósított, specializált termelés számos elismerést váltott ki európai és a tágabb nemzetközi piacokon is. Szakmai tekintélyük és közismertségük legjelentősebb forrása mégis a sertéshústermelésük, amelyre jellemző, hogy a megtermelt hús közel 65%-a évente exportra kerül. [108] A sikereket nagyrészt annak az uniformizált termék-előállításnak köszönhetik, aminek nyomán a fogyasztók tudatában egységes, kiváló minőségű termék jelenik meg.

A holland húselőállítókat odahaza és külföldön a Dutch Meat Board nevű szervezet képviseli, amely túlnyomórészt az Élőállat, Hús és Tojás Terméktanács (PVE) anyagi hozzájárulásából tartja fenn magát. A szervezet célja az információ továbbítás mellett a holland, illetve a külföldi promóciós tevékenységek megszervezése. Fő célkitűzéseik között szerepel a holland húsról és hús termékekről kialakult pozitív kép erősítése, valamint a termékek, illetve azok előállítási-, termelési folyamatainak elismertségének növelése. Munkájuk során leginkább a minőségügyi szakemberekre, a gazdákra, a kiskereskedelemre, a húsfeldolgozó üzemek menedzsereire, az állategészségügyi hatóságokra, a kereskedelmet felügyelő kormányzati szervekre, a kutatóintézetekre és a sajtóra koncentrálnak. A Holland Hús Tanács tevékenységi körébe tartozik többek között, hogy a különböző országokban a húsok

termelésével, feldolgozásával, forgalmazásával, illetve a kapcsolódó tevékenységekkel foglalkozó egységekkel folyamatos kapcsolatot tartson fenn. Segíti a hazai kereskedők munkáját nemzetközi kiállításokon, rendszeres találkozókat és szimpóziumokat szervez a hazai kereskedelmet és importőröket képviselők számára. A holland minőségbiztosítási rendszerek elismertségének növelése érdekében hirdetési kampányokat szervez és kiadványokat bocsát ki, kiadja a Holland Hús Címjegyzéket, amely részletesen tartalmazza a holland hús szektorban működő vágóhidak, húsfeldolgozó üzemek, és exportőrök adatait. Küldetésnyilatkozatukban a következőképpen fogalmazzák: *"Ön nyugodtan megbízhat a holland minőségbiztosítási rendszerekben, mivel a holland hússok állandó monitoring folyamatoknak vannak alávetve."* [109]

A Hollandiában kidolgozott minőségbiztosítási rendszer a következő kulcselemekből építkezik:

- nemzeti szinten kidolgozott minőségbiztosítási program;
- terméklánc szemléletű megközelítés: a termelési folyamat láncszemeinek együttműködése;
- a hús eredete visszakövethető;
- ellenőrzött takarmány;
- ellenőrzött szállítás;
- megkülönböztetett figyelem az állatbetegségek megelőzésére és az állatjólétre;
- szermaradványok megelőzése az ellenőrzött gyógyszerfelhasználás által;
- javított információáramláson nyugvó hatékony termelés;
- független szervezetek által végzett vizsgálatok garanciája.

Hollandiában a sertés-, marha-, és borjúhús minőségbiztosítási rendszereket ma már közösen fejlesztik. Alkalmazásukról azonban egy-egy termékspecifikusan létrehozott szervezet gondoskodik.

Így például külön rendszert működtetnek a borjúhúst illetően, amely az eredeti rendszeren belül a borjúhús minőségét hivatott garantálni. Az 1990-ben erre alapított szervezet leginkább a hús növekedésserkentő anyagok felhasználásától való mentességét követi figyelemmel. Mostanra a holland borjúvágással foglalkozó üzemek csaknem mindegyike tagja e szervezetnek.

A marhahús minőségét garantáló program szintén az eredetileg felállított rendszer része. 1995-ben került bevezetésre, (alkalmazását törvény írja elő!). Az Élőállat, Hús és Tojás Terméktanács felelősségvállalása mellett működik a borjúhús programhoz hasonlóan.

4.1.7. Integrált rendszer Skóciában

A német Eurohandel Institute minőségügyi rendszereket elemző vizsgálatának meglepő módon nem képezte alapját az a Séma, amely Európában ezen a területen egyébként első volt. Bár Alan Stevenson az SQBLA³⁰ Fejlesztési Bizottságának elnöke egy helyütt az Intézet újabb vizsgálataira hivatkozva már a Skót rendszert emeli ki első helyen a marhahús minőségbiztosítási és nyomonkövetési rendszerek közül. [110]. A Franciaországban két évente megrendezésre kerülő SIAL³¹ Nemzetközi Élelmiszeripari és Mezőgazdasági Kiállításon volt alkalom a skót SQBLA nevű szervezet aprólékosan kidolgozott rendszerének tanulmányozására, amely egy integrált, „az istállótól az asztalig” („From stable to table”) terjedő integrációt valósít meg a marhahús termékpálya egészére.

Az SQBLA-t 1974-ben alapították. Jogelődje az a 7 évvel korábban indult Skót Minőségi Bárányhús Szövetség volt, amely funkcióit a skót marhahúsra is kiterjesztette.

³⁰ Scottish Quality Beef and Lamb Association

³¹ Salon International de l'Alimentation

Az SQBLA egy szervezet keretei között biztosítja, illetőleg szervezi a skót marhahús farm-, és kapcsolódó ágazataira kiépített minőségbiztosítási rendszerei révén a húskereskedelem és a fogyasztók folyamatos információ ellátását. A minőségi termék-előállítás következő lépéseként tehát a minőséget nemcsak deklarálni, hanem minőségügyi rendszerek által garantálni, tanúsítani is képes.

Az SQBLA fő célja alapításakor csakúgy, mint most is, a skót marha-, és juhhús megkülönböztetése a célpiacokon, a magasabb áron történő értékesítés megvalósításának elősegítése, speciálisan szelektált skót marha-, és juhhús promócionálásával. A Szövetség a skót farmerek önkéntes hozzájárulásával és a Hús és Élőállat Bizottság anyagi támogatásával jött létre. Programjaik megvalósításához Közösségi és nemzeti forrásokat egyaránt igénybe vesznek.

A szervezet nagyon aktív és innovatív marketingtevékenységet folytat. A marketing költségek támogatása, mint ismert a GATT és WTO konform, az úgynevezett "zölddobozos" támogatási körbe sorolható, tehát hatékonysága mellett további előny, hogy hosszabb távon is alkalmazható. A megszerzett források egy jelentős részét arra fordítják, hogy a tagszervezetek által termelt marhahúst újra bevezessék az európai és távolabbi piacokra, és általa az utóbbi évek recessziós folyamatait követően exportpiacaikat visszaszerezzék. A támogatás a termelők, feldolgozók, forgalmazók marketing és kereskedelmi szakértelmének fejlesztésével az Egyesült Királyságbeli marketing láncok hatékonyságának javítását tűzi ki célul. Főként reklám-, és marketing tevékenység célja, hogy hangsúlyozzák termékeik minőségbiztosítását és nyomonkövethetőségét kulcspiacaik vásárlói számára. Az SQBLA, mint project tehát a termék-előállítók és exportőrök feladatait különösen a közösségi marketing eszközeivel igyekszik megkönnyíteni.

A feladatok ellátásához, a működéshez kezdetektől a gazdaságok méretétől függő tagdíjat szedtek. Ezzel együtt nagy erőfeszítéseket tettek a tagok létszámának növelésére, amely ennek a problémának a megoldási lehetőségét nyújtotta. A legjelentősebb költségtényezők, mint az aktuális vizsgálatok és az adminisztráció költségeire különböző vállalkozás-fejlesztési alapokból sikerült kiegészítő forrásokat biztosítani.

A szövetségbe tömörült húsfeldolgozó üzemek a marhahús-alapanyag felvásárlásaik alkalmával különféle prémiumok kifizetését kezdték meg, amellyel a tagságban rejlő előnyöket kívánták deklarálni.

Ezt követően a szervezet egy olyan pénzügyi alapot is létrehozott, amely segítségével az új tagok számára lehetővé tette, hogy egy kétéves türelmi időszakra a tagdíjfizetési kötelezettség alól mentesüljenek.

Az utóbbi években a minőségbiztosítási előírásokat kiterjesztették az aukciós piacokra, a védjegyzett Speciálisan Szelektált Skót Marha-, és Juhhús termékeket forgalmazó kiskereskedelmi egységekre is.

A terméklánc tagjai közti együttműködés különösen az információ áramlás területén hozott átütő eredményeket.

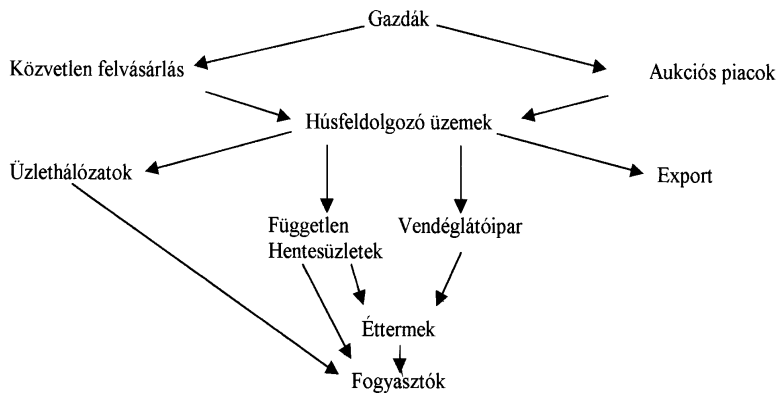
Az SQBLA négy fő funkciója a következőkben összegezhető:

1. ágazati szintű minőségbiztosítási program kidolgozása a skót marha-, és juhhúsra;
2. terméklánc szintű szövetségi rendszer kidolgozása és működtetése;
3. fogyasztói és kereskedelem ösztönzés az Egyesült Királyságon belül;
4. fogyasztói és kereskedelem ösztönzés a többi EU tagországban, illetve az EU-n kívül.

Az SQBLA a hús terméklánc valamennyi résztvevőjére kiterjedő olyan partneri hálózatot hozott létre, amely több mint 7000 farmert, 30 élőállat aukciós piacot, 22 nagy húsfeldolgozó üzemet, 2000 független hentesüzletet és közel 200 kiemelkedő minőségű éttermet foglal magába.

1990-ben Skóciában bevezetett farm biztosítási rendszer Európában az első volt a maga nemében. Napjainkban a megbízott független szervezetek, minden évben tehát több mint 7000 skót állattartó farmot (amelyet egyébként a skót állatállomány 85 %-át reprezentálják) vizsgálnak annak érdekében, hogy garantálják a szarvasmarhák magas minőségi követelmények szerinti tenyésztését, az állategészségügyi és állatvédelmi előírások figyelembevételét. Emellett a rendszer ragaszkodik a farmokon etetett takarmányok, felhasznált gyógyszerek és alkalmazott kezelések szigorú ellenőrzéséhez is, amely egyúttal a fogyasztók igényeinek és elvárásainak a maximális kielégítését is teljesíti.

A minőségbiztosítási lánc azonban tovább követi az állatokat a farmtól, egészen termelési lánc végéig. Így az élőállat aukcióknak, a szállítványozási vállalkozóknak és a húsfeldolgozó üzemeknek szintén meg kell felelniük az SQBLA Teljes Minőségbiztosítási Programja által megkövetelt szigorú ellenőrzéseknek. [20. ábra]

20. ábra: A marhahús értékesítési csatornák

Forrás: [28]

Az árulerakatoknak, a húsboltoknak és éttermeknek szintén rendszeresen ellenőrzötteknek, „speciálisan szelektáltaknak” kell lenniük, mert ezáltal igazolhat, hogy eredetbiztosított skót marhahúst tároltak és adtak el a fogyasztóiknak.

További garanciát jelent az is, hogy valamennyi meghatározó supermarket, amely eredetazonosított skót marhahúst vásárol fel, megköveteli, hogy a minőségbiztosítási lánchoz kapcsolt valamennyi résztvevőnek igazolnia kell a fogyasztók felé a termék pontos származását.

A termékpályához kapcsolódó valamennyi biztosítási Séma vizsgálati folyamata és akkreditálásának végső felelőssége a Skót Élelmiszer Minőség Hitelesítő KFT (SFQC LTD³²) hatásköre.

A Skót Marhahús név hitelességét tovább növelte, hogy a nevet regisztrálták az EEC No. 2081/92 rendelet szerint, amely a védett földrajzi jelzésű termékek körét szabályozza. Ez további forrásokhoz való hozzáférést és piaci előnyt jelent a skót termelők számára.

³² Scottish Food Quality Certification Ltd.

Gyakorlati szempontból pedig előnyként könyvelhető el, – mint ahogy arra már a marhahús címkézésénél is utaltunk – hogy a rendszer kompatibilis az e téren nélkülözhetetlen nyomonkövetési rendszerekkel így a "Scotch Beef" és az "Orkney Beef" egy jól szervezett rendszer keretében egy időben tesz eleget a jogszabályi és a társadalom által elvárt kötelezettségeknek. [21. ábra]

A termék neve:	Scotch Beef	Orkney Beef
Kategória:	Friss Hús (és belsőség)	Friss Hús (és belsőség)
Al-kategória:	Marhahús	Marhahús
Védettség rendszere:	PGI	PDO
A termelői csoport neve:	Scotch Quality Beef and Lamb Association	Orkney Meat Ltd
Vizsgáló szerv:	Scottish Food Quality Certification Ltd.	Scottish Food Quality Certification Ltd.
Ország:	Egyesült Királyság	Egyesült Királyság

21. ábra: Védett Skót marhahús árujelzések

Forrás: [56]

A Skót Minőségi Marhahús és Báránhús Szövetség jóváhagyásra készített egy előterjesztést a „speciálisan szelektált skót marhahús” címke használatáról. Amennyiben a kereskedők csak ezt a címkét használják és nem akarnak más – a címkézés követelménye szerint igazolásra kötelezett információt szolgáltatni, abban az esetben az SQBLA alkalmazás szerint lesznek tanúsítva [112]. Ez azt jelenti, hogy egyazon rendszeren belül eleget tesznek a nyomonkövetés és a címkézés követelményeinek, miközben élvezik az egyfajta franchise rendszer nyújtotta előnyöket, így rengeteg utána járástól és természetesen költségektől kíméli meg őket.

A teljes minőségbiztosítási rendszer kivitelezése a skót farmon kezdődik, amelyet az SQBLA által működtetett „Farmtanúsítási Séma” segítségével hajtanak végre. A résztvevő farmokat független felügyelők évente többször vizsgálják. Az ezzel párhuzamosan működő minőségbiztosítási sémák kifejlesztése harmonizációja, amelyek a termelési folyamat további szereplőit vizsgálják és ellenőrzik – takarmánygyártókat, aukciós piacokat, szállítványozókat – ezzel egyidőben kezdődött és még napjainkban is zajlik.

Teljes minőségbiztosítás alapfeltételei:

- Skót eredetű termék
- Speciális húsmarha állomány
- Farm biztosítási/tanúsítási előírások
- Húsüzemi minőség-ellenőrzés
- Pontos féltest specifikáció
- Egyedi íz és szerkezet

A Skót Élelmiszerek Minőségét Hitelesítő Társaság (SFQC KFT) egy független szervezet, amely a „Speciálisan Szelektált Skót Marhahús” minőségbiztosítási programjának politikájáért és adminisztrációjáért felel. A társaság volt az első élelmiszereket és hozzájuk kapcsolódó gazdálkodási folyamatot hitelesítő szervezet Európában, akinek odaitélték az EN 45011 szabvány szerinti státuszt. A rendszernek köszönhetően a védjeggyel ellátott termékek termelésének és feldolgozásának valamennyi művelete akkreditált.

A marhahús termelés során a skót termelők több alkalommal is szigorú törvényi előírásoknak, rendelkezéseknek kell, hogy eleget tegyenek, mint amilyen például az egyes prémiumok elnyeréséhez szükséges előírások. Ez azt jelenti, hogy egyidejűleg több kritériumnak kell, hogy megfeleljenek, amit különböző hivatalos szervek tartanak ellenőrzésük alatt. Az SQBLA célja ezzel kapcsolatosan pontosan az, hogy a termék-előállítás során szükséges ellenőrzések ismétlődését elkerüljék, minél egyszerűbben, költségtakarékosabban tudjanak eleget tenni a minőség-

biztosítási szervezetek a kívánalmaknak.

A minőségbiztosítási sémaként azonosított rendszer tagjai tehát a marhahús-termeléssel foglalkozó farmok, a takarmány-gyártók, az aukciós piacok, a húsfeldolgozó üzemek, a hentesüzletek, és az éttermek, amelyek céljaik elérése érdekében speciális előírásokat alkalmaznak.

A rendszer bázisát a minőségi alapanyagot biztosító farmok képezik, ahol az ökológiai adottságok kihasználása mellett az ökonómiai szempontok figyelembevételével történik az állatok tenyésztése. A tenyésztési folyamat kezdő és befejező hízalási szakasza eltérő körülmények között zajlik. A farmbiztosítási rendszer szabályozó elemei azonban egyezők, ajánlásokon, szabványokon és különféle törvényi előírásokon alapulnak, amelyek a következő területeket ölelik fel:

- a) az állomány eredete;
- b) szarvasmarha-tenyésztés és állat jólét;
- c) takarmány-összetevők és tárolásuk;
- d) tartáshoz és gondozáshoz szükséges berendezések;
- e) gyógyszerek és állatorvosi kezelések;
- f) állományváltozási és egyéb bizonylatok;
- g) nyomkövethetőség;
- h) az állatrakodás és szállítás előírásai;
- i) hulladékkezelés, környezetvédelmi szempontok.

Az egyes területek értékelése is azonos kritériumrendszer alapján történik, amely igazából nem egy vizsga és a látogató szakértők sem kritizálhatják a működés feltételeit. A szakértők azért látogatják a farmot, hogy eldöntsék, az adott körülmények megfelelnek-e a rendszer szigorú előírásainak.

A továbbiakban az állatok ellátásához kapcsolódó vállalatok (takarmány-előállítók), illetve a húsfeldolgozást magában foglaló ipari jellegű

folyamatok minőségbiztosítási rendszerbe foglalása képezte a rendszerépítés alapját. Csakúgy, mint eddig, itt is a folyamatok nyomonkövethetőségére, a részletek dokumentálására helyezik a fő hangsúlyt.

4.1.8. A rendszer bevezetésének gazdasági összefüggései

Az EU Bizottság által is elismerten vannak költségei annak, ha valaki a minőségbiztosítási sémához csatlakozik. A költségek számításaik szerint nem okoznak egyenlőtlenséget a kiskereskedelmi egységeknél, mivel sokan közülük nagyon rövid értékesítési láncolattal rendelkeznek, míg mások beszerzéseiket olyan forrásokra koncentrálják, amelyek már rendelkeznek valamiféle jóváhagyással, így számukra csak a lánc végének hitelesítése jelent anyagi áldozatot.

A rendszer költségei tehát egyrészt azon nyilvántartások kialakításának költségeit foglalja magába, amelyek a húsok nyomonkövetését biztosítják, illetve azokat a költségeket, amelyek egy független szervezet alkalmazásának költségei, amely a független vizsgálatot az adott szervezet számára biztosítja. A rendszerben résztvevők számára leginkább ezen utóbbi kiadások jelentenek komolyabb terhet.

A feladat a jövőben az lehet gazdasági szakemberek számára, hogy a termékbiztonság, fogyasztóvédelem oldaláról jelentkező, egyre inkább növekvő és jellegét tekintve állandó költségtényezőként megjelenő ráfordítások milyen módon kompenzálhatóak, illetve ezzel párhuzamosan melyek azok a költségek, amelyek csökkentése következmények nélkül megoldható.

Bizonyos gazdasági előnyök is származnak a fogyasztók bizalmának helyreállításából, amely a kereslet élénkülésében és a bevételek növekedésében jut kifejezésre. A kiskereskedelmi egységeket arra buzdítják, hogy együttesen, csoportokat alkotva terjesszék be jelentkezésüket, megfogalmazva közös igényeiket, amely által a költségek fajlagosan csökkenthetők. Az előnyök a hús nyomonkövethetőségének olyan garanciájából származnak, hogy bármely, a címkén feltüntetett információt korrektnek és megbízhatónak lehet elfogadni. További garanciát jelent, hogy bárki, aki jóváhagyás nélkül nyilatkozik az adott termékről, büntetést köteles fizetni, a jogszabályok megsértése miatt. Azok számára, akik a programba idejében bekapcsolódnak, a rendszer egyfajta magasabb ár elérését is lehetővé teszi a címkézett marhahúsnál, miután hivatkozhatnak arra, hogy az általuk értékesített hús igazoltan olyan különleges jellemzőkkel bír, amelyeket hangsúlyozni szeretnének, illetve amit a fogyasztók elvárnak tőle. Ezáltal – közvetett módon – a prémium árak elérhetőségének köszönhetően is növekedhet a bevétel.

4.1.9. Egyéb minőségi termelést elősegítő támogatási lehetőségek az EU-ban

A GATT forduló tükrében az Európai Uniónak fel kellett ismernie, hogy a nemzetközi liberalizációt sürgető intézkedések következtében a Milleniumi forduló során további piaci hozzáférést várnak el tőlük. Ebből kifolyólag az egyes termékcsoportok tekintetében két irányba kell koncentrálniuk. Egyrészt további árközelítési módszerekkel kell élniük, másrészt mezőgazdaságuk hagyományosan multifunkcionális jellegéhez igazodva a termelők támogatását olyan módon kell átalakítaniuk,

hogy az ne veszélyeztesse a nemzetközi kereskedelmet, ugyanakkor továbbra is kellő jövedelmet szolgáltatasson gazdálkodóiknak.

A prémiumok formájában megvalósított közvetlen jövedelemtámogatási formák a minőségi termelés támogatását egyes kivételektől eltekintve (pl: anyatehén prémium) csak annyiban segítik elő, hogy igazából magának a termelési folyamatnak a fenntartását teszik lehetővé. Azt is meg kell jegyezni, hogy az elfogadott támogatási formákban is komoly változások történtek a GATT Uruguay-i Fordulója nyomán. Ezeket az ún. közvetlen jövedelemtámogatásokat, amelyeket a termelők az árcsökkenésből fakadó jövedelemcsökkenés kompenzálására fordítottak az EU-ban, első megközelítésben az ún. Dunkel javaslatban még a leépítendő, halálraítélt támogatási formák közé sorolták. Az egy év múlva megkötött Blair-ház egyezményben már megengedték az EU számára a gazdák kompenzálását.

Az egyedazonosítás és nyilvántartás, valamint az ehhez kapcsolódó termék-nyomonkövethetőséget biztosító rendszerek kiépítéséhez és működtetéséhez nyújtott támogatások, illetve erre építve a marha-, és borjúhús címkézéséhez és a szükséges információk hitelességének garantálásához nyújtott támogatások – amelyek az élelmiszerellátás biztonságát garantálják, – szintén hosszú távon adható támogatási formák.

A címkézést támogató rendszerről elmondható, hogy általa a minőségi termékelőállítás új aspektusa nyilvánulhat meg. Az EU-ban jogszabály írja elő kötelező alkalmazását. Egyfelől a termékek nyomonkövetését teszi lehetővé, másfelől – marketing jellegénél fogva – nagyon jól alkalmazható piacbefolyásolásra, főként egyéb minőségügyi rendszerekkel összekapcsoltan.

Hasonlóképpen elfogadott és preferált támogatási lehetőség a fentebb tárgyalt minőségügyi rendszerek kiépítésének és alkalmazásának támogatása. A minőség, – mint láthattuk – ebben a tekintetben összekapcsolható, illetve maga után vonja az ár és a versenyképesség kérdéskörét is, amely egy-egy termék piaci megítélését döntően meghatározza. A marhahús termékkörben tapasztalható általános tendenciákról, az árak európai és világpiaci alakulásáról már volt szó. Az ezzel kapcsolatos ábrák a főbb piacok áralakulásáról természetesen csak reprezentatív módon, az egyes átlagok szintjén tájékoztatnak. Ezek befolyásolására lokális piacainkon napjainkban egyre inkább alkalmazhatóak azok a marketing eszközök, amelyek kifinomult módszereikkel egyre több lehetőséget biztosítanak az árak alakítására anélkül, hogy azt nemzetközi szinten diszkriminatívnak ítélnék meg.

Általánosságban elmondható, hogy valamennyi nemzetgazdaság törekszik a piacait, a termékpályáit koordinálni, integrálni. A piaci koordinációk, vertikális integrációk támogatása a nemzetközi versenyképesség egyik legjelentősebb jövőbeni eleme. Mint láthattuk a nyugat-európai példákön, a termékcímkézés, eredetbiztosítás, nyomonkövethetőség olyan társadalmi elvárás a marhahústermékekkel szemben, amely egyben a piaci kapcsolatok szorosabbra fűzését, a termékklánc koordinációját segíti elő.

4.2. Marhahústermelés hazai fejlesztésének lehetőségei

4.2.1. EU–harmonizált minőségi fejlesztés lényege

Az európai integráció fejlődése egyben az áruk és szolgáltatások minőségével szemben támasztott fogyasztói elvárások és hatósági

követelmények bővülésével és növekedésével párosult. A Közösségen belül korábban jellemző végtermék-típusú ellenőrzésről egyre inkább a folyamatok nyomonkövetését biztosító terméklánc-szemléletű megközelítéssel élnek. Cél továbbra is a fogyasztók fokozott védelme azáltal, hogy biztonságos termékek kerüljenek a piacra.

A hazai húsmarha-tenyésztők, a feldolgozóipar és a forgalmazók képviselői vegyes várakozásokkal tekintenek az Európai Unió csatlakozásunk elé. Sokan bizakodva várják a piac megnyílását, az árkülönbségekből adódó lehetőségeket, a Közösségi források megnyílását, az utóbbi időben sokat nélkülözött és hön áhított védőháló szerepét, a kiszámíthatóságot. Fontos kérdés, hogy valóban a remélt feltételek várják e a frissen csatlakozó tagállamok piaci szereplőit? Az jól látható, hogy az egyes tagállamokban működő intézményi és szabályozási rendszerek szerves fejlődési folyamat eredményei és egy dinamikusan változó rendszer részei. A valóban bőséges közösségi forrásokból tehát igazán csak a kiválóan felkészült, innovatív, megújulásra és az új kihívásoknak megfelelni képes, jól szervezett, megfelelő stratégiát alkalmazó országok, ágazatok részesedhetnek. A szolidaritás elvének korábbi alkalmazása, a mindent megoldó szociális védőháló megtévesztő és félrevezető lehet, különösen a legutóbbi reformok és a nemzetközi nyomás tükrében.

Az értekezésnek ebben a részében – az előzőekben felvázolt Európai Unió gyakorlat viszonylatában – a minőségi termék-előállítás hazai lehetőségeiről, a szabályozási rendszer e termékkört érintő elemei közül a jogszabályi kötelezettségekről, illetve a már bemutatott, s e téren elérhető egyéb lehetőségekről lesz szó. Ennek érdekében a minőségi vágóállat és marhahús definíciójának kiterjesztésével először a Közösségi gyakorlat hazai alkalmazásának szempontjait: az állatnyilvántartást-, a címkézést, a minőségügyi rendszereket, a védjegyek és az ökológikus termelés alkalmazásának lehetőségeit tekintjük át. Miután a minőségi tényezők

döntően a feldolgozás területén jelentkeznek, ezért a vizsgálatokhoz készült kérdőívek is e termékpálya-szakasz felkészültségének, kapacitásainak felmérésére szolgált. Ezek elemzése lehetőséget ad az irodalmi adatok és a saját vizsgálatok eredményeinek összevetésére, a különbségek megállapítására.

4.2.2. A minőségi marhahús termék fogalmának kiterjesztése

A mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek minőségének megközelítése, – ahogy ez a vizsgálatokból látható – a Közösségen belül több szinten zajlik. Létezik a minőségnek, főként a mennyiségi tényezőkkel jellemezhető aspektusa, amely e tényezőkön kívül más elemeket is tartalmaz, mint amilyen például a termékminősítésnél az izmoltság, a faggyúborítottság, a vágóérték, stb. Még ennél is szigorúbb az ún. "biztonságos termék" szemléletű megközelítés, amely alapján napjaink vizsgálati módszereinek köszönhetően egy-egy termékről megállapított paraméterek alapján szintén egyértelműen eldönthető, hogy a higiéniai és/vagy állategészségügyi szempontból minőségi termékről van e szó. Létezik azonban a marhahús esetében egy olyan minőségi megközelítés is, amely már kissé elvonatkoztat a konkrét paraméterektől. Ebben az esetben a veszélyelemző-, vagy minőségbiztosítási rendszerek keretében, illetve a címkézés szabályozásához illesztve a termék-előállítás egyéb területeire is kiterjeszti a minőség fogalmát. Ekkor a számszerűsíthető elemek még többségben vannak, de megtalálhatók olyan jellemzők, amelyek pusztán léte és alkalmazása meghatározó lehet. Ilyen tényezők a tartási és felnevelési körülmények, az állatvédelem, az állatjólét, az ökológikus termelés, stb. Ezt egészíthetik ki azután olyan jellemzők, amelyek már a minőség társadalmi vetületét adják. Az egyes termékek

felértékelődése abból fakad, hogy származásuk valamely földrajzi régióhoz köthető, vagy valamely hagyományosan különleges tulajdonsággal rendelkeznek és ez árujelzők formájában a termékeken is megjelenítésre kerül.

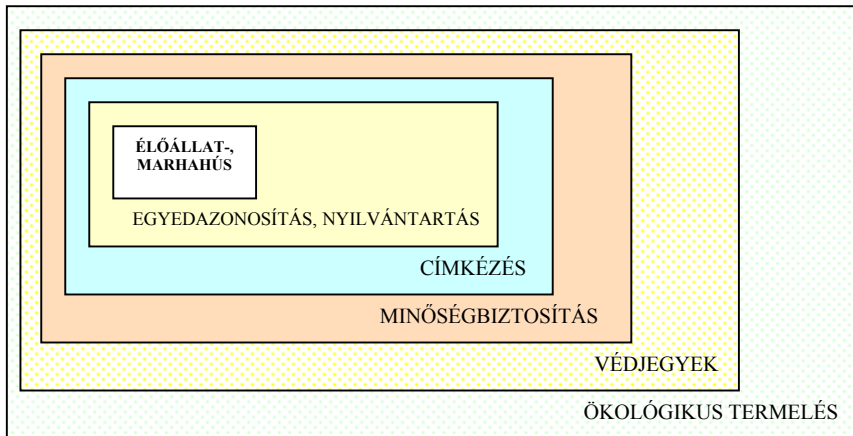
Az előzőekben bemutatott tényezők alapján a komplexen értelmezett minőségi marhahús termékeknek az Európai Unióban érvényes termékánc szemléletű megközelítés szerint a következő feltételeknek kell megfelelniük:

- elsőrendű szempont a termékbiztonság, amelynek érdekében a marhahúsnak mindenekelőtt olyan állatállományból kell származni, amelyekben az állatok
 - egyedileg nyilvántartottak, származásuk igazolt,
 - egész életük folyamán nyomonkövethetők,
 - tenyésztésük, mozgatásuk, szállításuk során a tartási, takarmányozási, állategészségügyi, technológiai és állatvédelmi, környezetvédelmi intézkedéseket dokumentáltan betartották;
- levágásuk és feldolgozásuk ellenőrzött körülmények között történik,
 - az egyes féltestek, húsrészek útja nyomonkövethető;
 - a húsok megfelelő specifikációval, laboratóriumi ellenőrzésekkel rendelkeznek;
 - a terméken elhelyezett címkék hitelesek és pontosak;
- az értékesítés helye is ellenőrzött
 - a termékről nyújtott információk megbízhatóak;
 - valamiféle védjegy garantálja, hogy a gazdaságtól az értékesítésig terjedő út és kapcsolódó láncszemek valamennyi egysége minőségbiztosított folyamatból származik;
- lehetőség szerint ökológikus termelésből származzon,

- érzékszervi tulajdonságok szerint
 - optimális faggyútartalom, szín, márványozottság,
 - ízhatás, élvezeti érték;
- könnyű elkészíthetőség;
- minőség emocionális megközelítésben,
 - valamely hagyományosan különleges tulajdonság,
 - adott földrajzi régióhoz köthető kapcsolat.

Magyarországon az 1995 évi élelmiszertörvény szerint az élelmiszer-minőség: "az élelmiszer azon tulajdonságainak összessége, melyek alkalmassá teszik a rá vonatkozó előírásokban rögzített és a fogyasztók által elvárt igények kielégítésére". A törvény szerint az élelmiszer-előállító számára az élelmiszerek kémiai, fizikai, mikrobiológiai és érzékszervi jellemzőire vonatkozó előírások betartása kötelező.

A törvény által deklarált minőségi jellemzők a minőség korábban tárgyalt kitételei között is a szűken értelmezett és egy általános kategóriát testesít meg. A komplex szemléletű megközelítés hazai alkalmazásakor a termék-előállítókon múlik, hogy a felsorolt szempontok melyikét alkalmazzák. A döntést gazdasági számítások elvégzését követően lehet meghozni. A belföldi, illetve egyes külpiacon szerint a fokozatok között tehát lehetőség van valamely tényező figyelembevételére, illetve elhagyására. Amennyiben a világ egyik legigényesebb piacán, az EU egységes piacán szeretnénk elhelyezni akár élőállatainkat, akár feldolgozott termékeinket, akkor a 22. ábrán szereplő eszközök (tényezők) minél szélesebb alkalmazására kell törekednünk.

22. ábra: Az alkalmazható eszközök köre és kapcsolatuk

Forrás: saját vizsgálatok

4.2.3. Eredet-nyilvántartás, és azonosítás, címkézés

A BSE botrányt követő események bebizonyították, hogy a fogyasztók bizalma csak akkor állítható helyre, ha a marhahús termékek piaci átláthatóságát biztosítják. Kezdetben ezt egy lehetséges eszközként bocsátották az ágazat rendelkezésére, de hamarosan a fogyasztók követelték ki alkalmazását. Napjaink információs társadalmának köszönhetően, a vásárlók egyre szélesebb információkkal szeretnének rendelkezni minden használati cikkről, de leginkább az általuk elfogyasztott élelmiszerekről. Lényeges lesz számukra, hogy az asztalukra kerülő marhahús honnan származik, milyen körülmények között állították elő. A törvényalkotók ennek érdekében megalkották az egyedek nyomonkövetését biztosító, EU szinten harmonizált egyedazonosítási és nyilvántartási rendszert. Az EU-ban működő állatazonosítási és nyilvántartási rendszerhez igazodva Magyarországon is kiépítették a korszerűnek mondható Szarvasmarha Információs

Rendszert (SZIR), amely magyar, illetve holland kormányzati hozzájárulás segítségével több éves előkészítő munka után indult útjára az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet (OMMI) és FM Állategészségügyi és Élelmiszer-ellenőrzési Főosztálya munkatársainak közreműködésével 1995-ben. A rendszer alapjait az Országos Szarvasmarha Adatbázis és az Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszer integrációja, illetve egyéb funkciókkal való kiegészítése képezték. A szarvasmarha információs rendszer részei a Szarvasmarha Egyed Nyilvántartási Rendszere (ENAR) és erre épülve a tenyésztési az állategészségügyi, a termékenyítési, és az agrárpiaci rendtartás információs rendszere. Az adatbázisok és szoftverek tulajdonosa az OMMI, aki mint tenyésztési hatóság működteti a rendszert. A rendszer részeit alkotják továbbá az állategészségügyi és tenyésztőszervezetek, valamint a tenyésztők és állattartók. A rendszer emellett folyamatos kapcsolatot tart fenn az illetékes minisztériumokkal, az Agrárrendtartási Hivatallal, a termék tanácsokkal, feldolgozó üzemekkel, önkormányzatokkal, stb.

Jogilag a magyarországi rendszer harmonizált. Az állomány-nyilvántartásnak az alapját megteremti az egyedi egységes nyilvántartási és azonosítási rendszerről szóló 62/1997. FM rendelet, amely alapján a szarvasmarha és bivaly fajok állatait egyedileg, hasznosítási módtól függetlenül, tartósan meg kell jelölni, és nyilvántartásba kell venni. Az állatok megjelölése az Unióban alkalmazott rendszerhez hasonlóan dupla füljelzők alkalmazásával történik. A megjelölt állatokat ezt követően úgy kell nyilvántartani és kísérő dokumentummal ellátni, hogy azok tartója, eredete és tartási helye, illetve az abban bekövetkezett változás nyomon követhető legyen. A nyilvántartás adatai kizárólag állat-egészségügyi, állattenyésztési, piacsabályozási, támogatási és vagyónvédelmi célokra

használhatók fel.

Az állategészségügyről szóló törvény (1995. évi XCI. tv.) alapján megalkotott 21/1996 FM-, majd 29/2000 és legutóbb 99/2002 FVM rendelet rendelkezik arról, hogy az ENAR szerint megjelölt szarvasmarháról belföldi marhalevél-igazolólapot állítsanak ki, amely igazolja az állat központi nyilvántartásba vételét, állategészségügyi forgalomképességét és egyben az állattartó személyét tanúsító hatósági bizonyítványként is funkcionál. Az állat szállításakor együtt mozog az egyéb kísérő okmányokkal.

Magyarország már 1999 év végére a szarvasmarhák nyilvántartása terén teljes egyedi regisztrációt mondhat magáénak, amely Európai viszonylatban kimondottan jónak mondható. Ez azt jelenti, hogy a Séma alkalmazásának feltételeit, az alapfunkciót, az állatok a gazdaságtól a feldolgozó üzemekig terjedő központi nyomonkövetését a hazai rendszer EU konform módon meg tudja oldani. Ha az állat elhagyja az országot, akkor az igazolólap mellett a szarvasmarha útlevél kíséri az országhatárig, vagy beszállításra kerül valamely hazai feldolgozóüzembe, ahol az állatot levágnák. Amennyiben az állat exportra kerül, a szállítmány indítási helye szerint illetékes hatósági állatorvos az igazolólapot kitölti és eljuttatja a központi adatbázisba. A továbbiakban a kiállított szarvasmarha útlevél kíséri az állatot külföldi úti céljáig. Az erre vonatkozó szabályozás szintén kompatibilis a Közösségben alkalmazott rendszerrel. 2000. január 1. óta a feldolgozóüzemek csak az ENAR szerint nyilvántartott állatokat vághatnak le élelmiszer-előállítás céljára. A vágóhídon az állatok, vagy állati féltestek a megszokott technológiai vonalon haladnak végig, ahol a nyomonkövetést a füljelzők eltávolítása után a vágási forgalomképességét és egyben az állattartó személyét tanúsító hatósági bizonyítványként is funkcionál. Az állat szállításakor együtt mozog

az egyéb kísérő okmányokkal.

Az egyedazonosításhoz szorosan illeszkedik az Európai Unió gyakorlatában az ún. "Marhahús Címkézési", illetve eredetbiztosítási Séma. A kezdetben önkéntesen működő rendszer önkéntessége abban rejlik, hogy nem kötelező bővebb információval ellátni a fogyasztókat az adott termékről. Ha valaki az eladás helyén az ott helyben ellenőrizhető információkon (pl.: súly) túl bármi egyebet közöl, akkor azt csak egy független harmadik fél igazolása mellett teheti meg. A rendszer tehát egyidejűleg több célt is szolgál. Egyrészt szabályozottá teszi a folyamatokat, visszaállítja a fogyasztói bizalmat, másrészt egy olyan eszközt ad a termékpálya szereplőinek kezébe, amely a fogyasztói döntések befolyásolására alkalmas. Az élőmarha és a marhahús olyan alapvető mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek, amelyek még elsődleges feldolgozás után is csak korlátozottan kezelhetők a marketing eszközeivel. Ebben segít ez a széleskörűen és meghatározott keretek közt rendelkezésre álló Séma, amelyből kikerülő információk pontosak és megbízhatóak. Számunkra alapvető kérdés az, hogy a Magyarországon alkalmazott információs és dokumentációs rendszer mennyire felel meg az EU-s Séma előírásainak és melyek azok a teendők, amelyek zökkenőmentes átvételéhez elengedhetetlenek. Lényeges az is, hogy milyen előnyökkel (esetenként hátrányokkal) jár a Séma alkalmazása.

A kérdés aktualitását az adja, hogy napjaink mezőgazdasági fejlesztési lehetőségének egy kardinális pontjaként említik a marhahústermelést. Egy ágazat fejlesztését, ha azt az alapoktól kezdjük – mint ahogy ez esetünkben is fennáll – célszerű úgy megvalósítani, hogy a mai ismeretek szerinti legmagasabb szintet célozzuk meg.

Az első kérdés mindenek előtt, hogy szükség van-e hazánkban e termékkör kapcsán az ilyen jellegű szabályozásra – amely sokszor túlszabályozásnak tűnik, korlátok közé szorítja a termékpályát és a

termékpálya végső szegmensében a fogyasztót is igyekszik befolyásolni? A választ lehet árnyalni, de végeredményben igennel kell felelnünk, amit több szemponttal is lehet indokolni.

Hazánk célja továbbra is az, hogy a termékpálya résztvevőinek elfogadható és társadalmilag méltányolható jövedelempozíciója mellett minden olyan tényezőt lehetőség szerint kiküszöböljön, amely valamilyen formában az árak indokolatlan emelkedéséhez, így világpiaci versenyképességünk csökkenéséhez vezetne. Mint láthattuk az Európai Unióban az élelmiszerekkel, köztük a marhahússal kapcsolatos botrányok az utóbbi időben az e téren meglévő szabályozási rendszer felülvizsgálatát, bizonyos területeken lényeges megváltoztatását követelték meg. Az is egyértelmű, hogy a fogyasztók érdekében a termék-előállítás szabályait csaknem minden esetben szigorították. Ebből fakadóan nagyon fontos tanulság számunkra, hogy az Unióban a versenyképesség csak olyan termékekre vonatkozik, melyek a fogyasztók által megkövetelt minőségi követelményeknek maradéktalanul megfelelnek. Amennyiben termékek – az áruktól függetlenül – nem tudnak megfelelni a kívánalmaknak, akkor vagy már eleve el sem jutnak a fogyasztókhoz, vagy ha el is jutnak hozzájuk, ők nem azt fogják megvenni.

A hazai kereslet, a minőségi tökehús-fogyasztás alacsony szintje talán még nem indokolná a rendszer alkalmazását. Abban az esetben pedig, ha alkalmazásának költsége az árakon keresztül érvényre jutna, az ilyen termék a mostani piaci viszonyok között nem is biztos, hogy elviselné a Séma alkalmazásával járó árnövekedést. Bevezetésénél már csak ezért is nagy körültekintéssel kell eljárni. A termékek sorsa ugyanakkor napjainkban döntő mértékben a piactól, a piaci kondícióktól, a fogyasztók értékítéletétől függ, amire az Unió szabályozórendszerben megjelenő elemek határozottan utalnak. Magyarország hamarosan EU

tagállam lesz, része az egységes belső piacnak, ilyenformán a szabályozók átvétele kötelező lesz számunkra. Ha nem alkalmazzuk a szabályzóelemeket, akkor egyébként is legyengült, megtépázott marhahús szektorunk léte kerülhet veszélybe, hiába a nemzetközi szinten is versenyképesnek ítéltető árelőnyünk. Arra kell tehát törekedni, hogy a rendszer bevezetését és működtetését tegyük minél jövedelmezőbbé az Európai Unió tapasztaltok hasznosítása révén.

4.2.4. A felvásárlás

A vágásra szánt szarvasmarhák értékesítése az utóbbi időben meglehetősen hektikus képet mutat. Az állateladások során a gazdák a pillanatnyi állapotok és lehetőségek szerint hozzák meg döntéseiket, a működő értékesítési csatornák nem jelentenek stabil, kiszámítható piacot, a szerződéses kapcsolatok száma a minimálisra csökkent. A piaci koordináció hiánya a termékpályán továbbgyűrűzve természetesen további problémákat is okoz, illetve az alapokra visszahatva további piaci zavarok forrása lesz. A mezőgazdasági üzemek higiéniai színvonalát illetően szintén vannak problémák. A vágómarhát előállító üzemeknél tett látogatások, a személyes interjúk felhívják a figyelmet az e téren meglévő súlyos hiányosságokra. Esetükben szinte teljes mértékben hiányoznak a minőségügyi és veszélyelemző rendszerek, a gazdák nyilatkozatai szerint további adminisztrációs kötelezettségeknek nem szívesen tesznek eleget, az erre való felkészültség alacsony szinten áll. A készségekkel párhuzamosan a fokozódó követelmények vonatkozásában – leginkább a kisgazdaságokban – a technikai feltételek sem állnak rendelkezésre.

A vizsgált feldolgozóüzemek esetében valamennyi üzem rendelkezett HACCP veszélyelemző rendszerrel, illetve az üzemek 40% alkalmazott ISO minőségbiztosítási rendszert. A kérdőíves felmérés (9. melléklet) elemzéséből kiderül, hogy a vizsgált üzemek alapanyag-szükségletüket döntően élőállat-vágásból fedezik. A vizsgált üzemek összességében, illetve a Nyugat-Dunántúli Régió üzemeiben átlagosan 70%-ot képvisel ez a forma, ami valamelyest alacsonyabb (60%) a kisüzemekben és kissé magasabb (80%) a nagy-, és közepes méretű üzemek esetében. Az üzemek mintegy 70%-a kér az állategészségügyi bizonyítványon kívül más dokumentumokat is, ezek azonban legtöbbször nincsenek összefüggésben a minőségügyi követelményekkel.

A vizsgálatok adatai szerint a feldolgozó kapacitáskihasználás az irodalomban hivatkozottaknál lényegesen magasabb, vágóvonalak esetén összességében 66%-ot tett ki, amely az utóbbi időben tovább javult. A kisüzemek kapacitáskihasználtsága a felmérések szerint jobb, (83%), a nagyüzemeké azonban csak 49%. A Nyugat-Dunántúli Régióban a vágóvonalak kihasználtsága 62%.

Az üzemek zöme minősíti beszállítóit, akik rendelkeznek ISO minőségbiztosítási rendszerrel, azok valamennyien.

A felmérés eredményéből kiderül az is, hogy az import szerepe a feldolgozóüzemek vonatkozásában viszonylag csekély. A kisebb üzemek mintegy 90%-ban használnak fel hazai alapanyagot, a nagyüzemek 70%-ban, a régió üzemei 79%-ban. A régióinkban található üzemek a hazai alapanyag 28%-át szerzik be Nyugat-Dunántúli forrásokból. A vizsgált üzemek esetében a felvásárolt importalapanyag döntően (86,5%) az Európai Unióból származik, ahonnan a húsipari szakemberek szerint megfelelő áron jutnak megbízhatóan, állandó minőséghez. A kisüzemek importalapanyag felhasználása nem volt számottevő. Van olyan üzem is,

amely kizárólag Európai Unió alapanyagból fedezi szükségleteit. Az Unió belpiaci árakat figyelembe véve az export-visszatérítések ebben jelentős szerepet játszanak. Unió tagságunk bekövetkeztével az ilyen jellegű támogatás elmaradásával azonban ezek a források valószínűleg drágábbá válnak, ami nehezítheti ezen üzemek ellátását, ugyanakkor természetesen javíthat a hazai alapanyag belföldi versenyhelyzetén.

4.2.5. Termékpálya koordináció

A címkézési rendszer bevezetésénél külön problémát jelenthet számunkra az ágazat polarizáltsága, a koordinációs kapcsolatok hiánya. Ez alatt nem egyértelműen a termelőket tömörítő új típusú beszerző, illetve értékesítő szövetkezetek hiányát, vagy a feldolgozókat, mint integrátorokat által szervezett vertikális integrációt kell érteni. Sokkal inkább a Séma előzményeit jelentették, és kellő alapot szolgáltatottak az EU-n belüli bevezetéshez és alkalmazásához azok a jellemzően nemzeti szinten alkalmazott minőségbiztosítási rendszerekre épített terméklánc szemléletű koordinációk, amelyek már működő infrastruktúrával, dokumentációs és intézményrendszerrel rendelkeznek. Számos irodalmi forrás foglalkozott annak a kérdésnek az eldöntésével, hogy ki szervezze meg a termékpályát, hogyan valósulhat meg a mindenki igényeit kielégíteni igyekvő koordináció. Mint az irodalmi forrásokból is kiderül, a legtöbben a feldolgozóüzemekben látják a termékpálya összefogására alkalmas szervezetet. A termelők orientációjában valóban jelentős szerepet kell hogy vállaljon a feldolgozó-forgalmazó szféra. Bizonyos területeken azonban, – így például a legfontosabb tényező, az ár megállapításának vonatkozásában – alapvető érdekellentét feszül a két fél között, amelynek feloldása nehezen kezelhető. Az ilyen

típusú koordináció épp ezért nem mindig vonzó a termelők számára és a termékpálya szabályozásban sem töltheti be azt a szerepét, amely a nemzetközi versenyképesség érdekében elvárható.

A beszerzési lánc hosszára, a közvetítők szerepére utal a kérdőív 7. kérdése, amelyből kiderül, hogy a felvásárolt alapanyag 51%-ban származik közvetlenül a termelőktől, illetve 49%-a jut el a kereskedők közvetítésével az üzemekhez. A Nyugat-Dunántúli Régió adatai is hasonló megoszlást mutatnak, kissé eltolódva a kereskedelem javára. (53%) Figyelemre méltó, hogy a vizsgált nagyüzemek 72%-ban kereskedelmi csatornákból szerzik be szükséges alapanyagukat. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a kisüzemek általában közvetlenebb kapcsolatot ápolnak a termelőkkel, miután esetükben az alapanyag 74%-a származik tőlük. Magyarázatot jelenthet erre, hogy a kisvágóhidak 80%-a rendelkezik saját állattenyésztő üzemmel (pontosabban az állattenyésztő üzemek rendelkeznek vágóhidakkal). Érdekes módon emellett náluk is domináns a termeltetői szerződéses forma, amely a nagyüzemeknél az első helyen szerepel a beszállítói kapcsolatokban. Az üzemek integrátori szerepére, hajlandóságukra utal, hogy nagyüzemi szinten mintegy 60%-uknál fordul elő integrátori szerződés, amely a kisebb üzemek esetében már csak 20%-ot tett ki. A régió üzemeinek vonatkozásában ez az arány szintén nagyon alacsony (33%).

Mint az a skót példán látható volt, az ott alkalmazott minőségbiztosítási rendszerben, a speciálisan szelektált skót marhahús olyan minőségügyi elvárásoknak tesz egyidejűleg eleget, amely kompatibilis a megalkotott címkézési sémával és alkalmas a termékpálya megszervezésére. Számunkra a rendszer kiépítését az alapoktól kellene kezdeni és ebben jelentős tételként szerepelne a rendszer megszervezésének, kiépítésének és infrastrukturális hátterének biztosítása. Emellett a későbbiekben természetesen külön anyagi áldozatot jelentene a rendszer működtetésének költsége. Előfordulhat, hogy az EU erőteljes minőségügyi

orientációja háttérben jelentős tényezőként merül fel a WTO tárgyalásokra való tudatos felkészülés, mivel a nemzetközi kereskedelmet szabályzó rendelkezés a „sárga dobozos” – vagyis a bizonyos időszak alatt leépítendő – támogatások közé sorolja a termelői szervezetek támogatását, azok termelésösztönző volta miatt. Éppen ezért már csak ideológiailag és taktikai alapon is indokolható a termelőknek a minőségügy mentén való szervezése. Ezáltal is bővíthető lenne az a kör, melyet Kartali [113] „sárga dobozos támogatások zölddobozossá alakításáról” ír. E szerint a minőségügyi rendszerek képezhetnék a termelői csoportosulások alapjait.

A beszállítói szerződések időtartama döntően valamennyi üzem esetében éves időintervallumra készül, az éven túli szerződések előfordulása az összes megkérdezettet figyelembe véve nem haladja meg a 10%-ot, regionális szinten pedig a 17%-ot. Jellemző még az eseti szerződések kötése, amely különösen a kisüzemek esetében fordul elő gyakrabban, mintegy 60%-ban.

4.2.6. A kibocsátás

A kérdőíves felmérés kibocsátást taglaló kérdéseire adott válaszok alapján megállapítható, hogy a vörös és szárazárak kivételével még a kisüzemeknél is viszonylag széles értékesítési palettával dolgoznak. A vizsgált üzemek, – mint a kérdőív 12 kérdésére adott válaszokból kiderül – túlnyomóan (77%-ban) a hazai piacra koncentrálnak.

Megállapítható, hogy az élőmarha-, és marhahúskivitelünk is jelentős mértékben visszaesett, de még így is az ágazatban tevékenykedők legjelentősebb jövedelmét az export szolgáltatja. Ma még van néhány külkereskedelmi partner, akinek követelményei nem olyan szigorúak a termékek nyomkövetését illetően (pl.: keleti piacok, egyes délszláv államok), ezek száma azonban viszonylag kevés, piaci részesedésük is

jelentősen változó. Másrészt reálisan azt is tudomásul kell venni, hogy belátható időn belül nem tudunk jelentős növekedést elérni hasonló, a világpiaci szívóerőt jelentő közép-, és dél-kelet ázsiai piacokon, vagy az orosz piacon.

A vizsgált üzemek külpiaci értékesítéseivel 57%-ban az EU piac, 33%-ban a közép-kelet-európai országok piacai és 10 %-ban egyéb felvevőpiacok felé orientálódnak. Kisebb üzemek esetében kicsivel jobban a közép-kelet-európai piacok, nagyobb üzemek esetében inkább jellemzően az Európai Unió számít felvevőpiacnak. A Nyugat-Dunántúli Régióban végzett vizsgálat eredménye a nagyüzemi adatokkal esik egybe.

4.2.7. Tovább feldolgozott termékek értékesítésének lehetőségei

Az AKII szakértői által kidolgozott, a 7. mellékletben található számok leginkább a vágómarha előállítás előretörését vetítik előre. Gazdaságfejlesztési szempontból azonban kívánatosabb volna a nagyobb hozzáadott értéket biztosító feldolgozott termékek részarányát növelni. A magasabb szinten feldolgozott termékek irányultsága valószínűsíthetően az Európai Unió lesz, tehát az a térség, ahol a címkézésnek, eredetbiztosításnak nagyobb a jelentősége. Ezek a piacok nemcsak hajlandók megfizetni a bővebb információt, hanem el is várják azt a termékektől! Svédország például 1998. január 1. óta már csak olyan húsokat importál, amelynek van megfelelő származástanúsítása. Emellett az is figyelemreméltó, hogy például a hagyományos piacunknak tekinthető Olaszország önellátottsága ezen termékfélésegekből 66%-os, tehát megfelelő minőségben és áron (mennyiségben!) felkínált termékkel

továbbra is jelen lehetünk azon a piacon.

Mivel, a címkézés a harmadik országból származó marhahústermékekre is vonatkozik, – így a legutóbbi intézkedések szerint például már most a származási ország szerint kell címkézni – így a címkézés már csatlakozás előtt érinti a hazai termékeket. Ahogy közeledünk a Séma kötelező alkalmazásához, a címkézendő információk köre is várhatóan folyamatosan bővülni fog.

Az innováció, a fejlesztés elkerülhetetlen előfeltétele annak, hogy versenyképességünket megtartsuk. Erre kell, hogy ösztönözzön minket az is, hogy az export célpiaci országokban a mennyiségi preferenciák jelentősége csökkent, elsősorban a garantáltan jó minőségű, magas feldolgozottságú termékek iránt van igény.

A marhavágás során keletkező csontos állatfelekkel és negyedekkel a fogyasztó (háztartás vagy vendéglátás) nem tud boldogulni, ezért azokat tovább kell darabolni, igény szerint csontozni. Ez magában a feldolgozóüzemben, hentesüzletben, vagy a vendéglő konyhájában történik. Ezzel szemben az EU-ban, mivel a nyershús romlékony és érzékeny a fertőzésekre, illetve az ipari bontásnak eleve jobbak a higiéniai feltételei, a fogyasztók már legtöbbször az egyes húsrészeket is csomagolva kapják, legtöbbször védőgázban vagy vákuumcsomagolásban. Az ilyen kiszerezésen található címkék segítségével az eredetazonosítás is könnyebben végezhető.

A címkézéssel összefüggő problémák a feldolgozóüzemek belső információs rendszerének hiányosságaihoz érhetők utol (belső számítógépes rendszer-, vonalkódos címkék hiánya), amikor a húsrészek visszakereshetősége a darabolást, csontozást követően az egyes részek megjelölése hiányában csak részben valósítható meg, illetve ugyanez a

belsősegek, a fej esetében szinte kivitelezhetetlen. Természetesen az egyes húsrészek azonosítását megkönnyítené, ha azok külön csomagolása megvalósítható lenne, erre azonban az ágazat több okból nem felkészült:

- a külön csomagolási költségeket, csak egyes nemes húsrészek bírják el,
- a csontozás, végső darabolás legtöbbször az üzemem kívül történik,
- sok helyütt nem áll rendelkezésre a szükséges technikai háttér,

A kérdőíves feldolgozás szerint a vizsgált üzemek 90 %-a nem végez szeletelt/darabolt csomagolt termékértékesítést. A kisebb üzemek jellemzően nem végeznek magasabb hozzáadott értékű termékkiszerezést és a szükséges technológiával sem rendelkeznek. A nagyüzemek közül is csak egynél fordult elő annak ellenére, hogy többségüknél (80%-nál) a technológia rendelkezésre áll. Regionális szinten a vállalkozások felénél áll rendelkezésre a megfelelő technológia. Több esetben azért szüneteltetik az ilyen kiszerezésű termékek gyártását, mivel a hazai fogyasztók még nem szoktak hozzá a szeletben történő vásárláshoz és eleve a drágábbnak ítélik az ilyen jellegű csomagolt termékeket. A nemzetközi tendenciák alapján, illetve az áruházláncok terjedésével, azonban valószínűleg végbe fog menni az átrendeződés ebbe az irányba. A későbbiekben azután segíthetne a külön csomagolt termékek jövedelmezőségén, ha az alapinformációkon kívül valamiféle márkázott vagy tanúsított információ hordozója is lenne a csomagoláson szereplő címke, mivel egy bizonyos vásárlói kör esetében meglesz erre az igény.

A mostani minőségi exporttermékeink között legfeljebb a fél-, és negyed marha, pisztolycomb, feldolgozott kész élelmiszeripari termékek közül leginkább csak száraz-, félszáraz áruk szerepelnek. Valószínűleg

exportpiacainkon is jó eséllyel indulnának a márkázott, csomagolt nemes húsrészek. Stratégiai szempontok alapján tehát javasolható, ezen termékek értékesítésének növelése az exportpiacokon, ahol az ilyen kiszerezések már hosszú idő óta ismertek a vásárlók körében. Ehhez természetesen megfelelő mennyiségű homológ minőségi alapanyag szükséges, megfelelő specifikáció mellett.

4.2.8. Értékesítési csatornák

Az értékesítési csatornák vizsgálatokor kiderült, hogy a legtöbb termék az áruházláncokon keresztül talál gazdára. Amíg az összes üzem esetében ez „még csak” 37%-ot jelent, addig a nagyobb volumenű vállalkozások esetén már eléri az összforgalom 57%-át. Az egyes üzemi adatokból megállapítható, hogy sertéshús esetében ez az arány még ennél is jóval magasabb, a teljes üzemi forgalom akár 70%-át is elérheti [114]. Ezzel meghaladjuk a nyugat-európai értékeket, ahol amellet, hogy a nagy szupermarketek számaránya még nem éri el az 5%-ot, a forgalomból való részesedésük közel 40%-os. Ugyanitt az összes boltok kétharmadát kitevő kis, hagyományos üzletek az összes forgalom 8%-án osztoztak [115]. Amíg Skóciában a marhahús vonatkozásában a szakosodott hentesüzletek meghatározó szereppel bírnak, addig Magyarországon a szuper-, és hipermarket hálózatok játsszák a fő szerepet a termékértékesítésben. Ezekre a kereskedelmi egységekre jellemző, hogy nagy mennyiségben vásárolnak fel homológ minőségű termékeket, lehetőség szerint több árukategóriában. Előfordul, az is, hogy az üzlethálózatok egyre inkább negyedelt marhát kérnek, mivel a darabolást és csontozást saját, e célt szolgáló üzemeikben végzik el. Mint

láthatjuk tehát, az adott feltételekre építve a kereskedelem ezen része már olyan pozícióba került, hogy e téren is diktálnak, ezáltal a magasabb jövedelempozíciót jelentő másodlagos feldolgozási tevékenység is kikerül a feldolgozóüzemek hatásköréből. Az áruházláncok komoly nyomást fejtenek ki beszállítóikra az árak, fizetési határidők, egyéb kondíciók vonatkozásában. Egyértelmű előnnyel származnak viszont az értékesítési és fizetési biztonság-, a jelentős mennyiségű árutételek, egalizálás alapján, illetve a fogyasztók irányába, amely leginkább az ún. „termékfejlesztési kényszer” formájában ölt testet.

A kérdőíves felmérés külön fejezete foglalkozott (16.-26. kérdés) a marhahúscímkézés (eredetbiztosítás) aspektusaival. Ebből kiderült, hogy a megkérdezett üzemek döntő hányada, ezen belül a nagyüzemek valamennyi válaszadója úgy nyilatkozott, hogy tisztában vannak a termékcímkézés lényegével. Azzal együtt, hogy a válaszadók valamennyien megállapították, hogy a kérdéskör hazánkban nem kap kellő figyelmet, néhányan megjegyezték, hogy az erre irányuló szabályozásnak nincs realitása ma Magyarországon. Sokuknál ez azt is jelentette, hogy nem is tartják érdemesnek a kérdéssel jelen körülmények között foglalkozni.

Szinte valamennyi üzem úgy nyilatkozott, hogy a partnerek részéről megnyilvánult a nyomonkövetéssel kapcsolatos elvárás, és a válaszadók 70%-a úgy érzi, hogy üzemükben lehetséges a végtermékszintű nyomonkövethetőség. A Vágóállat és Hús TermékTanács szerint 2002 év végén a valóban EU-s informatikai háttérrel biztosított nyomonkövethetőség feltételeinek mindössze egyetlen hazai vállalat tudott eleget tenni, igaz ők is csak a negyedelt marha esetében. Ez az üzem egyébiránt megtalálható a válaszadók között, a Nyugat-Dunántúli Régió egyik

nagyüzemeként. A többi pozitív nyilatkozat háttérében valószínűleg a FIFO készletezési alapelv szerinti nyomonkövethetőség elérhetősége áll, amely azonban a nyugat-európában elvárt követelményeket nem elégíti ki.

A megkérdezett üzemek jelentős része tervezi megvalósítani a marhahúscímkézés feldolgozóüzemen belüli megvalósítását, azonban aggodalomra adhat okot, hogy a vizsgált vállalatoknak csak 62,5%-a tervezi ezt megvalósítani az Európai Unió csatlakozásunkig (2004-ig, tehát a válaszadást követő két éven belül). Ez komoly problémákat vethet fel a forgalmazás során. Ezért javasolható a nagyüzemek stratégiai terveinek felülvizsgálata, mivel 40%-uk csak 2-5 év között tervezi a szükséges rendszer bevezetését, ami túl késő és komolyan veszélyeztetheti ezen üzemek termékeinek piaci jelenlétét. Szinte valamennyi európai országban kidolgozták a terméktanúsítás és nyomonkövethetőség rendszerét, amely munkálatok általában több évet vettek igénybe. Nem véletlen, hogy miután feloldották a brit marhaexport tilalmat, a francia szakértők úgy nyilatkoztak a brit rendszerről, hogy még nem telt el elég idő az eredetbiztosítási rendszer alkalmazása óta, hogy a kellően meg lehessen benne bízni. [116]. Egy ilyen rendszer bevezetésétől, a folyamatos megbízható üzemelésig általában több év szükséges. Minél később kerül bevezetésre a címkézési rendszer, annál kockázatosabbá válik a hazai termékek piacon maradása. Mint az EU-s tagállamok példáján látható kiforrott laboratóriumi-, szervezeti-, intézményi-, informatikai háttérrel, társadalmi elismertséggel kell a termékpálya rendszernek rendelkeznie a fogyasztók bizalmának elnyeréséhez.

A bevezetéssel kapcsolatban felmerülő problémák közt a kisebb méretű üzemek esetében érdekes módon második helyen szerepel az, hogy a piac jelenleg nem támaszt határozott követelést ezen a téren. Az első helyen azonban, mint ahogy várható volt a pénzügyi, technológiai háttér hiányát említik a válaszadók. Ezeket az infrastrukturális problémák követik.

A rendszer alkalmazásából származó előnyök a legtöbb válaszadó szerint egyértelműen a fogyasztói bizalom növekedésében, valamint a márkázás és marketing lehetőségekben rejlenek. A kisüzemek esetében a válaszadók kiemelik még a beszállítókkal való szorosabb kapcsolattartást.

A kötelező címkézés mellett az önkéntes megoldás mellett is állást foglalt a válaszadók többsége (55%) jelzi, mivel szerintük alkalmazása feltétlen piaci előnyt biztosítana.

Szabályozás kardinális pontja, hogy a két (kötelező-, és önkéntes) rendszert, egyazon rendszer keretei közt volna célszerű működtetni, vagy esetleg elkülönítve egymástól. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) előterjesztésével szemben az Európai Unió példák, illetve a visszaérkező kérdőíves feldolgozás is megerősítette, azt az elképzelést, mely szerint az önkéntesen címkézett információkat is egyazon folyamaton belül célszerű tanúsítani.

Arra a kérdésre, hogy ki lehet alkalmas az ágazati szintű piac szereplőit integráló rendszer megszervezésére és működtetésére, a válaszadók 44%-a az állategészségügyi állomás kereteire épülő szervezetre voksolt, de ugyanennyien szavaztak a Vágóállat- és Hús Terméktanácsra(VHT). A kisüzemek esetében a VHT mellett az állategészségügyi állomás kapta a legtöbb szavazatot, míg a nagyüzemek az állategészségügyi állomás után egyenlő szavazatról biztosították az FVM, az AMC és a VHT

szervezeteit, illetve független minőségügyi szervezet is megemlítenek.

Olyan szervezet létrehozásáról kellene határozni, amely valamilyen szinten függetleníteni tudná magát az egyes említett szervezetek feladat és jogkörétől, ugyanakkor megfelelő képviselést biztosítana valamennyi szervezeten belül. Ez a független testület az említett szervezetek képviselőiből állhatna. Ugyanakkor szükség van olyan nevesített, hatósági és felelősségi jogkörrel rendelkező szervezetre, amely az említett testület iránymutatásai alapján a működésről gondoskodik. A feladatra az állategészségügyi állomás regionális hálózata volna alkalmas.

A hazai intézményrendszeren belül kitüntetett szereppel bír – különösen az Európai Unió csatlakozásunkat megelőzően a források biztosítása vonatkozásában – a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium. Időszerű azonban a minisztériumi feladatkör tisztázása is, az akkreditációt és az attól független ellenőrzéseket végző szervek kijelölése ügyében.

Az élelmiszerbiztonsági szempontok világszerte növekvő térnyerése mellett a rendszer nyújtotta marketinglehetőségekről sem szabad megfeledkezni. Egyelőre csupán egyfajta lehetőségről van szó, mivel az EU-ban is csak 2001-től kötelező a Séma első lépcsője. Miután széleskörű ismertséget élvező szabályozórendszeri elemről van szó, az ottani forgalmazók már az egyik legjelentősebb marketing eszközként tartják nyilván. A rendszer bevezetéséhez és működtetéséhez nyújtható állami segítség jelentőségét még tovább fokozza, hogy az ez alapján nyújtott támogatások a Milleniumi WTO fordulót követően sem okoznának problémát a folyósíthatóság tekintetében.

4.2.9. Minőségügyi rendszerek hazai alkalmazásának lehetőségei a termékkör esetében

Az EU élelmiszerszabályozásának változásait taglaló "Zöld Könyv"-ben megfogalmazták kerültek azokat a célokat, amelyek az egyes termékek, - így különösen a marhahús vonatkozásában a minőségügyi rendszerek alkalmazását indokolták. Többek között ilyenek:

- "Biztosítani a fogyasztók egészségének és érdekeinek védelmét az élelmiszerbiztonság révén."
- "A teljes élelmiszerláncra kiterjedő minőségsszabályozás kialakítsa az elsődleges mezőgazdasági termeléstől a fogyasztó asztaláig."

A felelősség ennek értelmében a termelőket, a feldolgozókat és forgalmazókat egyaránt érinti. Ugyanakkor az általuk deklarált minőség nemcsak elvont fogalomként jelenik meg, hanem minőségügyi rendszerek által garantált, tanúsított formában.

Mint láthattuk, az állatok egyedi nyilvántartása, a származás nyomonkövetése, a termékcímkézés egymást feltételező, egymásra épülő modulok, amelyek a minőségbiztosítási rendszeren belül integrálódnak és valósítják meg a gyakorlatban a minőségi termékellátás termék-lánc szemléletű modelljét.

A minőségbiztosítási rendszerek végső célja a fogyasztók megelégedettsége, amely egyben a gazdasági sikerek kulcsát is jelentheti. Az Európai Unió marhahús vonatkozásában alkalmazott legfejlettebb minőségbiztosítási rendszerei, mint láthattuk három nagyon lényeges vonással jellemezhetők:

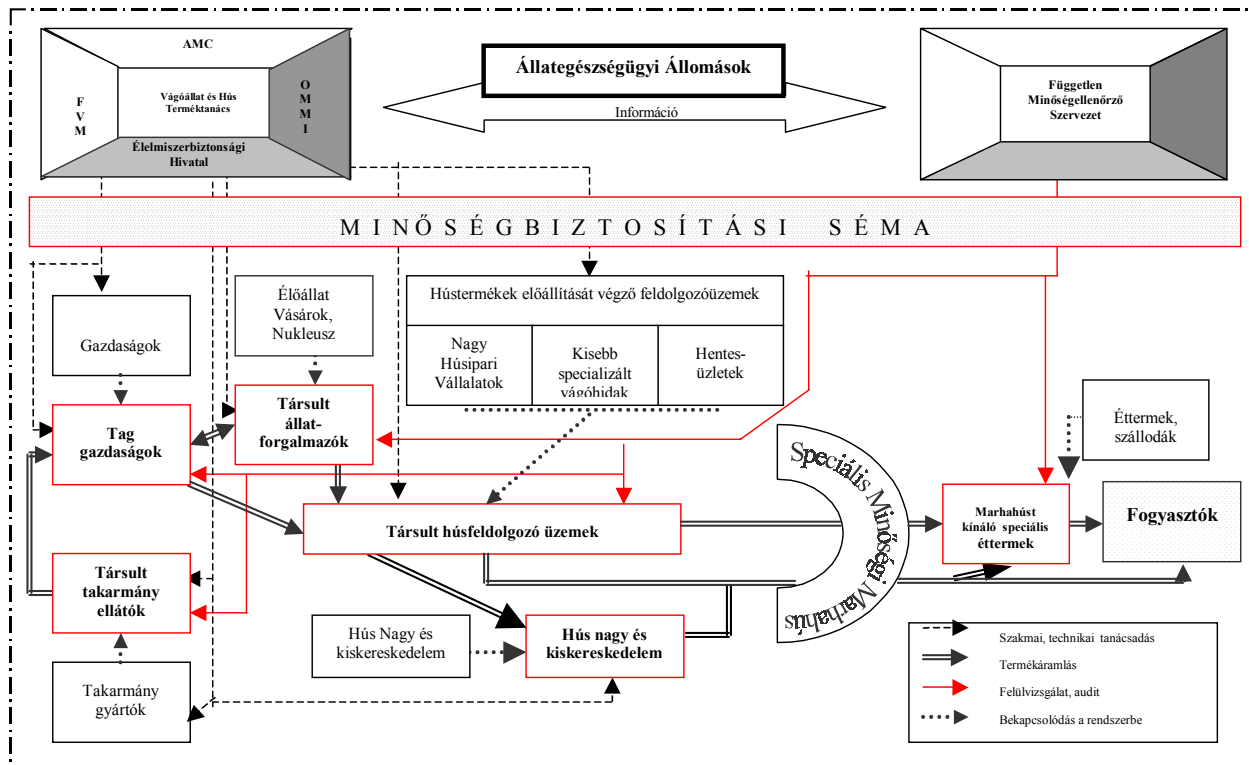
1. az ott alkalmazott sémák a teljes termékpályát integrálják a termeléstől a végső fogyasztóig;
2. nemzeti szinten kerültek kivitelezésre, a költségtakarékosság, az egyértelműség, valamint a nyújtható garanciák bevezetése érdekében;
3. úgy alakították ki őket, hogy lehetőség szerint minél szélesebb szabályozási területet fedjenek le vele, ugyanakkor elkerüljék a párhuzamos tevékenységeket.

A mezőgazdasági üzemek ma már több minőségbiztosítási rendszer közül választhatnak. Az élelmiszertermelésben jól ismert HACCP rendszer például a mezőgazdasági alapanyag-termelők számára is ajánlható, ugyanakkor a minőségtanúsítás megszerzésére az ISO rendszer ad lehetőséget. A Jó Mezőgazdasági Gyakorlat (GAP), Jó Gyártási Gyakorlat (GMP), Jó Higiéniai Gyakorlat (GHP), Jó Laboratóriumi Gyakorlat (GLP) rendszerek növelik a biztonságot, így az élelmiszer-előállításban résztvevők számára feltétlenül ajánlhatók, például a skót Séma kapcsán taglalt tényezők szerint.

Mivel az ágazat jelentős mértékben exportorientált és emellett a fogyasztói elvárások a többi hasonló termékhez képest is nagyon magasak, ezért a minőségbiztosításról nem mondhatunk le. Amennyiben megfelelő szervezet áll rendelkezésre a termékpálya szervezéséhez, amely képes ellátni a menedzsment feladatokat, abban az esetben akár egy magasabb szintű például TQM minőségügyi rendszer is megszervezhető.

Minőségügyi rendszerek bevezetését, működtetését eleinte ajánlásokban fogalmazták meg a Közösség országaiban. Először Nagy Britanniában éppen a marhahús kapcsán írták elő kötelező jelleggel minőségügyi

rendszerek alkalmazását az ellátó lánc valamennyi tagjánál [117]. Magyarországon általában a mindennapok üzleti gyakorlata hat kényszerítő eszközként ezen a téren. A minőség üzemi, vállalati szinten jelenik meg. Az élelmiszerszabályozás jogi harmonizációja teljesnek mondható, van megfelelő Élelmiszer törvényünk (1995. évi XC. törvény), Élelmiszerkönyvünk (Codex Alimentarius) illetve léteznek az ebben foglaltak végrehajtását elősegítő rendeletek is. Egyes élelmiszeripari szakemberek szerint azonban éppen a betartásuknak nem sikerül mindig érvényt szerezni. A hazai viszonyok lemaradását tükrözi az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának élelmiszerhigiéniai feltételeiről szóló 17/1999 FVM-EüM rendelet is például, amely 2002., illetve 2003. január 1-től teszi kötelezővé HACCP-rendszer alkalmazását az élelmiszer-előállítóknál és forgalmazóknál. Az előzőekben leírt minőségbiztosítási sémák alapján összeállított hazai ágazati rendszer modelljét a 23. ábra szerint célszerű megvalósítani.

Az integrált marhahús termékpálya rendszermodell rendszer lényegi jellemzői:

1. Az adott minőségbiztosítási rendszerhez a termékpálya résztvevői önkéntesen csatlakoznak.
2. A tömörülés szervezeti formáját tekintve alapvetően nonprofit közhasznú szervezetként, egyesületként, esetleg olyan új típusú szövetkezetként működhet, amelyet Szabó G. [119] vertikális koordinációt taglaló írásában elemez.
3. A létrehozandó rendszer háromszintű szervezeti keretben működhet. Első szintjét, – a rendszer informatikai alapját az OMMI, illetve a már tárgyalt SZIR rendszer továbbfejlesztett változata képezné. A további feladatok ellátása érdekében célszerűnek látszik a SZIR kiterjesztése egy úgynevezett címkézési modullal, amely a rendszer működéséhez szükséges speciális feladatok összehangolt elvégzését tenné lehetővé. Az informatikai alapmodult képező váz tehát rendelkezésre áll, a továbbiakban igazából a működését segítő döntésekre, a működő hálózat kialakítására, illetve a megbízható inputadatok rendszerbe-integrálásáról kellene gondoskodni. Össze kell kapcsolni a regisztrációt, a vágóhídi minősítést, egyéb, a feldolgozással összefüggésben üzemeknél képződött adatokat, az állatmozgásokat, a különféle kifizetéseket, támogatásokat, kampányokat, ellenőrzéseket és szankciókat. Ennek révén a rendszer alkalmassá válhat stratégiai döntések meghozatalára, a tenyésztők számára pontosabb tenyészérték-bebecslések elvégzésére, a termelők és döntéshozók előrelátásának biztosítására. Mindehhez azonban szükség van olyan, az adatok átjárhatóságát biztosító interfészek („kapuk”), kialakítására amelyek a folyamatos és

zökkenőmentes adatáramlást lehetővé teszik az egyes modulok között.

Vizsgálatok alapján egyértelműen a rendszer szűk keresztmetszetét képezheti a címkézési rendszer és a termékpálya megszervezésénél a termelő és feldolgozó szektorban hiányzó informatikai háttér. A rendszer komplex megoldásaként erre a célra kitűnően alkalmazhatók lennének azok a napjainkban főként egyes nagyvállalatoknál használt integrált vállalatirányítási rendszerek, amelyek az egyes tagvállalkozásokra történő kiterjesztésével, adaptálásával, biztosítható lenne:

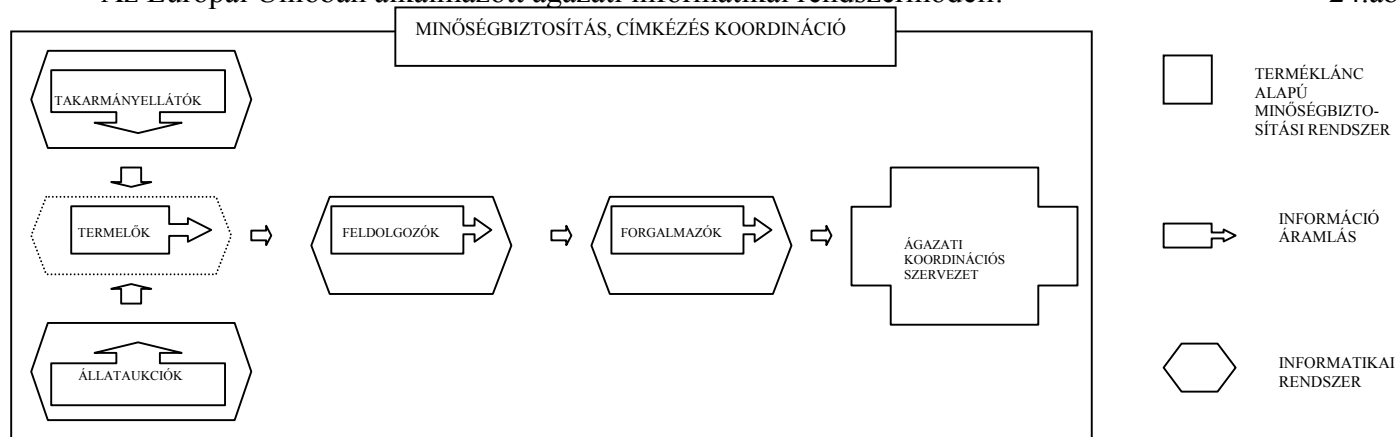
- az egyes termékpálya szintek (termelés-feldolgozás-forgalmazás), illetve piaci szereplők közti kommunikáció;
- teljes és hatékony információáramlás (B2B Business to Business, B2C Business to Consumer);
- a rendszer dokumentációja;
- a termékpálya menedzsment feladatok;
- controlling (pl.: egyes promóciók hatékonyságának értékelése, egyes szintek közti forgalom mérése, hatékony termékallokáció, stb).

Néhány az elektronikus kereskedelem aspektusait taglaló, így például Gábor és Stauder e témában megjelent [121] írásukban is előfordul, hogy tévesen értelmezik a fenti (B2B, B2C) kifejezéseket. A hazai viszonyokat szem előtt tartva felteszik a kérdést: miszerint a B2B mint "egyenrangú" felek kapcsolatát jellemző megoldás hogyan alkalmazható a jelen termékpályát jellemző körülmények között. Tudnunk kell azonban, hogy ezen megoldások, mint vállalkozások közötti üzleti kapcsolatok csak a

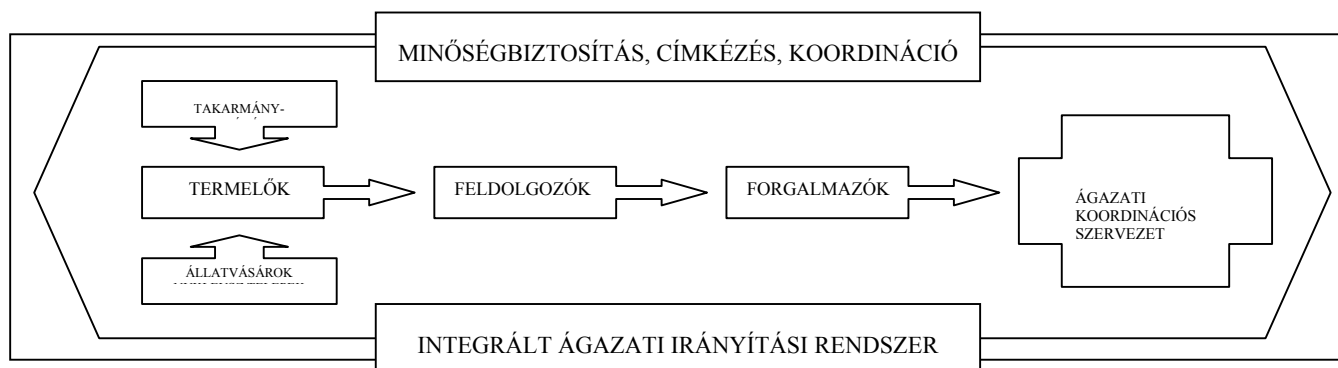
termékáramokhoz kötődnek, esetenként anya-leányvállalatok vonatkozásában jelentenek ennél többet. Egyfajta közös nyelv, amely a kompatibilitást, hatékony információáramlást, adott esetben a minimális papírfelhasználással működő dokumentációs háttérrel biztosítja. Épp ezért az ilyen integrált programokra épülő termékpálya-koordináció többet jelentene a Közösségben alkalmazott ágazati koordinációnál (24. ábra). Igaz, hogy ott már rendelkezésre áll egyfajta informatikai háttér, de az egyes szinteken alkalmazott programok legtöbbször nem kompatibilisek egymással, illetve a rendszer szempontjából, a tagszervezetek gyakran önálló „szigetekként” működnek ebből a szempontból a rendszeren belül. Az előzőekben vázolt hazai rendszer gyakorlatilag egy központi program létrehozásával épülne fel, ahol a tagszervezetek e program felhasználóiként, önálló, független „user-ként” integrálódnának a központi adatbázishoz. A user szintű hozzáférések beállítása lehetővé tenné az üzleti titkok megőrzését az önálló működést. A központba továbbított adatok szükség szerint szűrhetőek, illetve agregálhatóak lennének. Ez szintén alapja lehetne a programok finanszírozásának, vagyis minél bővebb információ szolgáltatására hajlandó valaki, annál nagyobb mértékben lehetne külső forrást igénybe venni a program megvalósításához. A rendszer további előnye, hogy a tagszervezeteknek nem egy teljes kompatibilitást biztosító programra kellene beruházniuk, hanem egy központba telepített programlicenzhez kapcsolódva bevonásuk csak egy-egy felhasználó bővítést jelentene.

Az Európai Unióban alkalmazott ágazati informatikai rendszermodell:

24.ábra

Magyarországon alkalmazható ágazati informatikai mintamodel:

Forrás: saját vizsgálat

Az ehhez szükséges pénzügyi háttér közösségi (pl. Phare, Ispa), illetve hazai (pl. agrárgazdasági célok támogatási rendszere, Széchenyi terv) forrásokból biztosítható volna, és mint láthattuk az Unió tagállamaként az erre fordítható pénzügyi keretek még kiterjedtebben állnának rendelkezésre.

4. A rendszer második szintjét, a rendszer további céljai határozzák meg, így: az állategészségügyi és higiéniai felügyelet. Épp ezért a szakmai felügyeletét, működtetését az állategészségügyi állomások hálózata láthatná el (– mivel, mint Biacs [120] is írja, az élelmiszerbiztonság a piacgazdaság keretei között is főként hatósági feladatot jelent) azzal a kiegészítéssel, hogy szakértőikből, a felállítandó Élelmiszerbiztonsági Hivatal, a TermékTanács és az agrártárca képviselőiből létrehozott testület, mint szakmaközi szervezet tenné meg ajánlások kidolgozását.
5. A harmadik szinten a fogyasztók bizalmának erősítése mellett a marhahús termékek promócionálása, a marketing munka szervezése áll. Ennek a területnek a felelőse a felállítandó testületen belül az Agrármarketing Centrum.
6. A minőségbiztosítási rendszer megfelelőségének igazolása, tanúsítás a rendszer felülvizsgálata (auditja) alapján történik. A belső auditot maga az üzem végzi. A külső auditot valamely független harmadik fél. A tanúsító szervezet valamely pártatlan és független állami vagy magán-szervezet lehet, amely megfelelően felkészült és megbízható ahhoz, hogy tanúsító rendszert működtessen, amelyben az összes érdekelt fél képviselete biztosítva van. Megfelel az MSZ EN 45012 szabvány előírásainak, akkreditációját Magyarországon az 1995. évi XXIX.

tv. értelmében a Nemzeti Akkreditáló Testület, vagy valamely nemzetközi akkreditáló testület végezheti.

7. A rendszer alapvetően az ISO 9000 szabványsorozatra, a HACCP veszélyelemző rendszerre épülne, emellett alkalmazná a Jó Gyártási Gyakorlat (GMP) és a Jó Mezőgazdasági Gyakorlat (GAP) és a Jó Higiéniai Gyakorlat (GHP) Kódexét a fogyasztó központú TQM-et.
8. A folyamatban részt vevő szállítóknak, takarmánygyártóknak, a tenyészalapanyag biztosításáért felelős telepeknek, az állatkereskedelem színtereinek szintén rendelkezniük kellene valamely minőségbiztosítási-, vagy veszélyelemző rendszerrel.
9. Elsőrendű feladatai közé tartozna az állategészségügyi-, a higiéniai-, és állatjóléti intézkedések betartatása; a környezet-szennyezés, kémiai szerek maradványainak ellenőrzése.
10. A vázolt minőségügyi rendszerre épülő szövetség megalakulása esetén, a minősítés lényeges kritériuma lehet, az hogy a beszállító tagja-e a szervezetnek. A beszállító tagsága egyfajta egyszerűsített szállítói értékelést jelenthetne
11. A részvétel szakmai súlyát és működési bázisát a tagok anyagi hozzájárulása segítené.
12. A tagság valamilyen szinten (pl.: a takarmány-, a tenyészalapanyag beszerzés, részben az értékesítés során) az önállóság bizonyos feladásával, korlátozásával járna. A tenyészalapanyag, beszerzése, forgalmazása terén új intézmények felállításával is számolni kell. A nyugat-európai példák alapján, a nagybani piacok mellett működő állataukciók, illetve a már működő intervenciók telepek teremtenének ellenőrzött-, és minőségi-, továbbá az esetenként itt elérhető magasabb ár révén a

termelőknek megfelelő finansziális alapot. Az első időszakban határozottabb állami szerepvállalás is elképzelhető, például a magasabb minőségű terméket produkáló fajták tenyésztésének elősegítése érdekében.

13. Az alapanyagtermelő üzemekhez hasonlóan a megfelelő felkészültségű feldolgozóüzemeknél a meglévő minőségügyi rendszereikre támaszkodva további regionális specializáció képzelhető el a minősítések, a specifikáció és a speciálisan kialakított technológiai vonalak színvonalára építve.

14. Részvétel esetén a követelmények be nem tartásából fakadó szankciókkal kell számolni.

Az tagságból fakadó főbb előnyök:

- értékesítési biztonság;
- egységes fellépésből származó alkupozíció erősödése kül-, és belpiacon egyaránt;
- közösségi marketing, egységes promóciós tevékenység,
- tagok számára hozzáférhető naprakész információs adatbázisok;
- védjegyek, márkajelzések használata;
- prémium árak elérhetősége;
- könnyebb hozzáférhetőség hazai és Európai Unió forrásokhoz;
- közvetve országos kereslet és kínálat élénkülés;
- folyamatos minőségjavítás;
- folyamatos képzési lehetőség.

A minőségbiztosítási rendszerek kialakításának és a tanúsítás megszervezésének a hazai húsipari cégek jelentős része időben eleget tett. Ezek a vállalatok általában azokból a nagyobb feldolgozóüzemekből

kerültek ki, akik már korábban is bejáratott főként nyugat-európai, USA-beli kapcsolatokkal rendelkeztek, és piaci jelenlétük feltétele volt ezen rendszerek alkalmazása. Ebből kifolyólag a rendszerek többségénél inkább a formális megfelelés dominált és csak később jelentkezett az igényes és tudatos vezetői hozzáállás. Lényeges megemlíteni továbbá, hogy a másik oldalról az ISO 9000 szabványok sokhelyütt lényeges elemei voltak a vezetői rendszerszemlélet kialakulásának.

4.2.10. Védjegyek alkalmazásának lehetősége

A jóléti államokban az élelmiszerfogyasztás meghaladja a mindennapok szükségleteinek kielégítését. Az étkezések során egyre inkább a következők dominálnak:

- a különlegességek keresése,
- az érzelmi attitűdök, és
- a társadalmi kapcsolatok.

A hagyományos termékek iránti igény változása adta a lehetőségét ahhoz, hogy a figyelem az erőforrások területén is a különleges termékekre irányuljon. A keresletben új szegmens jelentkezett: a fogyasztók a helyi, regionális termékek vásárlását preferálják, amivel egyúttal az adott régiót, a régió termelőit is támogatják. A regionális jellemzőkkel bíró termékek előállításával mellett szól az is, hogy ezek fogyasztása egyes irodalmak szerint [122] korántsem korlátozódik az adott régióra.

Annak érdekében, hogy a magyar termékek egyenértékű védelmét tudjuk biztosítani az EU piacán, alapvető feltétel volt a vonatkozó EK-rendelettel összeegyeztetett magyar szabályozás kialakítása. Ennek első

lépéseként a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló törvény elrendelte, hogy kormányrendelet készüljön a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek földrajzi árujelzőinek oltalmára vonatkozó részletes szabályokról. Ez a rendelet az FM és a Magyar Szabadalmi Hivatal gondozásában készült és mint 87/1998. számú Kormányrendelet a már elemzésre került EEC 2081/92 számú Uniós Tanácsi rendeletet honosította.

A jogszabály szerint lajstromozott termékeket közléteszik az FVM hivatalos lapjában, a termékleírás pedig felvételre kerül a Magyar Élelmiszerkönyvbe.

A védett földrajzi árujelzők használatának ellenőrzését szintén a területileg illetékes állategészségügyi és élelmiszerellenőrző állomások végzik, ennél fogva a védjegyezés is kezelhető a vázolt rendszeren belül.

A különleges élelmiszerekkel foglalkozó 2082/92 számú Tanácsi rendelet célja főként az elmaradott térségek hagyományos termelési módszereket alkalmazó termelőit támogatni abban, hogy a piaci versenyben fenn tudják tartani tevékenységüket, hozzájárulva ezzel az adott tájegység hagyományainak megőrzéséhez, a vidék foglalkoztatási gondjainak enyhítéséhez, a vidéki turizmus fellendítéséhez. A korábban már ismertetett Uniós védjegyet a magyar élelmiszerjog harmonizációja keretében az 1/1998. FM-rendelet honosította

A hazai jogi környezet tehát lehetővé tenné egyes régiókhoz, földrajzi eredethez köthető termékeknek a fentebb említett – az Unión belül is kompatibilis – rendszerek alkalmazását. Ezeknek a lehetőségeknek a kiaknázása ismét csak a hazai marhahús termékpálya résztvevőin múlik. Kis ország esetében, meglehetősen alacsony állományi létszám mellett valószínűleg a skót példához hasonló, a nemzeti minőségbiztosítási rendszerekre építve volna érdemes egy országos programot indítani.

Egyik lehetőség a Minőségi Magyar Marhahús program, ahol a termékspecifikáció elkészítésénél törekedni kellene a 87/1998 kormányrendelet szerinti védettség megszerzésére. Emellett egyes régiókban az 1/1998 FM rendelet szerinti, egy hagyományos termékkört preferáló Magyar Szürke Marha Program, vagy Magyartarka Program indítása képzelhető el, amely termékspecifikációnak elengedhetetlen része volna a hazai marhahústermelés történetének egyidejű dokumentálása. Nem túl biztató, hogy a kérdőíves válaszok szerint a válaszadóknak csupán 30%-a ismerte a honosított Európai Unió minőségi védjegyeket, szinte kizárólag csak a nagyobb feldolgozóüzemek képviselői. A kisebb volumenű, diverzifikált termelésre képes üzemek vezetői, akik a leginkább koncentrálhatnának termékfejlesztéseik során a specifikumokra, nincsenek tisztában az ebből fakadó lehetőségeikkel.

E programokat egészítheti ki, illetve kitűnő előzményként funkcionálhat az EUROTERRORS Programba való bekapcsolódás is. Az Agrármarketing Centrum munkatársai ennek alapján hozták létre és működtetik a Hagyományok, Ízek, Régiók (HÍR) programot, amely összegyűjti mindazokat a tájjellegű hagyományos élelmiszereket és termékeket, amelyek erősítik hírnevünket és nemzeti jellegzetességeink jobb megismerését a világban. Az e címen összegyűjtött termékek köre [123] nagyon változatos, azonban országos szinten sem jellemzőek köztük a marhahústermékek. Bekerültek a gyűjteménybe azonban a magyar szürke szarvasmarha, illetve a magyar tarka szarvasmarha fajták. A gyűjtemények régióként kerülnek összeállításra. A program támogatottsága meglehetősen széleskörű, miután eredményei sokféle módon hasznosíthatók. Átala a kereskedők szélesíthetik kínálatukat, éttermek ajánlhatnak régi specialitásokat, a terjedőben lévő vidéki

turizmus vendéglátói hiteles ételekkel segíthetik a vidék megismerését, jól harmonizálható napjaink népszerű nemzetközi és hazai hagyományok ápolását segítő irányzataival. Emellett a program jelentőségét növeli, hogy a nemzeti gyűjtemények könyv formájában való kiadásán túl az európai adatok egy közös adatbázisban is megtalálhatók lesznek. Mindezek fényében – mivel még le nem zárt gyűjteményről van szó –, javasolható hogy a két hagyományos magyar marha fajta, hagyományos marhahústermékei is kerüljenek felkutatásra és ismertetésre, mivel a gyűjteményből származó gyakorlati előnyök számunkra hatékonyan igazán csak akkor volnának kiaknázhatók. Mivel a kérdőíves felmérés e tekintetben nem hozott eredményt, a tenyésztőszervezetek bevonása szükséges e termékkör leírásához.

A rendszerváltás során bekövetkezett gazdasági változások a gazdálkodó szervezetek számának rohamos megnövekedése, a privatizációs változások és a nemzetközi jogi szabályozásban bekövetkezett változásai az elmúlt időszakban újra aktuálissá tették a védjegyjog modernizálását. E megjelölések a piacgazdaságban az iparjogvédelem egyéb tárgyaihoz hasonlóan piacteremtő-, fenntartó- és fejlesztő- eszközök, amelyek jelképként gyakran erősebben hatnak a fogyasztói képzeletre, mint a száraz tények.

Az új évezred küszöbén Magyarországot is megérintette az a nosztalgikus hangulat, amely Európa nyugati felében már hosszabb idő óta virágzó üzleti előnyöket okoz a gazdaság szereplőinek. Az előző részben bemutatott 2081-2082/92 EU rendeletek pontosan ezt a hatást alkalmazzák a marketing sajátos eszköze által. A védjegyek felhasználása Magyarországon is fontos stratégiai eszköz lehet a nemzeti, regionális, vagy kontinensközi versenyben egyaránt.

Ahogy a külső és belső marketing egymástól nem választható el: a belső

piacok védelme és az export fejlesztése egymást erősítő folyamatban valósítható csak meg. Ha több évtizedes távlatból nézzük, termékeink külpiazi értékesítése elválaszthatatlanná vált olyan közismert védjegyeinktől, mint például a Herz, a Pick, az Egri Bikavér, a Tokaji és másoktól. Termékeink hagyományosan jó minősége tehát már ismertséget és egyúttal elismertséget is hozott a hazai termelőink termék-előállítóink számára, amelyre építve hatékony marketingprogramok szervezhetők. Amennyiben az eddig ismertté vált védjegyeket, árjelzőket megfelelőképpen tudjuk összehangolni, egyértelműen piaci pozíciók megerősítésére, új piacok meghódítására nyílik lehetőség.

A védjegyek felhasználását a külpiacon döntően befolyásolta a külkereskedelmünk szerkezetének átalakulása. Míg korábban a KGST kontingentált, rögzített áras, hosszú távú szerződéseiben nem maradt önálló mozgástér, nem volt szükség a marketing- és reklámtevékenység folytatására sem, addig a kilencvenes évektől a fejlett ipari országok piacán az igényesség, az alkalmazkodóképesség, a gondos marketing-munka, az erőteljes reklámozás, a tetszetős csomagolás és az oltalom alatt álló védjegy elengedhetetlen az értékesítéshez, a piaci versenyképességhez.

Az előzőekben tárgyalt sémák és védjegyek alkalmazásával felmerülő költségeknek köszönhetően további árnövekedésre lehet számítani. Megéri-e alkalmazásuk, miközben a nemzetközi versenyképesség meghatározó tényezője még mindig az ár? A látszólagos ellentmondás feloldható. A távolabbi országokból érkező extenzív állattartásból származó olcsó marhahússal szemben valószínűleg a hazai termelés sem lesz hosszú távon versenyképes. Egyes piacokon az alacsony áru termékhez a fogyasztóknál az alacsony minőség képzelet társul, a hazai és régióbeli termelőinknek éppen ezért a magas minőségi igényeket

kielégítő garantált, védjegyezett termék-előállításra kellene törekedni a fajlagos költségek relatíve minél alacsonyabb szinten tartásával.

Ennek alapjául szolgál az, hogy a nyugat-európai fogyasztók körében egyre erőteljesebb az igény a nyomkövetett, natúr, vagy biotermékek, a hagyományosan speciális termékek iránt. Ezeknek a termékeknek előállítása közben keletkező többletköltségeket hajlandók a vásárlók egészségük érdekében magasabb fogyasztói árakban elismerni. Erre építve továbbra is az a következtetés adódik számunkra, hogy a termékpálya összefogásával, a megfelelő fázisok koordinációjával, megfelelő időben bevezetett sémák, hatékony marketingtevékenység, ország-imázs építéssel érhetők el tartós piaci sikerek az igényes piacokon. Stratégiák kidolgozásánál éppen ezért szükséges elvégezni a célpiacok vizsgálatát termékeink pozícionálása érdekében.

Bármilyen minőség-ellenőrző, minőségsszabályozó rendszerről legyen is szó, minden esetben felmerül a kérdés, hogy a rendszer bevezetésére, létesítésére és működtetésére fordított ráfordítások megtérülnek-e. Az ár egyik oldalon bevétel (a felvásárlási ár a termelők, a fogyasztói ár a feldolgozók, forgalmazók oldaláról), amely megfelelő jövedelem tartalmat kell, hogy garantáljon, a másik oldalon ugyanez az ár (felvásárlási ár a forgalmazók, a fogyasztói ár a fogyasztók szintjén) ráfordítás is egyben, amelyek csökkentésével érhető el jobb piaci pozíció, versenyképesség. A rendszer akkor tudja szerepét megfelelően ellátni, ha racionális jövedelem allokáció révén e kettős funkciójának eleget tud tenni. Hangsúlyozni kell, hogy éppen ezért az árak sem önmagában értelmezendők, mivel ténylegesen az ár-érték aránya a meghatározó. Ez az alapja annak, hogy az egyes országokban a marhahús árainak megállapításánál bizonyos árprémiumok elérésére van lehetőségük, amely különösen közép-, illetve hosszú távon jelent előnyt.

A minőségügyi rendszerek, védjegyek és árujelzők alkalmazásából fakadó költség-, és árnövekedést korlátozottan még képes lenne az ágazat elviselni az Európai Unióval szemben meglévő árelőnyünk ismeretében. Úgy is mondhatnánk az Unióval szembeni versenyelőnyünk ma még rejt magában tartalékokat. Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal, hogy nemzetközi, világpiaci kitekintésben ez az árelőnyünk már sokkal korlátozottabb.

A gazdálkodó szervezetek körében végzett felmérésből származó vállalati vélemények szerint a márka és védjegyhasználat egyértelműen árbevétel növelő hatású, az értékesítés mennyiségi növelésére, sőt a konkurencia visszaszorítására is alkalmas. A kapott válaszokból azonban az is jól látszik, hogy van még mit tenni ezen a téren. Amíg ugyanis az összes válaszadó közül mindössze egy jelezte, hogy márkázott marhahústerméket gyártanak, addig védjeggyel védett oltalomban részesülő termék egyetlen válaszban sem fordult elő. A védjeggyel ellátott áru értékesítésénél, a magasabb árbevétel elérésénél a fogyasztó belső meggyőződése, a védjegyhez való pszichológiai kapcsolat meghatározó. Az árbevétel-növelő hatás révén jelentősen megnő a védjegyek és a védjegyekkel rendelkező vállalatok értéke. Ennek érvényesítése nagyban függ a szervezet marketing tevékenységétől.

Globalizálódó világunkban a külföldre irányuló propagandának egyszerre kell a hamis általánosításokkal leszámolnia (pl.: egyes nemzetközi piacokon jellemző „keleti blokk szemlélet”), és a termék, illetve ország image építését szolgálnia. Ennek egyik hangsúlyos eleme lehetne a szigorú magyar minőségi követelmények megismertetése.

A kiemelkedő minőség az erős konkurenciában csak folyamatos és nemzeti méretekben menedzselt márkával, védjeggyel kerülhet pozícióba. A különféle minőséget garantáló állami védjegyek

harmonizálása és a vevővel való tudatosítása folyamatos kontrollt igényel (pl. Kiváló Áruk Fóruma, Gutes aus Ungarn-védjegy, AMC védjegy, a Rendszeresen Ellenőrzött Kiváló Magyar Termék, Márkázott Hústermék), aktív propaganda mellett. A holland példa is megmutatta, hogy a nagyszámú védjegy-, eredettanúsítási-, és minőségbiztosítási rendszer a várt célokkal szemben sokszor épp az ellenkező hatást fejt ki. A fogyasztókat érő nagy mennyiségű, sokszor rendszertelen információ legalább akkora zavarokat okozhat, mint az információ hiánya. Ezért a marketing eszközeinek felhasználása nagy körültekintést igényel tőlünk, mert könnyen fogyasztói érdektelenség lehet az eredménye. Célszerűnek látszik ezért a meglévő védjegyek felülvizsgálata, a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott standardizálás elvégzése.

4.2.11. A biológiai, ökológiai marhahústermelés hazai lehetőségei

Az extenzív módon megvalósított marhahústermelés jellegéből fakadóan kiválóan megfeleltethető a szigorúbb környezetvédelmi előírásoknak, akár az ökológiai termelésnek is. Ökológiai termelés alatt a környezeti adottságok harmonikus használatán alapuló termék-előállítási műveleteknek a vonatkozó szabályok megfelelő betartása mellett végrehajtott összességét értjük, az idevonatkozó rendelet szerint.

A végterméktípusú ellenőrzés azonban ebben az esetben sem lesz elegendő annak megállapítására, hogy a bioterméket valóban a biotermelésre vonatkozó szigorú előírások alkalmazásával állították-e elő. Hatékony ellenőrzésnek csak a biotermelés minden fázisára kiterjedő, rendszeres ellenőrzés tekinthető, és ez képezheti alapját a biotermékek tanúsításának.

A szektor fejlődésének mozgatóit a szakértők abban látják, hogy folyamatosan növekednek a fogyasztói elvárások a termékek nyomonkövethetősége vonatkozásában. A fogyasztók körében általánosan megfigyelhető környezettudatosság és a környezet-védelmi elvárások növekedése szintén az organikus gazdálkodás elterjedését segítik elő. Emellett az Európai Bizottság által a CAP úgynevezett "zöldesítése" során megalkotott szabályzók szintén jelentős szerepet játszanak az organikus termelés támogatásában. A CAP reformok háttérben az egyik vezető irányzat a fenntarthatóságot, mint a vidékfejlesztés alapelvét képviseli a környezetbarát gazdálkodási módszereken keresztül.

Az elmondottak alapján nem véletlen, hogy a Közösség az organikus gazdálkodás legjelentősebb részarányt (a gazdaságok 9,4%-a) képviselő tagállam éppen Ausztria. Az ottani mezőgazdaság szerkezete, a jellemzően kedvezőtlen adottságú térségek nem teszik lehetővé a nagy volumenű árutermelő típusú gazdálkodást. A vidéki emberek helyben tartására szinte egyetlen megoldásaként kínálkozott a specifikumok termelésének-, benne az organikus gazdálkodás fellendítése. Így lehetett megővni a vidéki létformát, így lehetett bevonni a legtöbb közösségi forrást, így lehetett biztosítani a helybeliek magasabb jövedelempozícióját. A hazai adottságok ettől jelentős mértékben eltérnek, ezért az ágazati fejlesztés, az ökológikus termelés részarányának meghatározása alkalmával ezt célszerű figyelembe venni.

Az organikus gazdálkodás előnyei a következőkben foglalhatók össze:

- általa magasabb piaci ár érhető el;
- a helyben végzett feldolgozás, direkt értékesítés az értékesítési láncot rövidíti;
- a termőterület kevésbé intenzív használata valósítható meg;
- általában kisebb környezetterhelést jelent;

- a mezőgazdasági termékek egy harmonizáltabb kereslet-kínálat egyensúlya valósítható meg;
- perspektivikus termelési módszer, pozitív szabályozórendszeri hozzáállás;
- jól harmonizálható a fenntartható-, állatvédelmi előírásokat is figyelembe vevő gazdálkodással;
- az ökológiai gazdálkodás sok olyan – nem a vállalkozás szintjén jelentkező gazdasági – és egyéb pl.: környezetvédelmi – előnnyel jár, amely nehezen mérhető és számszerűsíthető.

A gazdaságok szintjén természetesen az irodalmi feldolgozásban e témakör kapcsán már érintett árprémiumok lényegesek.

Ezek a számok a Nyugat-Dunántúli átlagot reprezentálják a külföldi, tanulmányutak során ennél magasabb arányok is előfordultak Ausztria és Olaszország esetében (42%, 20%). Hazai, a Nyugat-Dunántúli Régióban található üzem esetében ez az érték 25-35 %. A számok védelmében említhető még, a környezetbarát technológiák alkalmazása, illetve eleve magasabb árfekvésű termék lévén az elérhető prémium is nyilván relatíve kisebb. Ugyanakkor a prémium trendjének alakulását vizsgálva szintén megállapítható, hogy a kilencvenes évek közepétől a már ismert tényezők miatt növekvő tendenciát figyelhettünk meg. A fogyasztói tendenciák és az új szabályozás ismeretében természetesen ennél még kedvezőbb lehetőségekkel is számolhatunk. Magyarországon az eleve alacsony belső fogyasztásnak, illetve a jellemzően biotermékeket fogyasztó réteg még alacsonyabb húsfogyasztásának köszönhetően e termékkör hazai perspektívái rövid távon nem túl kedvezőek. Azok az országok esetében azonban, akik belső termelésből nem képesek az ilyen jellegű termék fogyasztóit ellátni, illetve mivel néhányan közülük tipikusan importból

fedezik e szükségletüket a hazai termékek exportlehetőségei jóval kedvezőbb kilátásokkal kecsegtetnek.

Az előnyök mellett bizonyos hátrányok is meg-fogalmazhatók, amelyek figyelembevétele feltétlenül indokolt. Így mindenképpen számolni kell azzal, hogy az organikus termelési módszer alkalmazása esetén:

- a felvevő piac növekvő, de csak szűk fogyasztói kört foglal magába;
- alacsonyabb hozamok érhetők el;
- speciális állatállományt igényel;
- a folyamatos ellenőrzés költségei magasak;
- a kezelésekhez felhasznált anyagok sokszor drágák;
- az átállási időszak problémás;
- a teljes gazdaság átállása esetén a munkaerőigény, az élők munkafelhasználás növekszik;
- a hazai agrártámogatási rendszeren belül jelenleg alacsony részarány (0,3%)[124].

A bioállattartásra és az abból származó hústermékekre vonatkozó szabályozás, az Európai Unióban is viszonylag újnak mondható, és a kérdés megközelítése éppen ezért országonként is nagy eltérést mutat, akár intézményi, akár ellenőrzési szempontból vizsgáljuk a kérdést. A tisztességes piaci verseny feltételeinek biztosítása, a fogyasztók érdekeinek védelme és megfelelő tájékoztatása miatt szükségessé vált a biotermelésnek és –tanúsításának jogi szabályozása Magyarországon is. Tekintettel arra, hogy a hazai biotermékek nagy része exportra kerül és fő felvevő piacuk Nyugat-Európa, ezért a nemzeti szabályozás alapjának – a hazai adottságok és lehetőségek mellett – az EU-előírásokat tekintették. Célszerű volna ebből a szempontból egységesíteni a hazai elevezéseket, mivel az ökológikus, bio, organikus kifejezésekkel egyaránt

találkozhatunk.

A Kormányrendelet, illetve a 2092/92 EU rendelet alapján megalkotott 2000/2 FVM-KöM rendelete a mezőgazdasági ökológiai termelés alapkövetelményeit az állattartás és állati termékek területére is kiterjesztette. A rendelet főként a tartási, takarmányozási alapelvekre koncentrálnak.

A biotermelés szabályozása EU-konform jogi és intézményi háttérének megteremtése után a következő időszak fő feladata a biotermelést tanúsító jelölés hitelességének megismertetése a fogyasztókkal.

Az ökológiai termelés, forgalmazás szakmai ellenőrzését és a minősítő tanúsítvány kiadását a FVM. által elismert ellenőrző szervezetek végzik. Jelenleg Magyarországról két ellenőrző és tanúsító szervezet szerepel az EU harmadik országokból elismert listáján: a Biokultúra Egyesület és a SKAL. Mint ahogy az már más ágazatok esetében is jelentős előnyként volt elkönnyelhető, a hazai hagyományosan szigorú szabályozás, az átlátható keretek megfelelő hírnevet biztosítanak a magyar termékeknek, hazai és külföldön egyaránt. A külföldön a termékek ismertségének bővítésére, míg a hazai piacon az ilyen jellegű termékek fogyasztásának promóciójára kellene törekedni. Egyes EU országokban így például Olaszországban éppen a tanúsító szervezetek magas száma és a felületesebb ellenőrzéseknek köszönhető, hogy az organikus termelésből származó termékek piaci prémiumai alacsonyabbak. E tapasztalatokból kiindulva Magyarországon hosszabb távon is célszerű megőrizni a viszonylag alacsony számú tanúsító szervezetek hathatós ellenőrző tevékenységét.

A feldolgozó üzemek vonatkozásában e területet felmérő kérdés alapján megállapítható, hogy a különböző méretű egységeknél azonos az arány: az üzemek 40%-a dolgoz(ott) fel ökológiai termelésből származó

egyedeket, illetve húsrészeket. Regionális szinten az arány 50%-os. Található olyan üzem a térségben, amely kizárólag specializáltan elsődlegesen feldolgozott darabolt marhahúst használ fel, illetve két üzem esetében biomarhák vágását is végezték.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Mivel a húsmarha-ágazat fejlesztését szinte az alapoktól kell kezdenünk, ezért célszerű azt egy komplex rendszerben, a jövőbeni viszonyok közti legfejlettebb példákat követve megvalósítani. Esetünkben ez egy integrált megközelítést, úgynevezett termékklánc-szemlélet alkalmazását jelenti. A Közösség példája Magyarország vonatkozásában két szempontból is iránymutató:

- egyrészt hamarosan tagjai leszünk az Európai Uniónak, tehát az ottani szabályzók átvétele kötelező lesz,
- másrészt az Agenda 2000 programcsomag az ágazat támogatásának leépítéseit nem-, hanem csak inkább annak átstrukturálását irányozza elő, tehát az ágazat szereplői hosszabb távon is alapozhatnak különféle támogatásokra.

Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal is, hogy egy jelentős mértékben bürokratizált, (gyakran túlbürokratizált) szabályozó rendszerről van szó, amelynek elemei a hazai termékpálya résztvevői számára kockázatot is jelentenek.

1. A szabályzók adaptív átvétele és hatékony alkalmazása a termékpálya valamennyi szintjén megfelelő felkészültségű embereket, a háttérben megfelelően működő intézményrendszert feltételez.

A szabályozási elemek alkalmazásának elmulasztása által egyrészt csökkenhet versenyképességünk, az emelkedő költségek, illetve az azt érvényesítő árak következtében, másrészt piaci jelenlétünk is veszélybe kerülhet.

A legutóbbi történések is bizalomra adhatnak okot, mely szerint a hazai tudományos, szakmai körök és a politikai döntéshozók között egyértelmű konszenzus született a húsmarha-ágazat fejlesztésének szükség-szerűségéről. A megvalósítás módjáról és lehetőségeiről már inkább megoszlanak a vélemények. Az idő azonban sürget, ugyanis a nemzeti agrárpolitika időbeni cselekvési lehetősége véges és egy idő után erősen korlátozott.

2. A fejlesztést megalapozó – különösen a kapacitásbővítő – beruházások kivitelezése az Európai Unió csatlakozásunk időpontjához kötött.

Az elképzelések megvalósítását nehezíti, hogy a szarvasmarha-tenyésztés jelentős mértékű eszközkötést igényel, ezért egyrészt forrásigényes, amely miatt a mai viszonyok között különösen a vágómarha-, és marhahústermelés során csak az olcsó, költségtakarékos megoldások jöhetnek szóba. Másrészt a faj biológiai sajátosságaiból fakadó nagy generációs intervallum miatt az állattenyésztők számára ugyancsak szűk időkeret áll rendelkezésre.

A dolgozat első részében a vizsgált termékkörre vonatkozóan a minőség fogalmának meghatározására néhány alapvető megközelítése került sor, amely a későbbiekben a minőségi ismérvek bővítésére irányuló törekvések irányát volt hivatott bemutatni. Az ott összefoglalt megközelítésekből kiderül, hogy a legutóbbi években különös hangsúlyt kaptak a fogyasztóvédelem, a termékbiztonság és a minőség tanúsításának aspektusai. A kutatásokra ösztönzőleg hatott, hogy ezen tényezők közti kapcsolatok feltárásáról, ágazatspecifikus feldolgozásáról, illetve mindezek hazai vonatkozásairól nem készült ilyen jellegű összefoglaló munka.

Figyelemmel közelgő Európai Unió tagságunkra, a termék-előállítás minőségi aspektusainak számbavétele az Európai Unió és Magyarország vonatkozásában történt.

- 3. A termékpálya egyes elemei közti kapcsolatok feltárása, illetve az előzőekben vázolt kibernetikai rendszer egyes elemei közti összefüggések elemzése azt mutatta, hogy a Közösségen belül a minőségi termelésre való törekvés egyrészt közvetlenül az eszközrendszer keretébe foglalt intézkedéseken keresztül, másrészt közvetetten, az információs és dokumentációs rendszer révén valósul meg.**

- 4. A marhahús kapcsán a termékbiztonság és termékminőség összekapcsolódik és integrált rendszerben jelentkezik a vidékfejlesztés, környezetvédelem és foglalkoztatás, esetenként a piacvédelem kérdéseivel. Az egészség- és környezettudatosság egyre erősebb összefonódása jó alapot teremthet a minőségi termékek iránti igény növekedéséhez. Ez a folyamat objektív módon elvezet a minőségbiztosítás szükségességének társadalmi-szintű felismeréséhez és a hozzá szükséges rendszerek megfelelő (anyagi és erkölcsi) támogatásához.**

A marhahús-ágazat gazdasági környezetének vizsgálatából az is kiderült, hogy a rendszer az egyes helyi adottságok vonatkozásában jelentős tartalékokat is magában rejt. Az Európai Unió új megközelítésű minőségpolitikája nagy hangsúlyt helyez a helyi adottságokra a hagyományos, különleges tulajdonságú termékek piaci felértékelésére.

- 5. Egyértelművé vált, hogy egymással párhuzamosan zajló, sőt gyakran egymással ellentétesen ható folyamatoknak lehetünk tanúi.**

Amíg az **egyik oldalról** a szabályok közelítésének, harmonizációjának, a világkereskedelem liberalizációjának – **a globalizációnak** lehetünk tanúi, addig **a másik oldalon** a lokális keretek kialakítása, **a nemzeti, regionális értékek hangsúlyozása kerül előtérbe**. Az Európai Unió vonatkozásában ez annyit jelent, hogy a korábbi téves felfogásokkal ellentétben egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a Közösséget nem lehet egyfajta „olvasztótégelyként” felfogni, a tagállamok nemzeti szuverenitásuk bizonyos korlátozása mellett folyamatosan egyéni sajátosságaik hangsúlyozása mellett szállnak síkra, amelyet a marhahús esetében például a fogyasztói bizalom helyreállítására is felhasználnak. Sőt, általa az egyes szövetségek a termékkör piaci részarányának növelését is várják. E célok elérését különböző EU-s jogszabályok is elősegítik, amelyek megvalósítása azonban már legtöbbször tagállami, illetve regionális szinten zajlik. A marhahús ugyanis ebben az esetben speciális termék, miszerint a húsfogyasztás általános visszaesése mellett egyidejűleg több tényező is a piaci lehetőségeit korlátozta és korlátozza még napjainkban is.

Az elmondottak miatt kiemelten kellett kezelni a BSE okozta piaci krízis megoldására hozott intézkedések körét, az ebből fakadó teendőket és lehetőségeket. Az élelmiszerbotrányoknak köszönhetően ismét középpontba került a fogyasztók bizalmának helyreállítása a különböző élelmiszerekkel, és különösen a marhahússal szemben. Megtörtént az élelmiszerszabályozás alapelveinek – pl.: az "Euro-recept" elvnek – felülvizsgálata.

6. A Közösségen belül külön forrásokat különítettek el a minőségi termékelőállítás támogatására, az ehhez szükséges kiadások részleges fedezésére. Ide tartozik az egyedazonosítási-, és nyilvántartási rendszer és a kapcsolódó marhahúscímkézés

feltételeinek kialakítására, a szigorúbb szabályozás köztudatba való beépítésére szánt összegek, illetve a minőség újfajta megközelítéséből adódó lehetőségek, így a hagyományos termékek, a kiváló minőségű és eredetvédett termékek jogszabályi vonatkozásai, illetve az organikus gazdálkodás támogatása is.

Mivel a BSE kór a Brit szigeteken érezte leginkább hatását, a szarvasmarhák nyomonkövetési rendszere is az EU egyik legtöbb szigorítást alkalmazó tagállamának, az Egyesült Királyságnak a példáján került bemutatásra. Külön és részletesen is kifejtésre került a kötelezően alkalmazandó marhahús címkézési, vagy másképpen eredetbiztosítás rendszere. Az ezt alkotó elemek kötelező érvényű sémában való megjelenése és alkalmazásuk itt már az értékesítés helyén merülnek fel, így akik ezt végzik, azoknak egy adott séma szerinti saját rendszert kell felállítaniuk.

7. Mivel az egyes elemek garantálása csak egymásra épülő tanúsított folyamatokon keresztül valósulhat meg, ezért a beszállítóknak különböző intézkedéseket kell tenniük annak érdekében, hogy az általuk értékesített marhahús termékekről megfelelő információkat szolgáltatassanak.

A minisztériumi jóváhagyást igénylő információk köre olyan adatokból kerül ki, amelyek az eladás helyén nem, vagy csak korlátozottan ellenőrizhetők. Nem kell jóváhagyás viszont többek között az EU-ban egyre kiterjedtebben használt védjegyekre, úgymint a védett eredet-megjelöléssel és a védett földrajzi jelzéssel ellátott termékekre (PDO, PGI), mivel ezek a rendszerek már eleve megkövetelik a nyomonkövethetőséget. A séma továbbá azok számára is könnyebbséget jelent, akik már meglévő nemzeti minőségbiztosítási programjukba integráltan állítják elő termékeiket, ahol a termék-előállítás valamennyi szakasza

tanúsított folyamatot ölel fel a termelőtől a fogyasztóig, vagyis az "istállótól az asztalig" (from stable to table). Ezáltal is ki lehet szűrni a párhuzamosan elvégzett, felesleges vizsgálatokat, tehát költségmegtakarításra is lehetőség nyílik.

A termékpálya koordinációt ellátó nemzeti minőségügyi rendszerek és a termék nyomonkövethetőség gyakorlati alkalmazása több Európai Unió tagállam példáján, így az Egyesült Királyság mellett Írország és Hollandia eljárásain keresztül kerültek ismertetésre. Az elemzések alapján példaértékűnek ítéltető a Skóciában megvalósuló szabályozási és intézményrendszer, amely egyidejűleg biztosította a rendszerben résztvevők viszonylag szabad, mellérendelt státuszát, illetve a zárt, kifelé biztosítékokat nyújtó szoros terméklánc szintű egymásra épültséget.

8. A termelési hagyományok felértékelődésének, a regionális jellemzők hangsúlyozása kapcsán többek közt az ismertetett védjegyek alkalmazhatóságának feltételeként annak vizsgálata folyt, hogy milyen hagyományai vannak a magyarországi, és szűkebben vizsgált Nyugat-Dunántúli Régió marhahús-termelésének, illetve a múlt és a jelen helyzetből kiindulva azok milyen fejlesztések alapját képezhetik. Megállapítható, hogy az ágazat korábbi nemzetgazdasági szerepe jóval meghaladta a mostani szintet és hogy a napjainkban felmerülő problémák sokszor nem új keletűek.

9. Megállapítható az is, hogy e termékkör nehéz helyzete ellenére bizonyos feltételek megteremtése esetén jövőbeni pozíciója perspektivikusnak ítéltető.

El kell ismerni, hogy jelentősebb kereslet-bővülésre főként a világ keleti és dél-kelet-ázsiai régiójában lehet majd számítani, azonban meglévő hagyományos – főleg európai – piacainkra koncentrálna várhatóan itt is

további piaci szegmensek nyílhatnak meg a hazai termelés számára. Ennek érdekében **mindenképpen ajánlható, hogy minél előbb el kell végezni a termékdifferenciálást és a piaci pozícionálást.** Meg kell vizsgálnunk a jelenlegi és várható célpiacainkat, majd ennek során megadható, hogy hol milyen formában (élő állat, vagy éppen tovább feldolgozott élelmiszeripari termék) nyílik lehetőség termékeink forgalmazására. **Azzal együtt, hogy a korábban bemutatott minőségi termékek piaci elhelyezése elméletileg nem okozhat problémát, bármilyen fejlesztés felelősséggel csak a leírt körülmények részletes vizsgálata után javasolható.** A dolgozatban részletesen bemutatott eszközök alkalmazásakor ki kell hangsúlyozni, hogy bizonyos elemek igénybevétele opcionális, tehát alkalmazásukról az adott célpiac függvényében kell dönteni.

10. A szóba jöhető elemek – a kötelezően alkalmazandó egyednyilvántartás és címkézés kötelező elemei mellett – további önkéntesen címkézendő információ feltüntetése, minőségbiztosítási rendszer, védjegyek alkalmazása, illetve az ökológiai feltételeknek való megfelelés.

A márkázásnak és a védjeggyel biztosított márka-oltalomnak árbevétel-növelő hatása van, ami a piaci versenyképesség növekedésének a következménye. Ennek érvényesítése nagyban függ a szervezet marketing tevékenységének hatékonyságától.

Az Európai Uniónak a harmadik országokkal folytatott kereskedelmének vizsgálatát a hazai termelés szempontjából oly fontos Európai Uniósi piaci lehetőségek vizsgálata indokolta. Az egyes külpiacok szerint a fokozatok között természetesen lehetőség van módosításra, tehát valamely jellemző alkalmazására, illetve elhagyására. Amennyiben

azonban a világ egyik legigényesebb piacán, az EU egységes piacán szeretnénk elhelyezni élőállatainkat, de még inkább feldolgozott termékeinket (mint ahogy az a kérdőíves felmérés értékelésekor kiderült a Közös Piac a termékkihelyezés legjelentősebb célpiaca, ahová a megkérdezettek a leginkább szeretnék betörni), akkor a fentebb felsorolt körülmények fokozottabb figyelembe vételére kell törekednünk.

További fő piaci partnereink a CEFTA tagországok, illetve egyéb délszláv országok, amelyek várhatóan a jövőben is meghatározó jelentőséggel bírnak, így például Horvátország, Szlovénia. A fentebb említett megközelítések minél szélesebb körű alkalmazása indokolt ezen országok esetében is, mivel hamarosan ők is EU tagországok lesznek, fejlett, szintén nyugati szokásjogú államok, hazánkhoz hasonlóan Európai Unió, illetve azzal egyre inkább harmonizáló élelmiszer-szabályozási gyakorlattal, értékesítési struktúrával. Ugyanazok a főként nyugat-európai tulajdonú multinacionális áruházláncok, hipermarketek forgalmazzák termékeiket, mint akár hazánkban, illetve EU-ban. Piaci pozícióink megőrzését épp ezért itt is az Európai Unióhoz hasonló felkészültség, és megfelelő minőségi paraméterek garantálása biztosíthatja. Nagyobb mennyiségű, kevésbé szigorú feltételeket teljesítő termékek felvételére alkalmas piacokkal a szovjet utódállamok, illetve az orosz piaccal, további kétoldalú tárgyalások, leginkább politikai egyeztetések, illetve pénzügyi tényezők (pl. fizetési garanciák) meglétekor számolhat a hazai húsmarha ágazat.

11. A hazai termelés szempontjából a korábban is jellemzően külpiacon orientált marhahústermelésünk vizsgálatánál sem szabad lemondani a hazai fogyasztás növeléséről, a hazai piac felvevőképességének fokozásáról.

Figyelemreméltó, hogy a hazai döntően árközpontú fogyasztói magatartás ismerete tükrében a gazdasági folyamatok pozitív elmozdulása mellett sem következett be az egy főre jutó fogyasztás emelkedése, amely nyomatékosan felhívja a figyelmet a hazai fogyasztói bizalom erősítésének szükségességére, a marhahús-, illetve az abból készült termékek fogyasztásösztönzésére.

12. Amennyiben a nyolcvanas évtized végén jellemző fogyasztási szintet sikerül elérni, már az is jelentősnek nevezhető szívóerőt jelentene keresleti oldalon. A fogyasztói ismeretek napjainkban megfigyelhető bővülése, az élelmiszerekkel szembeni fokozottabb igények megjelenésével párosul, tehát a minőségi kategóriák kérdése nemsokára hazánkban is egyre inkább teret nyerhet, így közép és hosszú távon, a fentebb taglalt minőségi jellemzők térnyerésével kell számolnunk.

Mint ahogy az eddigiekből látszik, az emberi fogyasztásra kerülő termékek esetében folyamatos szigorító intézkedéseknek lehetünk tanúi. A feldolgozóüzemek részéről már most megkövetelik az egyed-azonosítást, illetve rájuk is vonatkozik, hogy valamely minőségügyi, vagy veszélyelemző rendszerrel rendelkezniük kell.

13. A mezőgazdasági üzemeknél tett látogatások azonban felhívják a figyelmet az e téren meglévő súlyos hiányosságokra. Esetükben szinte teljes mértékben hiányoznak a minőségügyi és veszélyelemző rendszerek, további adminisztrációs kötelezettségeknek a gazdák nem szívesen tesznek eleget, az erre való felkészültség sokhelyütt alacsony szinten áll.

E tényezők élesen jelzik a felnőttképzés szerepének növelését, a gazdák képzésének szükségességét. A kézségekkel párhuzamosan a fokozódó

követelmények tükrében – leginkább a kisgazdaságokban – a technikai feltételek (pl.: számítógépek használata) sem állnak rendelkezésre. Mire az Unió tagjai leszünk nem kizárt, hogy mindezek háttérét biztosító rendszerek alkalmazását, illetve ezek továbbfejlesztett változatait kéri számon a termékpálya valamennyi szintjén a csatlakozó országoktól, a szigorú eredettanúsítással egyidejűleg. Ez a körülmény hátrányosan érintheti termelési potenciálunkat, akkor is, ha az állomány létszámában addigra növekedés következne be.

14. További lényeges kérdés, hogy milyen üzemi formában és állományméret mellett lehet jövedelmező termelést folytatni. A növekvő minőségi költségek a termékpálya valamennyi szintjén jelentkeznek, az állományfejlesztés és fajtakérdés mellett tehát a méretökönómiai megfontolások is még kiélezettebben merülnek fel.

15. Az egyedi regisztráció és nyilvántartás vonatkozásában a hazai szabályozás megfelelőnek nevezhető. A Szarvasmarha Információs Rendszeren belül a magyarországi egyedi nyilvántartás közel teljes körű egyedi regisztrációt tesz lehetővé. A hazai rendszer az eredettanúsítás, illetve címkézés alapvető technikai feltételeinek, az állatok gazdaságtól a feldolgozóüzemig terjedő központi nyomonkövetését biztosítani tudja.

A feldolgozóüzemek higiéniai színvonala megfelelőnek mondható. Fogyasztó-centrikus minőségügyi rendszerek, – főként a termelést és a kapcsolódó ágazatokat integráló TQM kiépítése, – még a kisebb feldolgozóüzemek esetében is problémákat jelenthet, a mainál jelentősebb állami hozzájárulást igényel.

16. A feldolgozóüzemek belső információs rendszere azonban már több hiányossággal bír. Így több helyütt nincs kiépítve a belső informatikai és információs rendszer, ezzel együtt a „technológiai vonal” is sokhelyütt megszakad.

Az egyes húsrészek nyomonkövethetősége a darabolást, csontozást követően csak részben valósul meg. Figyelemreméltó, hogy az egyes üzemek esetében az Uniós csatlakozásig terjedő szoros időintervallum ellenére sem szerepelnek a rövidtávú terveikben a legszükségesebb technikai fejlesztések (pl.: a címkézésnek való megfelelés). Ebből kifolyólag **mindenképpen javasolható a feldolgozóüzemek belső információs rendszerének mielőbbi fejlesztése, korszerűsítése. A fejlesztés ágazati szinten is megvalósítható, integrált irányítási rendszerek bevezetésével.** Ezzel biztosítható a címkézésnek, a termékpálya további szintjeinek, így az értékesítési csatornáknak a későbbi fogyasztói igényeknek való megfelelés, illetve egy ugyancsak ágazati szinten kivitelezett minőségbiztosítási rendszer dokumentációja. További lehetőségként merül fel ugyanezen célok elérése érdekében az egyes húsrészek külön csomagolása.

17. A feldolgozóüzemek esetében további problémákat vet fel a növekvő minőségi költségek mellett a kihasználatlan kapacitások finanszírozása.

Az elvégzett vizsgálatok ugyan az irodalmi forrásoknál jobb feldolgozói kapacitáskihasználtságról tanúskodnak, azonban ezek a számok még így is elmaradnak a gazdaságilag optimális szinttől. E tényező alapján szintén javasolható az üzemek részére a területi, illetve termékszintű specializáció, amely az állatvágás-, darabolás-, feldolgozás vonatkozásában segítené a termelési tényezők jobb kihasználását, az egyes üzemek versenyképességének javulását.

18. Az Európai Unióban működő rendszerek legfőbb jellemzőihez igazodó és a saját vizsgálatok eredményei alapján kidolgozott séma gyakorlati alkalmazásához a marhahús termékpálya teljes integrálására, a terméklánc-szemlélet elfogadására, illetve nemzeti szinten kidolgozott rendszerre lesz szükség, amely egyben a koordinációs kapcsolatok alapját képezheti.

A rendszer bevezetését és működtetését úgy kell felépíteni, hogy a nemzeti költségvetés forrásainak igénybevétele mellett az elérhető legtöbb közösségi forrás bevonása is lehetővé váljon. Ugyanakkor hosszabb távon a rendszer működése meg kell, hogy feleljen az aktuális piaci kihívásoknak, illetve nemzetközi, világpiaci, többek közt a WTO-s követelményeknek.

19. A minőségbiztosított folyamatból, illetve az ökológiai termelésből kikerülő termékek piaci pozíciójának javításában továbbiakban szintén jelentősebb szereppel bírhat az Unióban hatályban lévő 2081-2082/92-es rendeletek hazai honosításai által a magyar termékekre is kiterjeszhető földrajzi árujelzők, illetve a hagyományosan különleges tulajdonságok hazai jogszabályok szerinti védelme.

A skót példához hasonlóan a nemzeti minőségbiztosítási rendszerekre építve érdemes volna egy országos programot indítani például: „Minőségi Magyar Marhahús” címmel, amely termékspecifikáció elkészítésénél törekedni kellene a 87/1998 kormányrendelet szerinti védettség megszerzésére. Emellett egyes régiókban az 1/1998 FM rendelet szerinti egy hagyományos termékkört preferáló „Magyar Szürke Marha Program”, vagy „Magyartarka Program” indítása képzelhető el. Ennek kereteire épülő termékkör fejlesztése a kisebb feldolgozóüzemek túlélési esélyeit, minőségi ugrópontjait jelenthetné. Ismét hangsúlyozni

kell, hogy elfogadható pénzügyi előny általában csak megfelelő kínálat mellett jelentkezik és hatékony marketingprogramok is csak erre építhetők. Megfelelő szervezéssel azonban az említett termékek közösségi marketingje is kivitelezhető.

20. Mivel a húsmarha-tenyésztés, marhahústermelés kitűnően megfeleltethető az ökológiai termelés feltételeinek, védjeggyel ellátott, garantált marhahústermékek újabb piaci lehetőségek megnyílására számíthatnak. A biotermelés EU-konform jogi és intézményi háttérének megteremtése után a következő lépés a biotermelést tanúsító jelölés hitelességének megismertetése és elfogadtatása a fogyasztókkal. A külpiacokon e termékek ismertségének bővítésére, a hazai piacokon az ilyen jellegű termékek fogyasztásának promócionálására kellene törekedni.

Azon országok esetében, akik nem képesek a belső ökológiai termelésükből fedezni saját fogyasztóik igényeit, illetve mivel jellemzően néhány EU tagország tipikusan importból fedezi e szükségletüket, a hazai „ÖKO-Marha” néven indítható program exportlehetőségei további kedvező kilátásokkal kecsegtet.

21. A Nyugat-Dunántúli Régió marhahús termelési potenciáljának megállapításához, illetve az egyes területi fejlesztési elképzelések figyelembevételénél indokolt a differenciáló tényezők számbavétele.

Ennek megállapításához a Nyugat-Dunántúli Régió SWOT analízisére volt szükség. (10. melléklet)

22. A regionális program kidolgozásánál szembeötlő volt, hogy a közös jellemzők mellett a régiót alkotó megyék adottságai közt markáns eltérések vannak. Ez szempontunkból a húsmarha-tenyésztés és marhahústermelés során az agroökológiai potenciál

minél jobb kihasználására és a területi differenciálás végrehajtására ösztönözhet.

Míg a húshasznú állományok tartására, az anyatehéntartásra és tenyésztésre főként a zalai és egyes nyugat-magyarországi területek alkalmasak, addig a hízómarha állományok elhelyezése a gabonatermő területek, illetve feldolgozó üzemek közelében javasolható.

23. Minőségi termelés szempontjából az egyes területi fejlesztési elképzelések vizsgálatakor tehát az alkalmazkodó és fenntartható mezőgazdaság tényezőinek figyelembevétele a leglényegesebb.

Meg kell találni az összhangot a leginkább ható differenciáló tényezők, helyi adottságok, mint például:

- a térség természeti, gazdasági adottságai;
- az intenzív és a csak extenzív módon hasznosítható gyepterületek mérete, a szántóföldi takarmánytermelés és a gyepgazdálkodás színvonala;
- a munkaerőhelyzet és szakképzettség;
- a rendelkezésre álló infrastruktúra, a szarvasmarha tartási épületek, berendezések, telepek műszaki állapota, tartás-technológiája;
- a rendelkezésre álló saját fejlesztési források, a gazdaság hitelbíró képessége;
- a tej- és vágómarha fogyasztási-feldolgozási centrumok felvevőképessége és területi elhelyezkedése;
- a meglévő állatállomány létszáma, genotípusa, termelési színvonala, állategészségügyi helyzete;

- a mezőgazdasági- és feldolgozó üzemek területi – termelési koncentrációja;
- a hasznosítható ipari és mezőgazdasági eredetű melléktermékek beszerzési lehetősége;
- egyéb koordinációs kapcsolatok,

illetve a húsmarhatartás tenyésztési, tartási, technológiai és ökonómiai jellemzői között.

24. A piac csak akkor honorálja a jó minőséget magas árral, ha a termék komplex megjelenésében és értékesítésében integráltan jelentkezik a magas minőség.

Egy olyan termék vonatkozásában, amely kevés költséget visel el, ahol a termék jövedelmezőségét döntően a termelés hatékonysága, az extenzív körülmények, a költségtakarékos gazdálkodás dönti el, egy magasabb áron történő értékesítés lehetősége óriási jelentőséggel bír. Ugyanakkor a magasabb ár lényegében ellentmondani látszik annak az elképzelésnek, amelynek célja az árak csökkentésén keresztül megvalósuló nagyobb versenyképesség.

A fogyasztók szempontjából az általuk vásárolt élelmiszereknek az elérhető ár mellett biztonságosnak, egészségesnek, magas minőségűnek kell lenniük.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt néhány év élelmiszerbotrányai ismét ráirányították a figyelmet az egyes mezőgazdasági-, élelmiszeripari ágazatok termékellátási folyamatainak az átlagot jóval meghaladó kockázatára, és a teljes termékpálya megszervezésének szükségességére. Ennek nyomán az utóbbi években különös hangsúlyt kaptak a fogyasztóvédelem, a termékbiztonság és a minőség tanúsításának aspektusai. A fogyasztói bizalom helyreállítása érdekében az Európai Unióban közösségi szinten harmonizált egyedazonosítási, nyilvántartási és marhahús-címkézési módszereket vezettek be. Néhány tagállam emellett további szervezési intézkedést hajtott végre a marhahús termelés-, és a hozzá kapcsolódó tevékenységek területén. Nemzeti szinten kidolgozott minőségügyi rendszerekre épített szövetségeket, egyesületeket alapítottak, amelyek révén a megnövekedett követelmények kielégítésével egyidejűleg a piaci kockázatok csökkentése, illetve bizonyos területeken a termékpálya szabályozása is lehetővé vált. Az Európai Unió új megközelítésű minőségpolitikája ezzel együtt nagy hangsúlyt helyez a helyi adottságokra a hagyományos, és a különleges tulajdonságú termékek piaci helyzetbehozásával. A Közösség tagállamai a nemzeti szuverenitásuk részleges korlátozásának ellensúlyozására nemzeti sajátosságaik hangsúlyozására, saját termékeik piaci pozíciójának megőrzésére törekcszenek.

A szabályzók adaptív átvétele és hatékony alkalmazása a termékpálya valamennyi szintjén megfelelő felkészültségű embereket, a háttérben pedig megfelelően működő intézményrendszert igényel. E tényezők

hiánytalan megléte következtében egyrészt a piaci versenyképesség növekedhet, másfelől növekedhet a fogyasztói bizalom, ami e termékek fogyasztásának növekedésével járhat együtt.

Mivel a hazai húsmarha-ágazat fejlesztését szinte az alapoktól kell kezdeni, ezért célszerű azt egy komplex rendszerben, a várható viszonyok közti legfejlettebb eljárásokat követve megalapozni. A marhahús esetében ez integrált megközelítést, a terméklánc-szemlélet alkalmazását jelenti. Olyan fejlesztési irányok követése célszerű, amelyek egyidejűleg tesznek eleget a leendő Európai Unió tagságunkból fakadó elvárásoknak, hosszabb távon ható egyéb nemzetközi kihívásoknak (GATT-WTO), illetve a fogyasztó központú termékpálya szervezésnek.

A vizsgálatok éppen ezért elsősorban arra irányultak, hogy a hazai szabályozórendszer, valamint a termelési és fogyasztási struktúra mennyiben tesz eleget a Közösség által támasztott követelményeknek, milyen további elemek alkalmazása teheti lehetővé a tágabban értelmezett nemzetközi versenyképesség elérését és a jövőben milyen új fogyasztói elvárások jelentkeznek a termékelőállítás kapcsán.

Az elvégzett vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a hazai szabályozás, a termékek nyomonkövetésének első lépcsőjét biztosító egyedazonosítás és regisztráció összességében EU-konform módon tesz eleget az alapvető elvárásoknak. Hiányoznak azonban a jogi harmonizáció további elemei (például az eredetbiztosítással kapcsolatos előírások kimunkálása), illetve mivel egyes szabályozási területek átvételében folyamatos késedelmek jelentkeztek, további problémákat vet fel a hazai piaci szereplők felkészültségének hiánya.

A marhahús-termékpálya jelenlegi állapotának elemzése alapján megállapítható hogy:

- A piaci várható piaci lehetőségek kiaknázásának gátját jelentheti a megfelelő mennyiségű és minőségi árualap hiánya;
- A beszállítói kapcsolatok vonatkozásában a termelő és feldolgozó közé jellemzően beékelődik a közvetítő kereskedelem;
- A feldolgozóüzemek esetében hiányzik a regionális illetve a termékszintű specializáció;
- Az üzemekből kikerülő marhahús leginkább alacsony feldolgozottságú termékekben jelenik meg, illetve olyan egyéb húsféleségeket tartalmazó termékekben, amelyekben szerepe pusztán a jó vízfeltevő képességére korlátozódik. A termék-nyomonkövetést, információhordozást is biztosító egyedi csomagolású, szeletelt kiszerelesben alig van jelen a piacon.
- A hazai értékesítési stratégia szempontjából lényeges, hogy az áruházláncok szerepe egyre meghatározóbb, ami adaptív alkalmazkodást, illetve a érdekérvényesítő képesség jelentős növelését igényli a termék-előállítóktól.
- Az üzemek külpiazi értékesítési stratégiájukban meghatározó szerepet szánnak az Európai Unió piacának.
- Az eredettanúsításra és marhahúscímkézésre való felkészültség jelentős technológiai és technikai problémákat vet fel az üzemek többségénél. Kiemelt figyelmet érdemel a megfelelő informatikai háttér hiánya.
- Termékfejlesztéseik alkalmával a legtöbb feldolgozóüzem ma még nem él a korszerű és hatékony marketing lehetőségekkel (eredetbiztosítás, márkázás, védjegyek).

Olyan ágazati rendszermodell került összeállítása, amely a koordinált termékpályán belül a hazai viszonyokat szem előtt tartva komplex szempontok egyidejű teljesítését teszi lehetővé, mint amilyen:

- termék nyomonkövetése,
- a teljeskörű minőségbiztosítás,
- a hatékony marketing tevékenység,
- a termékpálya kapcsolatokat komplex módon kiszolgáló informatikai háttér,
- a termékpálya koordináció,
- hatékony termékpálya-menedzsment, valamint
- a rendszer létrehozásához és működtetéséhez szükséges legszélesebb körű külső anyagi források, támogatások bevonása.

7. IRODALOMJEGYZÉK

- [1] **European Comission: Situation and Outlook-Beef Sector. CAP 2000. Working Documents, 1997.**
- [2] **FAO Acricultural Statistic Dateb. FNWN-FAO.DRG.**
- [3] **European Comission Eurostat and Directorate-General for Agricultural.** Brussels, 2002.
- [4] **European Commision Directorate-General for Agriculture: Prospects for Agricultural markets 2001-2009.** Brussels, 2002.
- [5] **Halmai Péter:** Az Európai Unió agrárrendszere. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 1995.
- [6] **Martin Boschma, Alain Joaris, Claude Vidal.:** Concentration of livestock production. Eurostat, 1999.
- [7] **Ráki Zoltán, Guba Mária:** Az európai unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és átvételének várható hatása a magyar vágómarha-ágazatra. AKII. Budapest, 1998.
- [8] **Fekete Pál:** Az EU agrárszabályozási rendszere. EU ismeretek szaktanfolyam. Budapest 1998. 03.24.
- [9] **Goda Mátyás, Nagy Zoltán, Hollósi Erika:** Benyomások Olaszország Élelmiszergazdaságáról. Gazdálkodás, XLIII évf. 1999. 3. sz. 78-82.p
- [10] **Ráki Zoltán, Guba Mária:** Az Agenda 2000-ben előirányzott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban. AKII. Budapest, 1999.
- [11] **Stella Zervoudaki:** CAP reform, the beef and veal sector. European Comission. 1999.12. 1-12-p.

- [12] **Allan Buckwell, Jan Blom, Patrick Commins, Bertrand Hervieu, Markus Hofreither, Heino von Meyer, Ewa Rabinowicz, Franco Sotte, José María Sumpsi Viñas:** Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe. Brussel, 1998.
- [13] **Tar Ferenc:** Az EU agrár-környezetvédelmi rendelkezésének alkalmazása Magyarországon a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program bevezetése. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest, 1999/68.
- [14] **Agricultural Council:** Political Agreement on CAP reform. Agriculture Newsletter. Brussels, 11 March 1999.
- [15] **Neszmélyi, Gy., Gresa, L.:** Piaci információs rendszerek Magyarországon Nemzeti Agrárprogram - EU csatlakozás, Budapest, 1997.
- [16] **European Comission Eurostat and Directorate-General for Agricultural.** Brussels, 1999.
- [17] **Commission of the European Communities:** Communication from the Commission to the Council and the Eropean Parliament. Mid-Term Review of the Common Agricultural Policy. COM(2002) 394 final. Brussels,2002.
- [18] Földművelésügyi Minisztérium EU Szarvasmarha, Juh- és Kecskehús Harmonizációs Munkacsoport: **Az EU Marha-, Juh- és Kecskehús Közös Piaci Szervezete. Budapest, 1998.**
- [19] **Berényi Andrea:** Az Európai Unió Marha, Juh- és Kecskehús Közös Piaci szervezete. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, 1999.
- [20] **Frank Zsanett:** GATT egyezmény hatása a mezőgazdaság tükrében. Szakdolgozat. Mosonmagyaróvár, 1999.

- [21] **Juhász Anikó, Szabó Márton:** Az Európai Unió és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai. AKII. Budapest, 2001/4.
- [22] **Popp József:** Kilátások az állati eredetű termékek világpiacán. Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások. AKII. Budapest, 2001. p. 89-93.
- [23] **Commission of the European Communities:** The Agricultural Situation in the European Union – 2000 Report. Report in conjunction with the General Report on the Activities of the European Union – 2000. Brussels and Luxembourg, 2001.
- [24] **Incze Kálmán:** Húskészítménygyártás és élelmiszer-biztonság az EU csatlakozás előtt. A Hús 1999/1. 46-48.p.
- [25] **Anonym:** Biztonságos élelmiszerek. heti világgazdaság. 1999. július 17. 38-43.p.
- [26] **Incze Kálmán:** A BSE (kergemarhakór) és következményei. A Hús 1996.2.71-73.p.
- [27] **J. Collinge.:** Molecular analysis of prion strain variation and the aetiology of new variant CJD. Nature 383: 685-690, 1996.
- [28] **SQBLA:** Total assurance overview. Scotch Quality Beef and Lamb Association.
- [29] **Uzonyi Györgyné:** A fogyasztóvédelem és élelmiszer-biztonság újjászervezési kényszere. Magyarország az ezredfordulón. Minőség és agrárstratégia MTA, 1999.
- [30] **European Comisson:** Final Consolidated Report To The Temporary Committee Of The European Parliament On The Follow-Up Of Recommendations On Bse. Brussels, 1998.
- [31] **Keleti Emil, Rácz Endre:** Élelmiszer-minőség és minőségpolitika. Minőség és agrárstratégia MTA, 1999.

- [32] **Szerdahelyi Károlyné:** Élelmiszerszabályozás az Európai Unióban. EU Integrációs Főosztály, FVM. AGROINFORM Kiadó, 1999.
- [33] **Bánáti Diana, Rácz Endre:** Élelmiszerszabályozás az EU-ban. Agroinform Budapest, 1998.
- [34] **Bánáti Diana:** A húsipar előtt álló feladatok az Európai Unióhoz való csatlakozás tükrében. A Hús. 1998/1. 36-41.p.
- [35] **Pallóné Kisérdi Imola:** Élelmiszerminőségi előírások az Európai Unióban és hazai alkalmazásuk lehetőségei. A Hús. 1998/1 32.-35.p.
- [36] **Official Journal:** Identification and labelling of beef and veal. Official Journal L117,7.5.1997
- [37] **MAFF:** Your traceability questions answered.. BSE information. Press release, 1998.
- [38] **Commission of the European Communities:** Commission welcomes compulsory beef labelling system. Brussels 2000.
- [39] **Commission of the European Communities:** Stricter labelling requirements for sausages and preserved meat products. IP/01/1038. Brussels, 2001.
- [40] **Jack Cunningham:** Something to chew on –better labels for beef are on the way. MAFF. News Release. 09. 10. 1997.
- [41] **Jonathan Woodhouse:** An Insight into Verification for the Beef Labelling Scheme. The Society at Foodex/Meatex Workshop, 1998.
- [42] **Földesi Tamás:** Minőségről, tanúsításról. ISO-szabványok, modellek, filozófiák. SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Rt. Budapest 2000.

- [43] **European Comission.** The European Quality Landscape. European Quality Week Initiative . Directorate General III.1998. alapján
- [44] **Csete László, Láng István:** Az agrárstratégia minőségi dimenziói. Minőség és agrárstratégia MTA, 1999.
- [45] **Sembery Péter:** Minőségbiztosítás a mezőgazdaságban. "AGRO-21" Füzetek. 1999.30.sz. 9-13.p.
- [46] **Berényi Béla, Fogarasi Lajos, Géczy Gábor, Helyes Lajos, Husti István, Kis Jenő, Kispál Tibor, Komáromi Nándor, Kovácsné Lukácsi Mariann, Lehota József, Mézes Miklós, Nyárai H. Ferenc, Pekli József, Prisztóka Renáta, Sembery Péter, Szalay Tamás, Szentpétery Zsolt, Szűcs Endre, Tasi Julianna, Vasady Éva, Várszegi Tibor:** Minőségbiztosítás az agrárgazdaságban. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2000.
- [47] **Sósné Dr. Gazdag Mária:** Minőségbiztosítás az élelmiszeriparban. Mezőgazda Kiadó. Debrecen, 1996.
- [48] **Szerdahelyi Károly:** A versenyképesség fogalma, technológiai lehetőségek a hatékonyság növelésében. A versenyképesség technológiai feltételei. Országos Húsipari Kutatóintézet. Bp. 2002. p.1-10.
- [49] **Szabó Ferenc, Szűcs Endre, Tózsér János:** A marhahústermelés és a húsmarha-tenyésztés helyzete Magyarországon. AGRO-21 Füzetek. Az agrárgazdaság jövőképe. 1997.17.sz. 54-74. p.
- [50] **Szabó Ferenc, Márton István:** A marhahústermelés minőségi fejlesztése. Minőség és agrárstratégia MTA, 1999.
- [51] **CMA:** Quality beef from monitored sources –certification programme Centrale Marketing-Gesellschaft der Deutschen Agrarwirtschaft mbH 1998. Bonn.

- [52] **Dutch Meat Board:** PVE/IKB tops the European quality scale. Projectnummer 86506. Dutch Meat Board Voorlichtingbureau Vlees.
- [53] **Tattay Levente:** Védjegyekről vállalkozóknak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1995. p. 9-18.
- [54] **Vágási Mária:** Újtermék-marketing. Új termékek tervezésének és piaci bevezetésének marketingkonceptiója. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2001.
- [55] **Anonym:** Minőség és hagyomány az élelmiszeriparban. FVM Magyar Közösségi Agrármarketing Centrum KHT. Bp. 2002.
- [56] **European Comission Directorate-General for Agriculture.** Quality Policy. www.europa.eu.int/comm/agriculture Data base.
- [57] **Pallóné Kisrédi Imola:** Különleges élelmiszerek minőségi követelményei az EU-ban és hazai alkalmazásuk lehetőségei. A Hús. 1998/2
- [58] **Pallóné Kisrédi Imola:** Magyarország bekapcsolódása a hagyományos, tájjellegű élelmiszereket összegyűjtő és hasznosító EUROTERRORS programba. A Hús 1998/3.
- [59] Incze Kálmán: **Újabb eredmények a húsipari kutatás-fejlesztésben. A Hús 1999/2. 79-85.p**
- [60] **Zelenák Levente:** Biotermékek, a biotermékek jelentősége. A versenyképesség technológiai feltételei. Országos Húsipari Kutatóintézet. Bp. 2002. p.65-77.
- [61] Manon Haccius: **EU regulations on organic animal husbandry. Ecology and Farming. No.21. May-August 1999.19. p.**
- [62] **Fehér Alajos:** Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági aspektusai. Gazdálkodás, XLVI. évf. 2002. 6. sz. 13-23.p

- [63] **Patrick HAU, Alain JOARIS:** Organic Farming. Eurostat, 02. July 1999.
- [64] **Commission of the European Communities:** Organic farming in the EU Facts and figures. Brussels, 2001.
- [65] **Benet Iván:** Finnország az Európai Unióban. Statisztikai szemle. 76. évf. 1998. 11.sz. p.928-941
- [66] **Lukács László:** Az EU marhahús piaci szabályozása. Amire a magyar szarvasmarha-tartó gazdák számíthatnak. Agrárágazat. 2002./1
- [67] *Szabó Ferenc: Húsmarhatenyésztés. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 1998.*
- [68] **László Gyula:** A honfoglalók földművelése és állattartása. Magyarország agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, 1996. 18-19.p.
- [69] *Ifj. Barta János: Magyarország mezőgazdaságának regenerálódása 1711-1790. Magyarország agrártörténete Mezőgazda Kiadó, 1996. 58.-79. p.*
- [70] *Orosz István: Magyarország mezőgazdasága a feudalizmus alkonyán. Magyarország agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, 1996. 81.-131. p.*
- [71] **Tóth Zoltán:** A rendi norma folytonossága és a polgári átalakulás. Magyarország agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, 1996. 141.-172. p.
- [72] **Széles Gyula:** A tenyészállatimport gazdasági értékelése és hatása szarvasmarha-tenyésztésünk fejlődésére. Az agrár-gazdaság aktuális kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991.
- [73] **Für Lajos:** Földtulajdon és agrártermelés. Magyarország agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, 1996. 173-225. p.

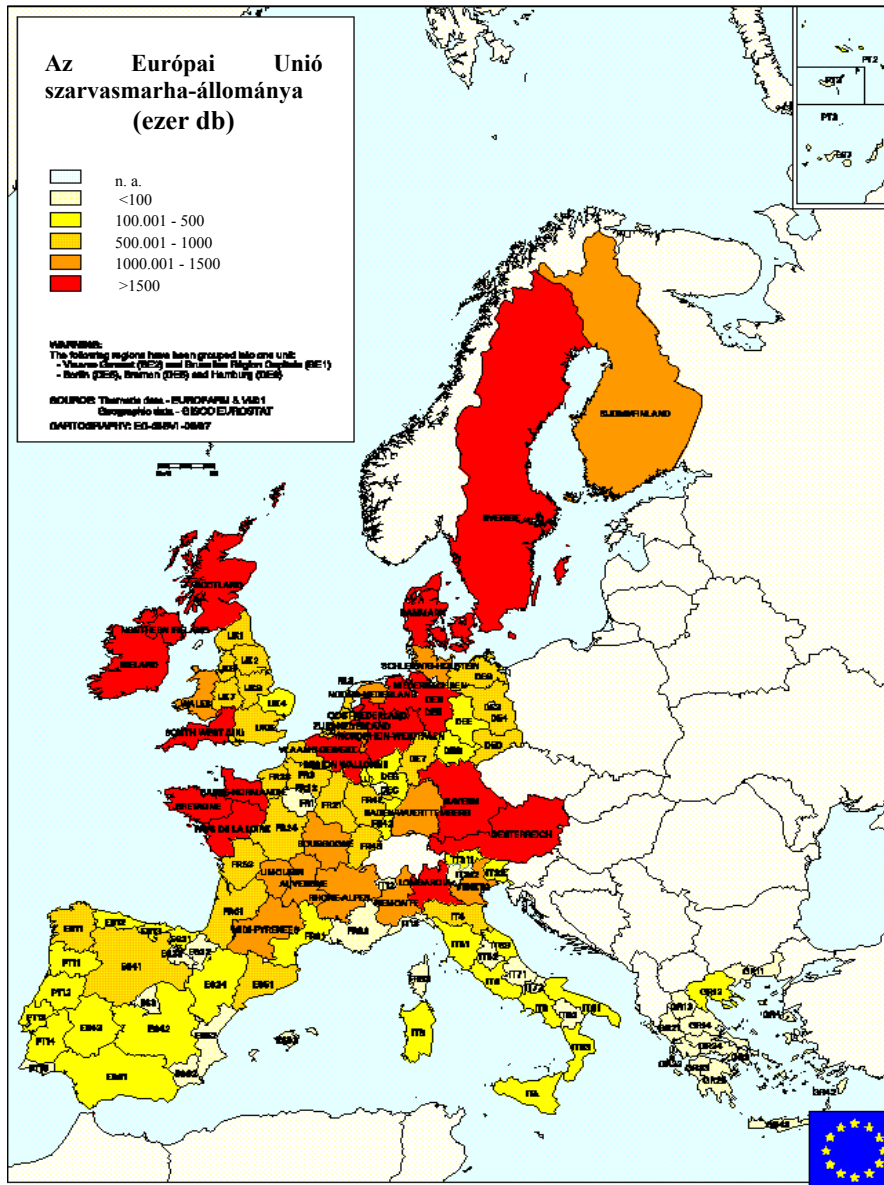
- [74] **Kövér Fidél József:** A Hanság földrajza. Föld és Ember. 1928. VIII. évf. 2. sz. 91-95p.
- [75] **Gunst Péter:** A termelés megrekedése. Magyarország agrártörténete. Mezőgazda Kiadó, 1996. 271.-319. P.
- [76] Bedő Sándor, Boda Imre, Bodó Imre, Bucsy László, Dohy János, Hecker Walter, Holló István, Iváncsics János, Lengyel Attila, Lovas László, Mihók Sándor, Mucsi Imre, Nagy Nándor, Stefler József, Veress László, Zomborszky Zoltán: **Állattenyésztés I. Mezőgazda Kiadó. Budapest. 1995.**
- [77] **Nagy Frigyes:** Az Európai Unió élelmiszergazdasága. Agrárszakoktatási Intézet. Bp. 2002.
- [78] **Szabó Ferenc:** A húsmarhatenyésztés helye az agrárgazdaságban. Unikum. 2001. augusztus. p.8-9.
- [79] **Kalmár Sándor, Keszi Andrea:** A szarvasmarha ágazat gazdasági szerepe. Gazdálkodás, XLV. évfolyam. 2001/4. sz. p. 43-49.
- [80] **Horn Péter:** Állattenyésztésünk fejlesztésének néhány alapvető kérdése. Állattenyésztés és Takarmányozás. Vol. 48. 6/1999.
- [81] **Nyárs Levente, Papp Gergely:** Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyezete. AKII. Budapest, 2002/7.
- [82] KSH: **Magyar Statisztikai Évkönyv 2001. KSH, Bp. 2002**
- [83] FVM: **Az agrárgazdaság, a vidékfejlesztés és a területfejlesztés stratégiai kérdései. FVM. Budapest 1999.**
- [84] **KSH:** Élelmiszermérlegek, Budapest 1998.
- [85] **KSH:** Magyar Statisztikai Évkönyv 1998.

- [86] **Mészáros Sándor, Spitálszky Márta:** A Magyar élelmiszergazdaság versenyképességének alakulása az EU közvetlen jövedelemtámogatási mértékétől függően. Budapest, 2002.
- [87] **Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet:** Piaci információk. AKII-kiadványok. 1997-2001.
- [88] **Orbánné Nagy Mária:** Állati eredetű termékeink exportjának lehetőségei és korlátai. AKII. Budapest, 1999/6.
- [89] **Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet:** Agrár-külkereskedelem főbb termékcsoportonként. www.akii.hu.
- [90] **AKII, Kutatási Igazgatóság Agrárpiaci Kutatások Osztálya:** Főbb mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeink export-versenyképessége a fontosabb piacokon. AKII. Bp. 2002.
- [91] **AKII, Statisztikai Osztály:** Egyes élelmiszeripari termelőkapacitások kihasználtsága AKII Adatgyűjtés adatai. Bp, 1998.
- [92] **Botos Károly:** A tej- és húsgazdaság átalakulása Magyarországon. MŰSZI Információ, 1992/5. 12-18.old.
- [93] **Agrármarketing Centrum:** Húsipari Ágazati Marketing-stratégia. AMC Budapest, 1999.
- [94] **Endródi György:** A húsipar helyzete Magyarországon és külföldön, a vertikum szereplőinek kapcsolatai, illetve várható változásai. VHT újság. V. évfolyam 1. szám
- [95] **Stummer Ildikó:** A magyar húsipar helyzete és versenyképessége. PhD értekezés. Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, Bp. 1997.
- [96] **Incze Kálmán, et. al.:** Az alapanyagfeldolgozás és a piacra jutás folyamatainak minőségi ugrópontjai a húsipari termékeknél. "AGRO-21" Füzetek, Az agrárgazdaság jövőképe. 1998. 21. 5-33. p.

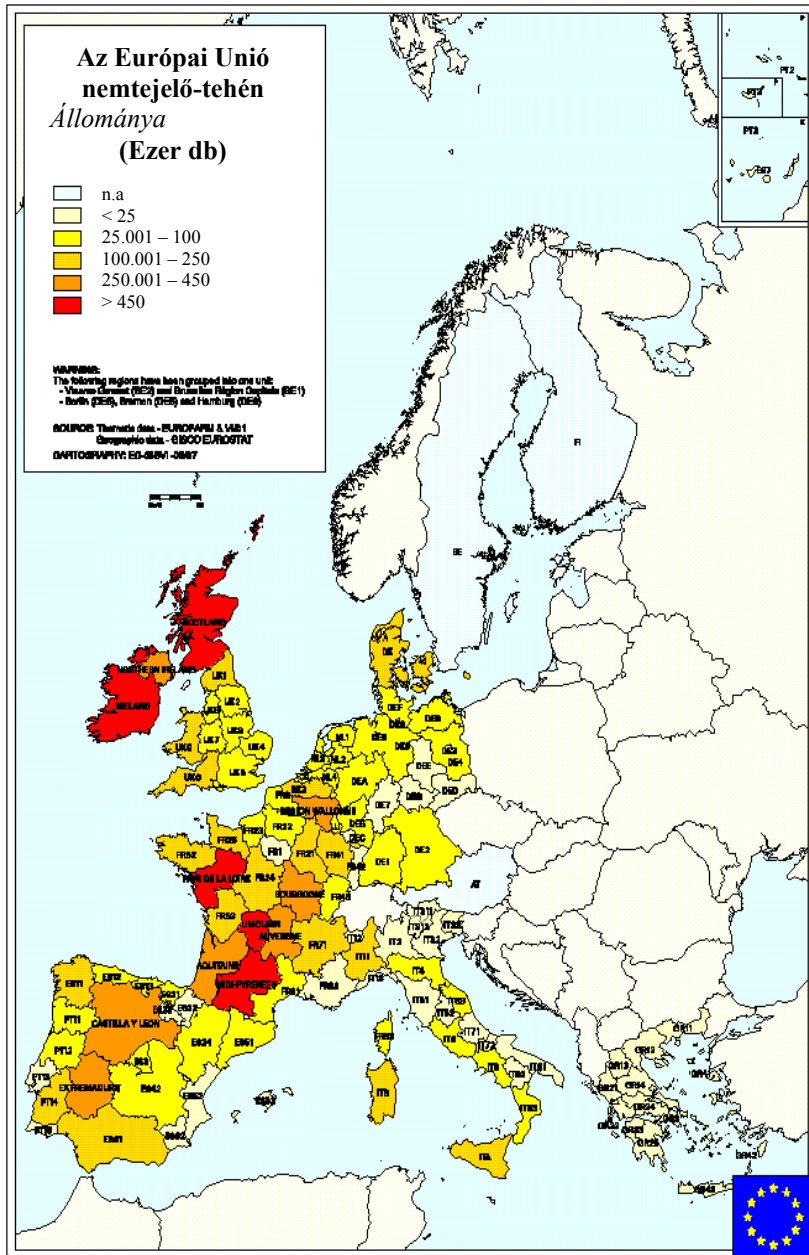
- [97] **Ugrin András:** A jó minőség biztos siker. Agrárágazat. 2002./3.
- [98] **KSH:** Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1983. KSH, Bp. 1984.
- [99] **AKII:** Agrárgazdasági statisztikai zsebkönyv 1998.
- [100] **Mucsi Imre:** Az FVM agrárstratégiája, különös tekintettel a húsmarhaágazatra. Keszthely, 1999.10.14.
- [101] **Balogh János, Orbán András:** A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban. FVM Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya. Bp. 2002.
- [102] **Pénzes Éva:** Húsvásárlói magatartás az ezredfordulón Magyarországon. PhD Értekezés. Mosonmagyaróvár, 2002.
- [103] **Agrármarketing Centrum:** Húsfogyasztás alakulása Magyarországon. AMC Bp. 1999.
- [104] **MAFF:** Pioneer 'Eddie' is first on new cattle tracing computer. News Release. 1998.09.28.
- [105] Incze Zoltán: **Beszámoló a "származás pontos nyomonkövetése a szarvasmarha és sertéshús példáján" című fórumról. A Hús 1997/3.**
- [106] **MAFF Welsh Office Agriculture Department; Scottish Office Agriculture, Environment and Fisheries Department; Department of Agriculture for Northern Ireland:** Beef Labelling Scheme. BLS. 1. Revised 1999. Februar
- [107] **Board Bia:** Application du Regulement du conseil (CE) No. 820/97 au de systeme Irlandais d'identifikation et de tracabilite du Boeuf. Dublin Ireland, 1998.

- [108] **Brent Langman**: European country profiles. MEAT processing. International edition. 07/08 1998. 14-25.p.
- [109] **Dutch Meat Board**: Dutch Meat Board in Brief. DMB Voorlichtingsbureau Vlees. Rijswijk, Nederland, 1998. p.4-7.
- [110] **Alan Stevenson**: Influential Role for SQBLA In Meat Promotion: Premium Position for Scotch Beef And Lamb. SQBLA News. 16.08.1999.
- [111] **SQBLA**: Beef export support scheme. SQBLA NEWS 1999. február 19.
- [112] **L. Sewel**: New Beef Labelling scheme opens for applications. News release 1622/97 31. 10. 1997
- [113] **Kartali János**: A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei. AKII. Budapest, 2002/6.
- [114] **Gulyás László**: Húsipari vállalatok kontra áruházláncok. Előadás. Mosonmagyaróvár, 2002. 11. 20.
- [115] **Kozák Ákos**: A napi fogyasztási cikkek üzlettípusainak nyugat-európai trendjei. Mai Piac. Magyar Szakkiadó Kft. Bp, 2002. p. 16-22.
- [116] **Cedric Porter**: French Beef recovers MEAT international 2002 Vol 12 No.1.p 24-26.
- [117] **MAFF**: Call for compulsory quality assurance scheme in UK. Livestock and Meat. London, 1996. 119.sz. 37.p.
- [118] **Goda Mátyás, Tenk Antal**: Minőségügyi rendszerek és a gazdasági koordináció II. Gazdálkodás, XLV. évf. 2001. 1. sz. 18-24.p.
- [119] **Biacs Péter**: Az élelmiszerek minősége és biztonsága. "AGRO-21" Füzetek. 1999. 30.sz. 66-69.p

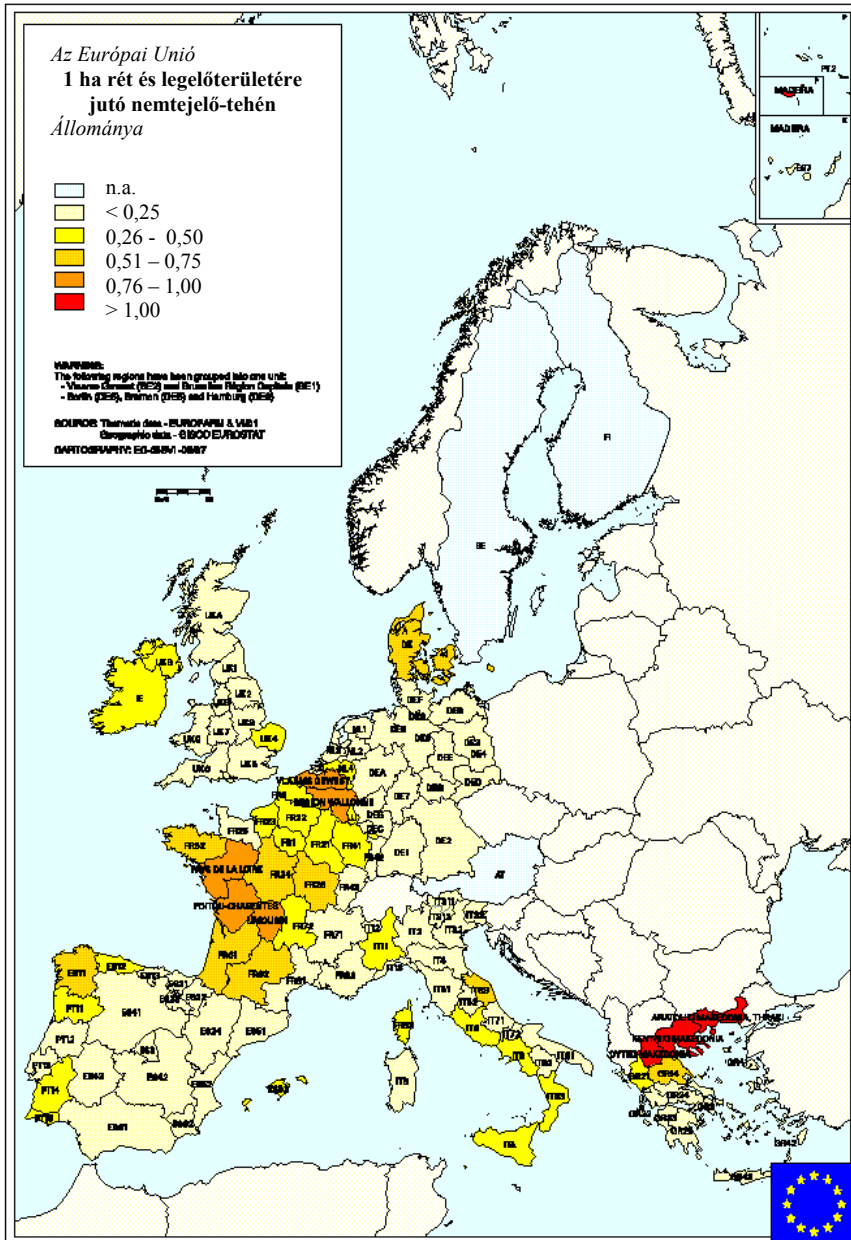
- [120] **Szabó G. Gábor:** Szövetkezeti vertikális koordináció és integráció az élelmiszer-gazdaságban. Élelmiszer-marketing tudomány. II. évfolyam. 2001 / 1-4. szám. 31-45.
- [121] **Gábor Judit, Stauder Márta:** Elektronikus kereskedelem nemzetközi és hazai tapasztalatai. Gazdálkodás, XLVI. évfolyam. 2002 / 4. sz. p.29-35.
- [122] **Van Bekkum, Van Dijk:** Agriculture Co-operatives in the European Union - Trends and issues on the Eve of the 21st Century. The Netherlands Institute for Co-operative Entrepreneurship The Netherlands. 1997.
- [123] **Farnadi Éva:** Hagyományok–Ízek–Régiók, Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeinek gyűjteménye. I.-II. kötet. FVM AMC. Bp. 2002.
- [124] **Czeller Gábor, Roszik Péter:** Az ökológiai gazdálkodás idejének támogatásának tapasztalatai. Biokultúra. 2002. 6. szám
- [125] **KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság:** Területfejlesztés a Nyugat-Dunántúli Régióban. 1999 szeptember.
- [126] **Szűcs István, Daubner Katalin, Galó Miklós, Goda Mátyás, Laczkó András, Fehér Alajos, Kovács Ferenc, Magda Róbert, Spitalszky Márta, Tenk Antal:** A halmozottan hátrányos térségek gazdasági-társadalmi lemaradása. A mezőgazdaság szerepe a halmozottan hátrányos helyzetű térségekben. „Magyarország az ezredfordulón” Stratégiai kutatások. Magyar Tudomány Akadémia. Budapest, 1999. 57-83.p.
- [127] **Magyar Charolais Tenyésztők Egyesülete:** A minőségi húsmarhatenyésztés fejlesztésének lehetőségei. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Területfejlesztési Tanács. 1998

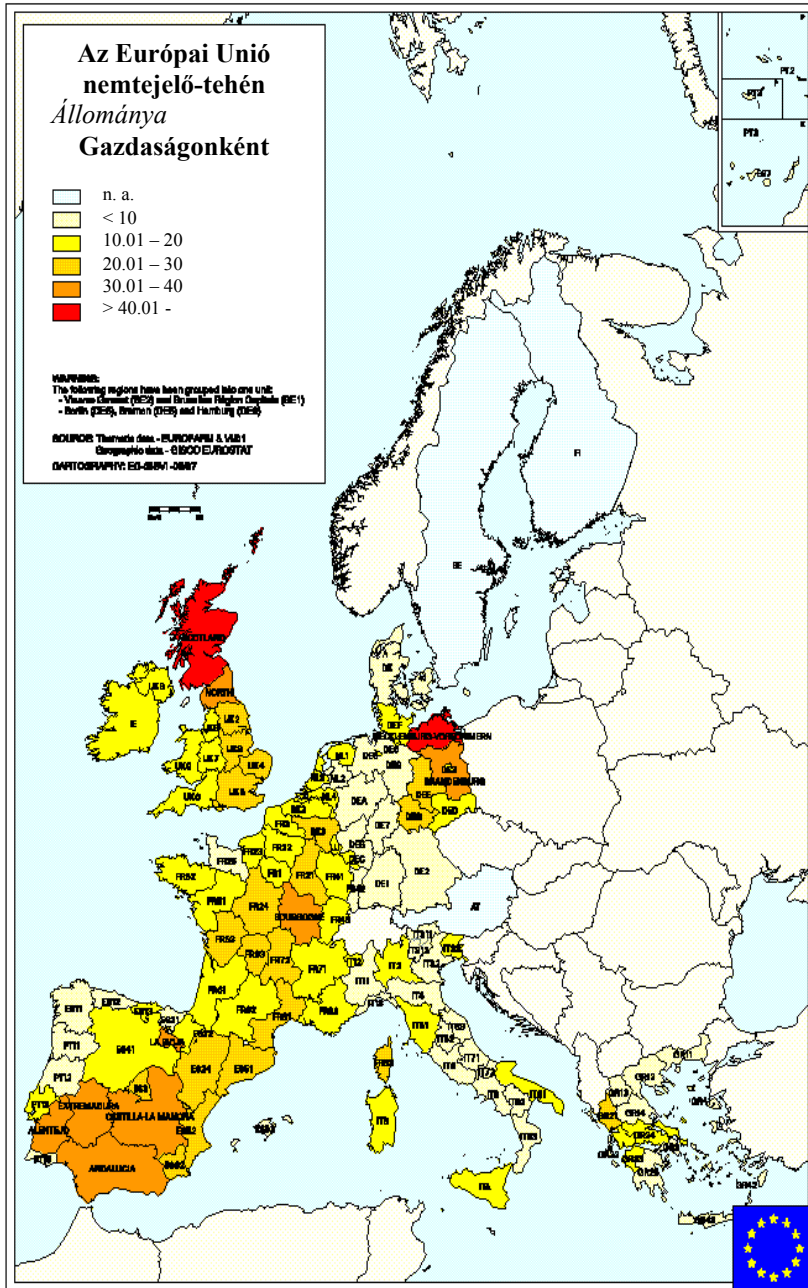
Forrás: [1]

Forrás: [1]

Forrás: [1]

Forrás: [1]

A CAP2000 Marhahús-szabályozást érintő intézkedéseinek egyes részletei

I.

A..	Aktuális intervenció ár	Aktuális piaci támogatás	Árcsökkenés kompromisszuma	Intervenció ár 2000/01		Intervenció ár 2001/02		Alapár 2000/..	
								Biztonsági háló szintje	
	3475 euro/t	2780 euro/t	20 %	3242 euro/t	2594 euro/t	3013 euro/t	2410 euro/t	2224 euro/t	1560 euro/t
B.1.	Prémium	Aktuális érték	Új érték kompromisszuma	2000		2001		2002 és azt követően	
	Bika prémium	135	210	160		185		210	
	Tinó prémium	108,7	150	122		136		150	
	Anyatehén prémium	144,9	200	163		182		200	
	Anyatehén nemzeti tám.	30,19	50	50		50		50	
	Felnőtt állatok vágási prém.	0	80	27		53		80	
	Borjak vágási prémiuma	0	50	17		33		50	

II.

B.2.	Nemzeti Borítékok							
	<i>Ország</i>		<i>Millió Euro</i>	2000		2001		2002 és azt követően
	Belgium		39,4	13,1		26,3		39,4
	Dánia		11,8	3,9		7,9		11,8
	Németország		88,4	29,5		58,9		88,4
	Görögország		3,8	1,3		2,5		3,8
	Spanyolország		33,1	11		22,1		33,1
	Franciaország		93,4	31,1		62,3		93,4
	Írország		31,4	10,5		20,9		31,4
	Olaszország		65,6	21,9		43,7		65,6
	Luxemburg		3,4	1,1		2,3		3,4
	Hollandia		25,3	8,4		16,9		25,3
	Ausztria		12,0	4		8		12,0
	Portugália		6,2	2,1		4,1		6,2
	Finnország		6,2	2,1		4,1		6,2
	Svédország		9,2	3,1		6,1		9,2
	Egyesült Kir.		63,8	21,3		42,5		63,8
	<i>EU 15</i>		493,0	164,4		328,6		493,0
B.3.	Extenzifikáció prémium		Új érték kompromisszuma	2000		2001		2002 és azt követően
	< 1,4 NE		100	100		100		100
	> 1,6 < 2 NE		33	33		33		-
	> 1,6 NE		66	66		66		-
	> 1,4 < 1,8 NE		40	-		-		40
	< 1,4		80	-		-		80

Forrás: [103]

A vizsgálat eredményeinek összefoglalása

	Program	Azonstítás-nyilvántartás	Vizsgálat	Szankció	Hatókör	Információ áramlás	Nemzeti jelentőség	Összesen
Borjúhús	Hollandia (SKV/IKB)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	36/92%
	Németország (CMA Prüfsiegel)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	25/64%
	Denmark (Landesaus. Fur Rindviehhaltung)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	26/67%
Marhahús	Hollandia (KCR/IKB)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	33/85%
	Németország (CMA Prüfsiegel)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	25/64%
	Ireland (Quality Assured Beef)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	25/64%
	Belgium (EQB-Procobeef)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	33/85%
	France (Charoluxe)	1 4 3 2	5	2 4 4	1 1 1 1 2	3	1 1 1 1 1	26/67%

[Szám **kiemelten**: pozitív értékelés; Szám normál alapon: negatív értékelés]

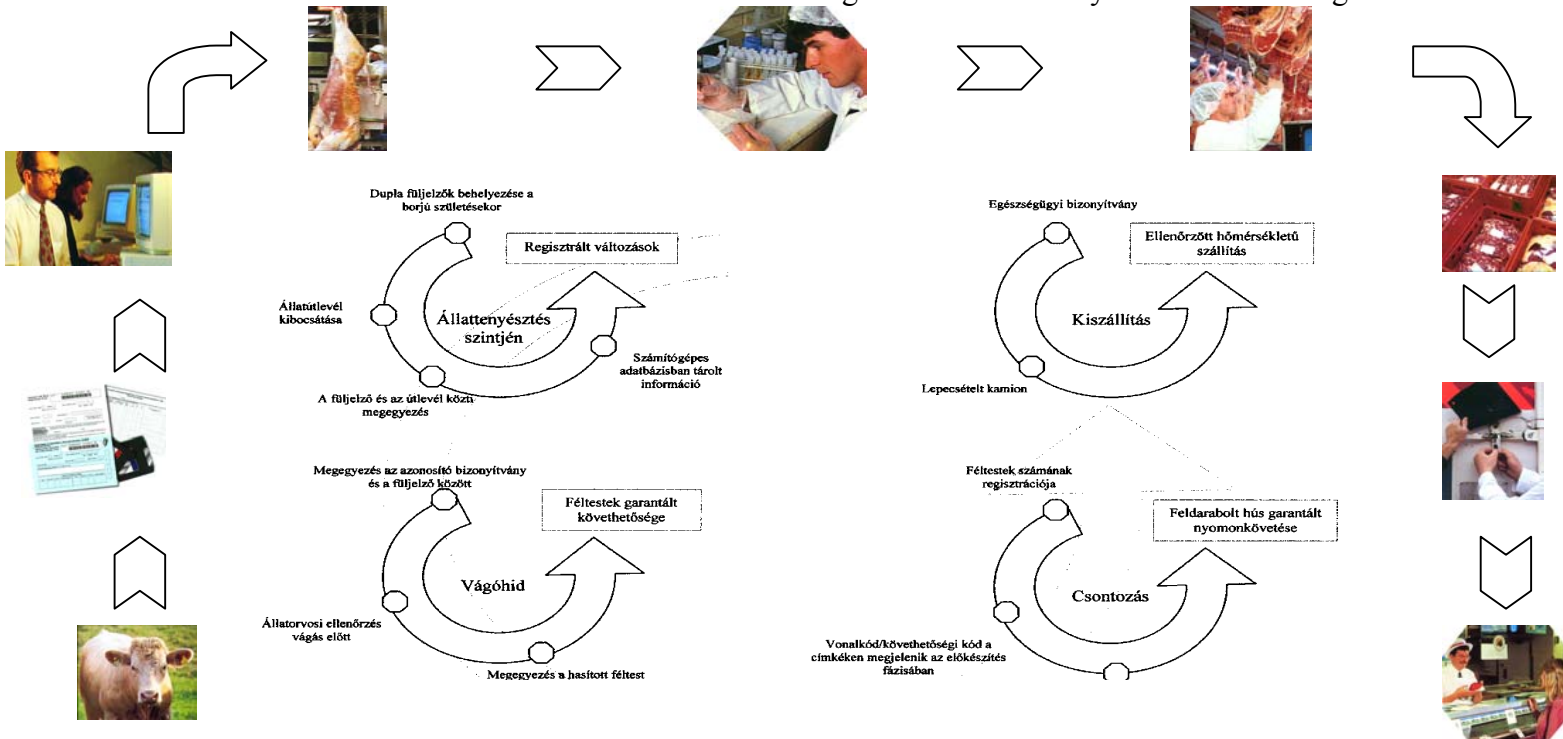
Forrás: [52]

Vágómarha, marhahús termékek termelésének és külkereskedelmi forgalmának várható alakulása

	Termelés mennyisége, 1000 t						Export mennyisége, 1000 t						Import mennyisége, 1000 t					
	2003	2004 évi jövedelemtámogatás					2003	2004 évi jövedelemtámogatás					2003	2004 évi jövedelemtámogatás				
		0%	25%	50%	75%	100%		0%	25%	50%	75%	100%		0%	25%	50%	75%	100%
Vágómarha	123	154	130	130	130	130	6	43	19	19	19	19	6	6	6	6	6	6
Marhahús	69	66	66	66	66	66	0	9	9	9	9	9	7	5	5	5	5	5

[86]

A 820/97 Tanácsi rendelet alkalmazása Írországban a marhahús Nyomonkövethetőségére

Forrás: [107]

KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS ÉRTÉKELÉSE

9. melléklet

VIZSGALATBA VONT ÖSSZES ÜZEM ÉRTÉKELO TABLAZATA (1-10 ÜZEM)	KISÜZEMÉK (5,6,7,8,10 ÜZEMEK)		NAGYÜZEMEK (1,2,3,4,9 ÜZEMEK)		NY.-DUNANTULI RÉGIÓ (2,3,4,6,7,9 ÜZEMEK)		
	Válaszok	Értékelés	Válaszok	Értékelés	Válaszok	Értékelés	
1 Beszállított termékek típusa							
Éfő állat	7	70,00%	3	60,00%	4	80,00%	
Féllést	4	40,00%	1	20,00%	3	60,00%	
Pisztolycomb	2	20,00%	1	20,00%	1	20,00%	
Darabolt termék	3	30,00%	3	60,00%	0	0,00%	
2 Kérnek az állategészségügyi bizonyítványon kívül valamilyen tanúsítványt a beszállítóktól							
Igen	7	70,00%	4	80,00%	3	60,00%	
Nem	3	30,00%	1	20,00%	2	40,00%	
4 Felvásárolt alapanyag területi megoszlása (IMPORT-EU, egyéb / HAZAI- Nyugat-Dunántúli régióból, egyéb)							
EU	1,73	17,30%	86,50%	0,23	4,60%	1,6	32,00%
Egyéb	0,27	2,70%	13,50%	0,27	5,40%	0	0,00%
Régióbeli	3,3	33,00%	41,77%	2,05	41,00%	1,25	25,00%
Egyéb	4,6	46,00%	58,23%	2,45	49,00%	2,15	43,00%
5 Feldolgozó kapacitás és kihasználtság							
Feldolgozó kapacitás egyed/év	146900		41 900		105000	95 000	
Kapacitáskihasználtság	5,28	66,00%	3,32	83,00%	1,96	49,00%	
6 Minősítik a beszállítókat?							
Igen	8	80,00%	4	80,00%	4	80,00%	
Nem	2	20,00%	1	20,00%	1	20,00%	
7 Felvásárolt élőállat, alapanyag forrása							
Termelőtől	5,1	51,00%	3,7	74,00%	1,4	28,00%	
Kereskedőn keresztül	4,9	49,00%	1,3	26,00%	3,6	72,00%	
8 Beszállítói kapcsolatok							
Saját üzem	5	50,00%	4	80,00%	1	20,00%	
Integrátori szerződés	4	40,00%	1	20,00%	3	60,00%	
Termelőtől szerződés	6	60,00%	3	60,00%	3	60,00%	
Egyéb	3	30,00%	1	20,00%	2	40,00%	
9 Beszállítói szerződések időtartama							
Éven túli	1	10,00%	0	0,00%	1	20,00%	
Éves	8	80,00%	3	60,00%	5	100,00%	
Eseti	5	50,00%	3	60,00%	2	40,00%	
10 Marhahús végtermék típusai							
húsrész, gyártási alapanyag	9	90,00%	4	80,00%	5	100,00%	
féllést, darabolt termék	8	80,00%	4	80,00%	4	80,00%	
tőkehús	8	80,00%	4	80,00%	4	80,00%	
vörös-szárzárúk, egyéb	5	50,00%	1	20,00%	4	80,00%	
11 Végeznék szelételt, egyedi csomagolású marhahús termékértékesítést							
nem	9	90,00%	5	100,00%	4	80,00%	
nem, de a technológia rendelkezésre áll	4	40,00%	0	0,00%	4	80,00%	
végeztek, de már nem	1	10,00%	0	0,00%	1	20,00%	
tervezik	3	30,00%	0	0,00%	0	0,00%	
van vákuumsomagolt	1	10,00%	0	0,00%	1	20,00%	
van védőgáz	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	

9. melléklet folytatása

12 Értékesítés területi megoszlása III. az export külön tagolása												
Belföld	7,72	77,20%		3,9	78,00%		3,82	76,40%		4	74,67%	
Export	2,28	22,80%		1,1	22,00%		1,18	23,60%		2	25,33%	
EU	3,4	56,67%		1,4	46,67%		2	66,67%		2	70,00%	
Közép-Kelet-Európa	2	33,33%		1,6	53,33%		0,4	13,33%		1	30,00%	
Egyéb	0,6	10,00%		0	0,00%		0,6	20,00%		0	0,00%	
13 Értékesítési stratégia (B-betörés, N-növelés, M-megtátás)												
EU	50,00%	40,00%	0,00%	60,00%	20,00%	0,00%	40,00%	60,00%	0,00%	50,00%	33,33%	0,00%
KKEU	10,00%	50,00%	20,00%	20,00%	40,00%	0,00%	0,00%	60,00%	20,00%	16,67%	50,00%	16,67%
SZU UTÓDÁLLAMOK	20,00%	10,00%	0,00%	0,00%	20,00%	0,00%	40,00%	0,00%	0,00%	16,67%	16,67%	0,00%
USA	0,00%	0,00%	10,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Távolkelet	10,00%	0,00%	10,00%	20,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	16,67%	0,00%	0,00%
14 Értékesítési csatornák												
Saját üzlethálózat	1,25	12,50%		0,25	5,00%		1	20,00%		1	8,33%	
Nagykereskedelem	3,25	32,50%		2,7	54,00%		0,55	11,00%		2	34,17%	
Áruházláncok	3,78	37,80%		0,98	19,60%		2,8	56,00%		3	45,00%	
Szaküzletek	0,55	5,50%		0,25	5,00%		0,3	6,00%		0	6,67%	
Egyéb kiskereskedelmi egységek	0,7	7,00%		0,4	8,00%		0,3	6,00%		0	4,17%	
Éttermek	0,47	4,70%		0,42	8,40%		0,05	1,00%		0	1,67%	
15 Az üzem versenyképességének megítélése alapján kérem rangsorolja a következő tényezőket												
Magas szakképzettségi színvonal	37	5.		18	4.		19	5.		19	3.	
Korszerű termékszerkezet	35	4.		17	3.		18	4.		18	2.	
Jó piacismeret, piaci kapcsolatok	22	1.		12	1.		10	1.		12	1.	
Minőségileg garantált, esetleg tanúsított, védjegyzett termékek	27	2.		14	2.		13	2.		19	3.	
Korszerű technológi, termelőberendezések	29	3.		14	2.		15	3.		19	3.	
Bérlétségek alacsony szintje	55	6.		30	5.		25	6.		34	4.	
16 Ismerik a termékimkzés (eredetbiztosítás) EU-s rendszerét?												
Igen	8	80,00%		3	60,00%		5	100,00%		5	83,33%	
Nem	2	20,00%		2	40,00%		0	0,00%		1	16,67%	
17 Mi a véleménye róla												
Szükséges rossz	0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%	
Nincs realltása ma Magyarországon	2	25,00%		1	20,00%		1	20,00%		1	16,67%	
Később sem lesz	0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%	
Felesleges drágítaná a terméket	0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%		0	0,00%	
Nem kap kellő figyelmet	8	100,00%		4	80,00%		4	80,00%		5	83,33%	
18 Az Önök vállalatánál lehetséges-e a végtermékszintű nyomonkövethetőség												
Igen	7	70,00%		4	80,00%		3	60,00%		4	66,67%	
Nem	3	30,00%		1	20,00%		2	40,00%		2	33,33%	
19 Partenernek részéről volt-e igény a termék nyomonkövethetőségével kapcsolatban												
Igen	9	90,00%		5	100,00%		4	80,00%		5	83,33%	
Nem	1	10,00%		0	0,00%		1	20,00%		1	16,67%	
20 Tervezik megvalósítani a termékimkzés (eredetbiztosítás) feldolgozóüzemen belüli rendszerét?												
Igen	8	80,00%		3	60,00%		5	100,00%		5	83,33%	
Nem	2	20,00%		2	40,00%		0	0,00%		1	16,67%	
21 Ha igen, akkor mikor tervezik												
1 éven belül	3	37,50%		1	33,33%		2	40,00%		3	60,00%	
2 éven belül	2	25,00%		1	33,33%		1	20,00%		1	20,00%	
5 éven belül	3	37,50%		1	33,33%		2	40,00%		1	20,00%	
22 Bevezetéssel kapcsolatban milyen akadályozó tényezők merülnek fel (rangsorolja)												
Pénzügyi	21	1.		7	1.		14	2.		12	2.	
Infrastruktúra	22	2.		10	4.		12	1.		10	1.	
Technológia (folyamatos vágóvonal)	21	1.		9	3.		12	1.		14	3.	
Nem igényli a piac jelenleg	23	3.		8	2.		15	3.		17	4.	
Jövőben sem igényli	28	4.		11	5.		17	4.		17	4.	
Egyéb	48	5.		18	6.		30	5.		30	5.	

9. melléklet folytatása

23 Milyen lehetőségek jelennek a címkézés (eredetbiztosítás) használatában (rangsorolja)						
Semmi	50	5	25	5	30	5
Márkázás, marketing	24	2	15	3	9	2
Fogyasztói bizalom növekedése	11	1	5	1	6	1
Szorosabb kapcsolat a beszállítókkal	26	3	13	2	13	3
Érdekvédelmi szerep	32	4	17	4	15	4
24 A kötelező címkézés mellett, annak önkéntes változatát (bővebb - hitelesített - információk szolgáltatása)						
Jelenleg és a közeli jövőben feleslegesnek ítéli	1	11,11%	1	25,00%	0	0,00%
Perspektivikusnak ítéli	3	33,33%	1	25,00%	2	40,00%
Alkalmazás feltétlen piaci előnyt biztosítana	5	55,56%	2	50,00%	3	60,00%
25 A kötelező címkézés (eredetbiztosítás mellett, annak önkéntes változatát....)						
Ugyanazon rendszerre építeni	7	77,78%	2	50,00%	5	100,00%
Kötelező rendszertől teljesen elkülönítetten bonyolítani	2	22,22%	2	50,00%	0	0,00%
26 Ki alkalmas az ágazati szintű piac szereplőit integráló rendszer megszervezésére és működtetésére						
OMMI	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Állategészségügyi állomás kereteire épülő szervezet	4	44,44%	2	50,00%	2	40,00%
Vágóállat És Hústermeléstanács	4	44,44%	3	75,00%	1	20,00%
Agrár Marketing Centrum	1	11,11%	0	0,00%	1	20,00%
FVM	2	22,22%	1	25,00%	1	20,00%
Egyéb (független minőségügyi cég)	1	11,11%	0	0,00%	1	20,00%
27 Vannak márkázott marhahús termékek						
Igen	1	10,00%	0	0,00%	1	16,67%
Nem	9	90,00%	5	100,00%	4	80,00%
28 Vannak védjeggyel ellátott marhahús termékek						
Igen	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Nem	10	100,00%	5	100,00%	5	100,00%
29 Vannak speciális előállítású és/vagy beltartalmú termékek						
Igen	4	40,00%	2	40,00%	2	40,00%
Nem	6	60,00%	3	60,00%	3	60,00%
30 Dolgoznak fel ökológiai termelésből származó egyedeket, húsrészeket						
Igen	4	40,00%	2	40,00%	2	40,00%
nem	6	60,00%	3	60,00%	3	60,00%
31 Tervezik ilyen jellegű termékek feldolgozását, forgalmazását?						
Igen	6	60,00%	3	60,00%	3	60,00%
Nem	4	40,00%	2	40,00%	2	40,00%
32 Vállalatánál ismerik az EU minőséget tanúsító védjegyet, amelyekre vonatkozó joganyagot már honosítottak Mo-on						
Igen	3	30,00%	0	0,00%	3	60,00%
Nem	7	70,00%	5	100,00%	2	40,00%

A Nyugat-Dunántúli Régió SWOT analízise

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<p>TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, KÖRNYEZETI ÁLLAPOT</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Biológiai sokféleség magas foka ▪ Kedvező biogeográfiai helyzet ▪ Kedvező, szélsőségektől mentes klíma ▪ Gazdag és diverz vízrendszer ▪ Változatos talajadottság ▪ Működő ökológiai hálózat, működő ökológiai folyosók ▪ Alacsony környezeti szennyezettség ▪ Ökológikus természetssel hasznosítható védett területek magas aránya <p>GAZDASÁGI ADOTTSÁGOK</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ EU közelség, ▪ Befektetési célterület ▪ Fejlett munkakultúra ▪ Határon átnyúló kapcsolatok ▪ Kiterjedt szolgáltatási szféra ▪ Tőkeerős feldolgozóipari háttér /hazai viszonylatban / ▪ Külföldi tőke jelenléte ▪ Magas egy főre jutó jövedelem, fogyasztás ▪ Az élelmiszerre fordított kiadásokon belül az országos átlagot meghaladó hányadot költöttek a húsrá a régióban [125] <p>AGRÁRGAZDASÁG</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mezőgazdaságilag művelhető területek magas aránya ▪ Fejlett állattenyésztési kultúra 	<p>TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, KÖRNYEZETI ÁLLAPOT</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Erózió, defláció /helyenként /, elsavanyodó talajok ▪ Árvíz, belvíz /helyenként / ▪ Magas a mezőgazdaságilag kedvezőtlen adottságú területek aránya főként Zala megyében ▪ Alacsony a kedvezőtlen adottságúként lehatárolt későbbiekben támogatásra jogosult területek aránya (csak az Őrség)[126] ▪ Szigetköz vízpótlásának helyzete ▪ Eltérő kultúrállapotú, sokszor nem megfelelően gondozott gyepterületek <p>GAZDASÁGI ADOTTSÁGOK</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Városokra koncentrálódó ipar ▪ Pénzügyi szolgáltatások hiányosságai ▪ Megújuló energiaforrások feltáratlansága, minimális részaránya ▪ Kis-, és középvállalkozások kis súlya ▪ Hazai tulajdonú vállalkozások tőkehiánya ▪ Aszimmetrikus gazdasági fejlettség /elmaradott térségek / ▪ Változó húsfogyasztási szokások ▪ Jövedelem elvárások az országos átlagot meghaladják

- Stabil növény- és állategészségügyi helyzet és fejlett intézményrendszer
- Jó Minőségű takarmánytermő területek Győr-Moson-Sopron-, Vas megyében
- Mezőgazdasági melléktermékek(pl:kukoricatarló)
- Rendelkezésre álló élelmiszeripari melléktermékek
- Országos átlag feletti rét-, és legelőterületek Zala megyében

HUMÁN ERŐFORRÁS

- Átlagnál magasabb iskolázottsági szint
- Fejlett munkakultúra
- Viszonylag kedvező morális helyzet
- Aktív vállalkozói mentalitás
- Magas a lakosság kezdeményező készsége
- Szakmai diverzifikáció
- Állattenyésztési tapasztalatok

INFRASTRUKTÚRA, TURIZUS

- Meglévő állattenyésztést szolgáló infrastruktúra, épületek, berendezések
- Extenzív hasznosítás mellett alacsony beruházásigény
- Turisztikai vonzerő nagy
- Alternatív turizmus, falusi turizmus adottságai kitűnőek

AGRÁRGAZDASÁG

- Műveletlen területek magas aránya
- Kedvezőtlen termelési szerkezet és földhasznosítás
- Birtokstruktúra kedvezőtlen
- Rendezetlen tulajdonviszonyok
- Mezőgazdaság elavult eszközállománya
- Tőkehiány
- Finanszírozási problémák, forráshiány
- Alacsony fokú feldolgozottság
- Kis-, és középvállalkozások kis súlya
- Integráció és koordináció hiánya
- Marketing tevékenység hiányosságai
- Ökológiai és táj-gazdálkodás hiánya
- Rend hiánya
- A BSE, és egyéb fertőzésektől való mentesség kihasználatlansága
- Nem megfelelő, rossz területhasználati rendszer

HUMÁN ERŐFORRÁS

- Előregedő, elnéptelenedő falvak
- Szociális védőháló hiánya
- A falvakban magas a tartós munkanélküliség
- Falvak népességmegtartó képessége csökken
- Felnőttképzés, az élethosszig tartó tanulás társadalmi elfogadottsága alacsony
- Munkaerő kereslet-kínálat összhangjának zavara

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nyelvismeret, számítástechnikai ismeretek hiánya ▪ Települési kulturális intézmények forráshiánya ▪ Kevés civil szerveződés, ▪ Regionális és közösségi tudat hiánya <p>INFRASTRUKTÚRA, TURIZMUS</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kis települések szolgáltatási ellátottsága gyenge ▪ Közlekedési infrastruktúra hiányosságai (út, vasút) ▪ Információ szolgáltatás és hasznosítás hiányosságai ▪ Turisztika infrastruktúrájának hiányosságai ▪ Alternatív turizmus csekély kínálata, a lehetőségek feltáratlansága
--	--

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<p>TERMÉSZETI-, KÖRNYEZETI ÁLLAPOT</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ökológiai gondolkodás előtérbe kerül, környezettudatosság erősödik ▪ Biológiai sokféleség, ökológiai hálózat fenntartása, rehabilitációja ▪ További természetvédelmi területek létesítésének lehetősége ▪ Környezetileg érzékeny területek <p>GAZDASÁG, FOGYASZTÁS</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kormányzati szándék a húsmarha-ágazat fejlesztésére ▪ Helyi kézműipar fejleszthető ▪ Logisztikai központok kialakíthatók 	<p>TERMÉSZETI-, KÖRNYEZETI ÁLLAPOT</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Biodiverzitás csökkenése ▪ Térszerkezet további darabolódása ▪ Rossz területhasználat fennmaradása ▪ Környezetszennyeződés fokozódása ▪ Ökológiai folyosók, ökológiai hálózat további izolálódása és degradálódása ▪ Vízrendszer túlszabályozása ▪ Belvíz-, árvízvédelem elhanyagolása ▪ Szigetköz-Duna és Balaton-Kis Balaton problémakör rendezésének elmaradása

- Beszállítói program kiszélesíthető
- Tájégségenként zárt gazdálkodási rendszerek kialakítása
- Vidékfejlesztési források bevonása
- Kiegészítő tevékenységgé váló mezőgazdaságba jól illeszthető a húsmarhatenyésztés
- EU tagságból fakadó piaci lehetőségek
- Marhahústermékek rugalmas alkalmazkodása a piaci igényekhez:
- Növekszik a gyorséttermi hálózatok szerepe
- Növekszik a szupermarketekben vásárolható félkész-, készételek aránya,
- Magasabb jövedelmű rétegek igényeit kielégítő termékválaszték kialakítása
- Magas színvonalú éttermekben a főételek között a marhahúskészítmények a legnépszerűbbek Nyugat-Európában és a tengerentúlon [127]

AGRÁRGAZDASÁG

- Szántó művelési ágból kikerülő területek
- Gyep-, és legelőterületek fenntarthatósága (extenzív állattartás)
- Szabó és munkatársai szerint agroökológiai szempontból a régió csaknem teljes egésze teret enged a húsmarhatenyésztésnek [49]
- Ökológiai adottságokhoz igazodó termelési szerkezet kialakítható
- Tájjellegű speciális termékek előállítás, és marketingje támogatott /FVM AMC /
- Piaci koordinációban-, integrációban rejlő lehetőségek kihasználhatók
- Húsmarhatenyésztés területi

- Szennyvíz kezelés elmaradása
- Hulladékgazdálkodás elmaradása
- Defláció, erózió

GAZDASÁG, FOGYASZTÁS

- Multinacionális cégek túlzott térhódítása
- Multinacionális cégek kitelepülése
- EU tagságból fakadó fokozódó versenyhelyzet, határ közelsége
- Tőke kivonás
- Globalizáció
- Rossz arányok (takarmány/felv.ár; agrárölló nyílása)
- Alacsony szintű húsfogyasztás, húsfogyasztás szerkezete marhahús vonatkozásában kedvezőtlen
- Élelmiszerbotrányokból fakadó fogyasztói bizalmatlanság
- Marhahúskételek hosszabb elkészítési ideje

AGRÁRGAZDASÁG

- Termelési szerkezet változatlanága
- Fajtaszerkezet, húshasznú állományok alacsony részaránya
- Ökológiai és tájadottságok kihasználásának elmaradása
- Tőke kivonás
- Lassú vidékfejlesztés
- EU támogatás elmaradása
- Alacsony állami támogatás
- Forráskoordináció hiánya
- Management és monitoring rendszer fejlesztésének elmaradása
- Szabályozó rendszer gyakori változása
- Vidékfejlesztés szervezeti háttérének hiánya

<p>specializációja jól szervezhető: Zala megye: növendék, tenyészbika-, anyatehéntartás, Győr-Moson-Sopron, Vas megyékben: utónevelés, hizlalás</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Informatikai rendszerek elterjedése a mezőgazdaságban, a marhahús-termékpálya különböző szintjein ▪ Termékdiverzifikáció ▪ Minősített biotermékek (IFOAM) ▪ Eredetazonosított termékek <p>HUMÁN ERŐFORRÁS</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Civil kezdeményezések adta lehetőségek kihasználatlanok ▪ Közösségfejlesztés csirái adottak ▪ Helyi intézményrendszer fejlesztése (szociális, kulturális) elkezdődött ▪ Képzési, továbbképzési rendszer, felnőtt-képzés korszerűsítése fejlesztés alatt áll ▪ Komplex fenntartható fejlődést szolgáló vidékfejlesztési tevékenység kezdődött, amely egyesíti a gazdasági, környezeti és szociális szempontokat ▪ Szaktanácsadás fejlesztése folyamatos ▪ Inkubátor házak ▪ Teleházak <p>INFRASTRUKTÚRA, TURIZMUS</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Meglévő állattenyésztési infrastruktúra igénybevétele ▪ Az infrastruktúra fejlesztése az ökológiai hálózattal harmonizálva ▪ Alternatív turizmus kínálatának bővítésére igény mutatkozik ▪ Alternatív turizmus lehetőségeinek feltárása ▪ Agroturizmus iránt érdeklődés tapasztalható 	<p>hátterének hiánya</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Termékpálya folyamatok megszakadása, szervezetlensége ▪ Minőségbiztosítási-, veszélyelemző rendszerek alkalmazásának hiánya a termelő szektorban <p>HUMÁN ERŐFORRÁS</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ausztriai jövedelmek munkaerő elvonása ▪ Előregedés megállításának elmaradása ▪ Lakosság-megtartó képesség további csökkenése ▪ Munkanélküliség fokozódása ▪ Szociálisan leszakadók arányának növekedése ▪ Átképzések hiánya ▪ Identitástudat elmosódása <p>INFRASTRUKTÚRA</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Állattenyésztési célokat szolgáló épületek visszafordíthatatlan károsodásai ▪ Lopások magas aránya (túlélési bűnözés megjelenése az állattenyésztő telepek közelében) ▪ Fejlesztés elmaradása, túlfejlesztés ▪ Városi, ipari térségek túlzott előretörése
--	---

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet fejezem ki témavezetőmnek, Dr. Tenk Antal professzor Úrnak szakmai, módszertani és nem utolsósorban erkölcsi támogatásáért.

Köszönettel tartozom Dr. Szabó Ferenc és Dr. Tell Imre professzor Uraknak a disszertáció munkahelyi vitája során - és azt követően is nyújtott – sok hasznos tanácsért, segítő szándékú bírálatukért.

Köszönettel tartozom Dr. Dr. hc. Iváncsics János †, Dr. Dr. hc. Csete László, Dr. Benet Iván, Dr. Szűcs István, Dr. Nagy Frigyes professzor Uraknak kutatói munkám során nyújtott önzetlen segítőkészségükért, iránymutatásaikért.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a sok hasznos információért és szakmai konzultációkért az Agrármarketing Centrum munkatársának Módos Gábor Úrnak, az Agrárrendtartási Hivatal munkatársának Lukács László Úrnak.

Külön köszönetemet fejezem ki a Kaiser Food Kft munkatársainak, Péntes Évának, Szabó Antal Úrnak szakmai segítségükért, valamint a kérdőíves felmérés készítésénél nyújtott segítségükért.

Köszönetemet fejezem ki továbbá azon mezőgazdasági, élelmiszeripari vállalkozásoknak, akik véleményükkel, a kérdőíves felmérés visszaküldésével segítettek a disszertáció megírását.

Végül, de nem utolsó sorban hálával tartozom az Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszék, az EU Oktatási Központ valamennyi munkatársának folyamatos segítségükért, támogatásukért.

Mosonmagyaróvár, 2003. február

Goda Mátyás